

Міністерство освіти і науки України
Центральноукраїнський національний технічний університет
Механіко-технологічний факультет
Кафедра кібербезпеки та програмного забезпечення

Організаційне забезпечення захисту інформації

**Методичні рекомендації до виконання практичних робіт для
студентів денної та заочної форми навчання за спеціальністю 125
«Кібербезпека»**

Розробники: к.т.н.,
доцент кафедри кібербезпеки та
програмного забезпечення
Сергій СМІРНОВ, викладач
кафедри кібербезпеки та
програмного забезпечення
Віталій РЕЗНІЧЕНКО

Затверджено на засіданні кафедри
Протокол № 13 від 31 березня 2022 р.

Тема 1 Правовий статус інформації.

1. Правовий статус інформації

1. Поняття, правові ознаки та види інформації.
2. Правовий статус інформації як об'єкта цивільних прав.
3. Зміст суб'єктивного права на інформацію.

Навчальна дисципліна " Організаційне забезпечення захисту інформації" покликана сформувати у студентів уявлення про правові передумови захисту інформації в Україні.

Навчальний курс " Організаційне забезпечення захисту інформації " є нормативним курсом при підготовці фахівців за спеціальністю і покликаний сформувати у студентів цілісні знання про правові норми, що регламентують суспільні відносини з приводу захисту інформації в Україні.

Предметом дисципліни є пізнання нормативно-правових основ захисту інформації в Україні, компетенції державних установ та інститутів щодо захисту інформації різної форми власності, Дослідження правових основ захисту інформації в Україні ґрунтується на науковій систематизації видів інформації з обмеженим доступом та відповідних норм права.

У результаті вивчення дисципліни студенти мають знати:

- поняття та види інформації з обмеженим доступом;
- законодавчі основи захисту інформації в Україні;
- правові особливості захисту різних видів інформації з обмеженим доступом (державної таємниці, комерційної таємниці, банківської таємниці, персональної інформації тощо).

Уміти:

- аналізувати та розкривати особливості правового статусу видів інформації з обмеженим доступом;
- застосовувати на практиці здобуті знання, розуміти і застосовувати у повсякденній діяльності організаційно-правові основи захисту інформації;
- використовувати основні правові джерела щодо захисту інформації в Україні;
- формувати організаційно-правові системи захисту конкретних видів інформації з обмеженим доступом в Україні.

Навчальна дисципліна "Організаційне забезпечення захисту інформації" є фундаментальною дисципліною, яка закріплює та систематизує загальний напрям професійної підготовки фахівця. Програмний курс "Організаційне забезпечення захисту інформації" є одним з основних професійно-орієнтованих дисциплін зазначеної спеціальності і читається на четвертому курсі. Майбутній фахівець, прослухавши цей курс, отримує знання про правові основи захисту інформації в Україні. Програмний курс "Організаційне забезпечення захисту інформації" посідає одне з основних місць в системі фахових дисциплін і органічно пов'язаний з дисциплінами як: "Інформаційне забезпечення управлінської діяльності", "Інформаційна безпека держави".

1. Поняття, правові ознаки та види інформації

Найбільш повна характеристика поняття "інформація" подається у визначеннях, закріплених у нормативно-правових актах. Загалом поняття

"інформація" зустрічається у багатьох законодавчих та підзаконних нормативно-правових. Це, по-перше, зумовлено особливостями розвитку національного законодавства, яке формувалося, виходячи із необхідності термінового врегулювання багатьох сфер суспільного життя. По-друге, інформаційні відносини та інформація як їх предмет є складовою різних видів суспільних відносин. Наприклад, інформація може бути товаром, тобто об'єктом цивільно-правових відносин, обіг управлінської інформації є предметом регулювання адміністративного права тощо. Тому для повного з'ясування змісту поняття "інформація" необхідно проаналізувати існуючі нормативні визначення та класифікації цього поняття.

Основу правового статусу інформації визначає Закон України "Про інформацію".

Під інформацією у ст. 1 Закону України "Про інформацію" розуміється документовані або публічно оголошені відомості про події та явища, що відбуваються у суспільстві, державі та навколишньому природному середовищі.

1 Цивільний кодекс України дещо коригує визначення поняття "інформація": документовані або публічно оголошені відомості про події та явища, що мали або мають місце у суспільстві, державі та навколишньому середовищі.

2 У визначенні акцентується увага на динаміці подій та явищ, відомості про які є інформацією.

Важливим для розкриття змісту поняття "інформація" є визначення, закріплене Законом України "Про захист економічної конкуренції": "Інформація - відомості в будь-якій формі й вигляді та збережені на будь-яких носіях (у тому числі листування, книги, помітки, ілюстрації (карти, діаграми, органіграми, малюнки, схеми тощо), фотографії, голограми, кіно-, відео-, мікрофільми, звукові записи, бази даних комп'ютерних систем або повне чи часткове відтворення їх елементів), пояснення осіб та будь-які інші публічно оголошені чи документовані відомості". У даному визначенні акцентується увага на різновидах інформації.

Таким чином, поняттю "інформація" притаманні такі ознаки:

1) інформація - це відомості про події та явища, що відбуваються:

а) у суспільстві,

б) у державі;

в) у навколишньому природному середовищі.

2) інформація - це дані, які можуть зберігатися в будь-якій формі й вигляді. Однак для набуття певного правового статусу інформація має відповідати вимогам та ознакам, передбаченим правовими нормами;

3) інформація - це відомості, які є документованими або публічно оголошеними;

4) інформація є об'єктом цивільних прав і відноситься до категорії нематеріальних благ. У зв'язку з цим, відповідно до статті 178 Цивільного кодексу України інформація може бути, як об'єкт цивільних прав, "вільно відчужуватися або переходити від однієї особи до іншої в порядку правонаступництва чи спадкування або іншим чином, якщо вони не вилучені з

цивільного обороту, або необмежені в обороті, або не є невід'ємними від фізичної чи юридичної особи".

5) Джерелами інформації є передбачені або встановлені законом носії інформації:

- документи,
- інші носії інформації, які являють собою матеріальні об'єкти, що зберігають інформацію,
- повідомлення засобів масової інформації,
- публічні виступи.

Документ в інформаційних відносинах - це передбачена законом матеріальна форма одержання, зберігання, використання і поширення інформації шляхом фіксації її на папері, магнітній, кіно-, відео-, фотоплівці або на іншому носіїві.

Первинний документ - це документ, що містить в собі вихідну інформацію.

Вторинний документ - це документ, що являє собою результат аналітико-синтетичної та іншої переробки одного або кількох документів.

Для більш повного розуміння змісту поняття "інформація" наведемо його класифікацію.

Основними видами інформації є:

- 1) статистична інформація;
- 2) адміністративна інформація (дані);
- 3) масова інформація;
- 4) інформація про діяльність державних органів влади та органів місцевого і регіонального самоврядування;
- 5) правова інформація;
- 6) інформація про особу;
- 7) інформація довідково-енциклопедичного характеру;
- 8) соціологічна інформація.

Статистична інформація - це офіційна документована державна інформація, яка дає кількісну характеристику масових явищ та процесів, що відбуваються в економічній, соціальній, культурній та інших сферах життя.

Державна статистична інформація підлягає систематичному відкритому публікуванню. Забезпечується відкритий доступ громадян, наукових установ, заінтересованих організацій до неопублікованих статистичних даних, які не підпадають під дію обмежень, установлених Законами України "Про інформацію", "Про державну статистику".

Адміністративна інформація (дані) - це офіційні документовані дані, що дають кількісну характеристику явищ та процесів, що відбуваються в економічній, соціальній, культурній, інших сферах життя і збираються, використовуються, поширюються та зберігаються органами державної влади (за винятком органів державної статистики), органами місцевого самоврядування, юридичними особами відповідно до законодавства з метою виконання адміністративних обов'язків та завдань, що належать до їх компетенції.

Масова інформація - це публічно поширювана друкована та аудіовізуальна інформація. Друкованими засобами масової інформації є

періодичні друковані видання (преса) - газети, журнали, бюлетені тощо і разові видання з визначеним тиражем. Аудіовізуальними засобами масової інформації є:

- радіомовлення,
- телебачення,
- кіно,
- звукозапис,
- відеозапис тощо.

Інформація державних органів та органів місцевого і регіонального самоврядування - це офіційна документована інформація, яка створюється в процесі поточної діяльності законодавчої, виконавчої та судової влади, органів місцевого і регіонального самоврядування. Основними джерелами цієї інформації є:

- законодавчі акти України,
- інші акти, що приймаються Верховною Радою та її органами,
- акти Президента України,
- підзаконні нормативні акти,
- ненормативні акти державних органів,
- акти органів місцевого і регіонального самоврядування.

Інформація державних органів та органів місцевого і регіонального самоврядування доводиться до відома заінтересованих осіб шляхом:

- опублікування її в офіційних друкованих виданнях або поширення інформаційними службами відповідних державних органів і організацій;
- опублікування її в друкованих засобах масової інформації або публічного оголошення через аудіо- та аудіовізуальні засоби масової інформації;
- безпосереднього доведення її до заінтересованих осіб (усно, письмово чи іншими способами);
- надання можливості ознайомлення з архівними матеріалами;
- оголошення її під час публічних виступів посадових осіб.

Законом України "Про інформацію" закріплено положення, відповідно до якого законодавчі та інші нормативні акти, що стосуються прав, свобод і законних інтересів громадян, не доведені до публічного відома, не мають юридичної сили.

Правова інформація - це сукупність документованих або публічно оголошених відомостей про право, його систему, джерела, реалізацію, юридичні факти, правовідносини, правопорядок, правопорушення і боротьбу з ними та їх профілактику тощо. Джерелами правової інформації є Конституція України, інші законодавчі і підзаконні нормативні правові акти, міжнародні договори та угоди, норми і принципи міжнародного права, а також ненормативні правові акти, повідомлення засобів масової інформації, публічні виступи, інші джерела інформації з правових питань. З метою забезпечення доступу до законодавчих та інших нормативних актів всім громадянам держава забезпечує видання цих актів масовими тиражами у найкоротші строки після набрання ними чинності.

Інформація про особу - це сукупність документованих або публічно оголошених відомостей про особу. Основними даними про особу (персональними даними) є:

- національність,
- освіта,
- сімейний стан,
- релігійність,
- стан здоров'я,
- адреса,
- дата і місце народження.

Джерелами документованої інформації про особу є видані на її ім'я документи, підписані нею документи, а також відомості про особу, зібрані державними органами влади та органами місцевого і регіонального самоврядування в межах своїх повноважень. Забороняється збирання відомостей про особу без її попередньої згоди, за винятком випадків, передбачених законом. Зокрема, Законом України "Про інформацію" закріплено положення, відповідно до якого кожна особа має право на ознайомлення з інформацією, зібраною про неї.

Інформація довідково-енциклопедичного характеру - це систематизовані, документовані або публічно оголошені відомості про суспільне, державне життя та навколишнє природне середовище. Основними джерелами цієї інформації є:

- енциклопедії,
- словники,
- довідники,
- рекламні повідомлення та оголошення,
- путівники,
- картографічні матеріали тощо,
- довідки, що даються уповноваженими на те державними органами та органами місцевого і регіонального самоврядування, об'єднаннями громадян, організаціями, їх працівниками та автоматизованими інформаційними системами.

Соціологічна інформація - це документовані або публічно оголошені відомості про ставлення окремих громадян і соціальних груп до суспільних подій та явищ, процесів, фактів. Основними джерелами соціологічної інформації є документовані або публічно оголошені відомості, в яких відображено результати соціологічних опитувань, спостережень та інших соціологічних досліджень. Соціологічні дослідження здійснюються державними органами, об'єднаннями громадян, зареєстрованими у встановленому порядку.

Розглянемо також і додаткові критерії для класифікації інформації.

За суб'єктами права власності існує:

- інформація, що належить усьому суспільству і не є об'єктом власності будь-кого;
- інформація, що належить державі (державам);
- інформація, що належить юридичним особам;
- інформація, що є власністю фізичних осіб.

За змістом можна розрізняти:

- інформацію про суспільство
- інформацію про державу;
- інформацію про навколишнє природне середовище. За режимом доступу інформація поділяється на:
 - відкриту інформацію
 - інформацію з обмеженим доступом.

Прикладом гарантування права громадян на відкриту інформацію є норми, закріплені статтею 50 Конституції: кожному гарантується право вільного доступу до інформації про стан довкілля, про якість харчових продуктів і предметів побуту, а також право на її поширення. Така інформація ніким не може бути засекречена.

Окремі дослідники розглядають класифікацію інформації в системі органів виконавчої влади, вказуючи, що інформацію варто класифікувати насамперед залежно від ступеня її співвіднесення з дійсністю, з реальними процесами, які виникають у ній. Залежно від суб'єкта досліджуються аналітична, прогнозована, довідкова, ознайомлювальна та рекомендаційна інформація.

Потоки різних видів соціально-економічної інформації, що циркулюють в органах виконавчої влади, класифікуються за: періодичністю виникнення і передачі (п'ятирічна, річна, піврічна тощо); ступенем взаємозв'язку (характеризується кількістю усіх видів інформації, що надходить до органів виконавчої влади, взаємозалежних з даним конкретним видом повідомлень, зведень); ступенем сталості (розглядається тривалий проміжок часу, протягом якого інформація зберігає своє значення); структурою (основна - вся офіційна, допоміжна - вся неофіційна і кількісна); методами утворення (формування інформації на основі аналізу діяльності суб'єктів і об'єктів управлінського впливу, у ході дослідження всіх масивів інформації, що надходить по даному питанню, аналізу стану справ у різних сферах громадського життя); закріпленням та втіленням в матеріальні форми (візуальна, документальна, звукова) та за багатьма іншими ознаками.

Тема 2 Результати інтелектуальної, творчої діяльності.

Глава 15 ЦК присвячена такому об'єкту цивільних прав, як нематеріальні блага, зокрема це результати інтелектуальної, творчої діяльності (ст. 199), інформація (ст. 200), особисті немайнові блага (ст. 201). Викликає заперечення саме розташування статей в главі 15 ЦК, оскільки за логікою і структурою кодексу спочатку повинні розглядатись особисті немайнові блага. Отже, саме з особистих немайнових благ повинна починатися глава 15 ЦК. Слід сказати, що поняття інформації та особистих немайнових благ досить нове: в ЦК УРСР від 18 липня 1963 р. взагалі не згадувалися ці поняття. Більше того, в ЦК УРСР взагалі було відсутнє як легальне визначення об'єктів цивільних прав, так і відповідний розділ.

Норма ст. 199, з якої починається глава 15 ЦК, повною мірою кореспондує ст. 11 ЦК. Створення літературних, художніх творів, винаходів та

інших результатів інтелектуальної, творчої діяльності є підставами виникнення цивільних прав та обов'язків (ч. 2 ст. 11 ЦК).

Результати творчої діяльності є нематеріальними об'єктами: ідеями, рішеннями, образами, виконавською діяльністю тощо. Однак ці об'єкти можуть мати свою формалізацію, що є необхідною умовою для визнання їх об'єктами цивільних прав та можливості їх правової охорони та захисту. Так, літературний твір має бути зафіксований в рукопису, на магнітній плівці; винахід може бути виражений у вигляді креслень, моделі, схеми тощо. Для деяких об'єктів права інтелектуальної власності, крім формалізації, ще вимагається їх визнання певними інстанціями. Наприклад, Державний департамент інтелектуальної власності Міністерства освіти і науки України видає патенти на винаходи, корисні моделі, промислові зразки.

Сам процес створення результатів творчої діяльності залишається поза межами правового регулювання. Право регулює відносини інтелектуальної власності тільки з моменту закінчення процесу творчості і набуття його результатом об'єктивної форми, доступної для сприйняття.

Матеріальний носій творчого результату може передаватись у власність третім особам, може бути знищений. Але сам результат інтелектуальної творчої діяльності як нематеріальне благо завжди зберігається за його творцем. Особливості співвідношення права інтелектуальної власності та права власності на річ, у якій втілено результат творчої діяльності, визначаються нормами ст. 419 ЦК.

Термін "інтелектуальна власність" увійшов у сферу наукових досліджень і в національне законодавство не так давно. Вперше його було використано в Законі України "Про власність", який проголосив, що результати інтелектуальної власності є об'єктами права власності.

Стаття 54 Конституції України гарантує громадянам свободу літературної, художньої, наукової і технічної творчості, захист інтелектуальної власності, їх авторських прав, моральних і матеріальних інтересів, що виникають у зв'язку з різними видами інтелектуальної діяльності.

Інтелектуальна власність - це умовне збірне поняття, яке використовується в ряді міжнародних конвенцій і в законодавстві багатьох країн для позначення сукупності виключних прав на результати інтелектуальної, творчої діяльності, а також прирівняних до них за правовим режимом засобів індивідуалізації юридичних осіб, продукції робіт, послуг (фірмове найменування, торговельний знак тощо).

ЦК дає визначення права інтелектуальної власності - як право особи на результат інтелектуальної, творчої діяльності або на інший об'єкт права інтелектуальної власності, визначений ЦК та іншим законом (ч. 1 ст. 418).

Конвенція про заснування Всесвітньої організації інтелектуальної власності зазначає, що інтелектуальна власність включає права, котрі належать до:

- літературних, художніх і наукових здобутків;
- виконавчої діяльності артистів, звукозапису, радіо- і телевізійних передач;
- винаходів у всіх галузях людської діяльності;
- наукових відкриттів;
- промислових зразків;

- товарних знаків, знаків обслуговування, фірмових найменувань і комерційних позначень;
- захисту проти недобросовісної конкуренції, а також всі інші права, що належать до інтелектуальної власності у виробничій, науковій, літературній і художній галузях (ст. 2 Конвенції).

Перелік об'єктів права інтелектуальної власності містить ст. 420 ЦК. Це літературні та художні твори; комп'ютерні програми; компіляції даних (бази даних); виконання; фонограми, відеограми, передачі (програми) організацій мовлення; наукові відкриття; винаходи, корисні моделі, промислові зразки; компонування (топографії) інтегральних мікросхем; раціоналізаторські пропозиції; сорти рослин, породи тварин; комерційні (фірмові) найменування, торговельні марки (знаки для товарів і послуг), географічні зазначення; комерційні таємниці.

Незважаючи на відмінність між цими об'єктами їх традиційно поділяють на чотири інститути: інститут авторського права і суміжних прав, інститут патентного права, інститут комерційних позначень, інститут нетрадиційних об'єктів інтелектуальної власності¹.

Інститут авторського права і суміжних прав регулює дві відносно самостійні групи суспільних відносин у сфері інтелектуальної власності. До першої групи належать відносини, пов'язані зі створенням і використанням здобутків науки, літератури, мистецтва. До другої групи відносин, пов'язаних із фонограмами, виконаннями, постановками, передачами організацій мовлення, належить сфера суміжних прав. Ці відносини мають багато спільних рис, а тому регулюються єдиним Законом України "Про авторське право і суміжні права".

Інститут патентного права регулює майнові та особисті немайнові відносини, що виникають у зв'язку зі створенням і використанням винаходів, корисних моделей і промислових зразків. Правове регулювання в цій сфері здійснюється Законом України "Про охорону прав на винаходи і корисні моделі", "Про охорону прав на промислові зразки".

Основною функцією інституту комерційних позначень є забезпечення належної індивідуалізації виробників, їх товарів, робіт і послуг. Необхідність⁷ насичення ринку товарами і послугами для задоволення потреб населення, можливість здорової конкуренції вимагають правового регулювання індивідуалізації підприємств, вироблених ними товарів. Інститут комерційних позначень поділяється на дві тісно пов'язані, але самостійні частини. Перша - засоби індивідуалізації учасників цивільного обороту (комерційне (фірмове) Найменування), друга - засоби індивідуалізації продукції, робіт, послуг (торговельна марка, якою позначаються вироблені товари і послуги; географічне зазначення). Спеціальними нормативно-правовими актами є Закон України "Про охорону прав на знаки для товарів і послуг", "Про охорону прав на зазначення походження товарів".

Інститут нетрадиційних об'єктів інтелектуальної власності займається такими об'єктами, як селекційні досягнення, топографії інтегральних мікросхем, інформація, що становить службову, комерційну таємницю. Правове регулювання здійснюють такі закони України: "Про охорону прав на топографії інтегральних мікросхем", "Про охорону прав на сорти рослин", "Про племінну справу у тваринництві".

До того ж, правове регулювання відносин у сфері інтелектуальної власності здійснюється за допомогою міжнародних договорів і конвенцій, до яких приєдналася Україна. Так, в Україні діють **Бернська конвенція** про охорону літературних і художніх творів, **Паризька конвенція** про охорону промислової власності (Паризький акт), **Мадридська угода** про міжнародну реєстрацію знаків, договір про патентну кооперацію, а також ряд двосторонніх угод України у сфері охорони авторського права та права промислової власності.

Згідно зі ст. 200 ЦК інформацією визнаються документовані або публічно оголошені відомості про події та явища, що мали або мають місце у суспільстві, державі та навколишньому середовищі. Майже ідентичне визначення міститься в Законі України "Про інформацію".

У сучасному світі інформація набула товарного характеру і виступає як об'єкт договірних відносин, пов'язаних з її збиранням, зберіганням, пошуком, переробкою, поширенням і використанням у різноманітних сферах людської діяльності.

Однак її товарний характер і комерційна цінність не перетворюють інформацію на річ: інформація не може бути ототожнена з матеріальним носієм, наприклад з рукописом.

Згідно зі ст. 38 Закону України "Про інформацію" інформація є об'єктом права власності громадян, організацій (юридичних осіб) і держави. Інформація може бути як об'єктом права власності у повному обсязі, так і об'єктом лише володіння, користування чи розпорядження.

У цій нормі закріплено так званий "про власницький" підхід до розуміння інформації. Не можна погодитися з можливістю існування права власності на інформацію, яке формулюється через тріаду володіння, користування та розпорядження. Інформація як нематеріальне благо належить до виключних прав. Матеріальна складова (форма втілення) може бути об'єктом майнових відносин, наприклад відносин власності. Однак режим відносин власності не може бути застосований до самої інформації як немайнової складової цих об'єктів.

Особливості інформації як об'єкта цивільних прав:

1) інформація є благом нематеріальним і не зводиться до свого матеріального носія. Інформація може "пережити" свій матеріальний носій в разі його знищення і залишитись у пам'яті людей, а може, навпаки, втратити значення до моменту знищення матеріального носія чи його зникнення, тобто втратити свою цінність. У цьому контексті виникає потреба у засвідченні відповідності змісту інформації та того, що об'єктивовано на носіїві інформації. Цю функцію засвідчення може виконувати нотаріус, автор, центр сертифікації ключів;

2) інформація є неспоживним благом, не підлягає фізичному зносу. Але підлягає моральному старінню;

3) ознака поширюваності. Інформація підлягає необмеженому тиражуванню;

4) має різноманітні форми відокремленості від носія інформації. Фіксація може відбуватися в різних формах: письмовій, візуальній, акустичній тощо. Не можна забувати і про можливість існування інформації у найбільш вразливій

формі - усній формі, коли ускладнюється її зберігання, використання, передання, збереження в цілісності і навіть розуміння. Зміст інформації не залежить від форми фіксації і способу пред'явлення;

5) обмеженість доступу до інформації. Існують відкриті інформаційні ресурси, ресурси з обмеженим доступом (державна таємниця), інформаційні ресурси, доступ до яких заборонено обмежувати.

Стаття 28 Закону України "Про інформацію" поділяє інформацію за режимом доступу на відкриту інформацію та інформацію з обмеженим доступом.

Законодавство передбачає великий масив інформації з обмеженим доступом: комерційна, державна, медична, банківська, нотаріальна, адвокатська таємниця.

Інформація з обмеженим доступом за своїм правовим режимом поділяється на конфіденційну і таємну (ст. 30 Закону України "Про інформацію"). **Конфіденційна інформація** - це відомості, які знаходяться у володінні, користуванні або розпорядженні окремих фізичних чи юридичних осіб і поширюються за їх бажанням відповідно до передбачених ними умов.

До конфіденційної інформації зазвичай відносять інформацію про проведені переговори, укладені договори, контрагентів, майнове становище, секрети виробництва ("ноу-хау") тощо.

До таємної інформації належить інформація, що містить відомості, які становлять державну та іншу передбачену законом таємницю, розголошення якої завдає шкоди особі, суспільству і державі. Спеціальним законом у цій сфері є Закон України "Про державну таємницю", який відносить до державної таємниці певну інформацію у сфері оборони; економіки, науки і техніки; зовнішніх відносин; державної безпеки та охорони правопорядку.

Інформацію запропоновано класифікувати за видами цивільно-правових відносин, до яких належить той чи інший вид інформації:

- 1) інформація, яка є самостійним особливим об'єктом цивільних прав (відомості та інші види інформації, які не належать до двох наступних видів);
 - 2) інформація як об'єкт виключних прав інтелектуальної власності (твори);
 - 3) інформація як об'єкт особистих немайнових прав (особисте немайнове благо)
1. Закон України "Про інформацію" (ст. 18) визначає такі види інформації, розкриваючи їх зміст: статистична інформація; адміністративна інформація (дані); масова інформація; інформація про діяльність державних органів влади та органів місцевого і регіонального самоврядування; правова інформація; інформація про особу; інформація довідково-енциклопедичного характеру; соціологічна інформація.

Цивільним кодексом регулюються дві групи відносин, об'єктами яких є інформація.

2. По-перше, це відносини щодо використання інформації. Відповідно до ст. 34 Конституції України кожен має право вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію усно, письмово або в інший спосіб - на свій вибір. Другою групою є відносини щодо захисту права на інформацію. Суб'єкт відносин у сфері інформації може вимагати усунення порушень його права та відшкодування майнової та моральної шкоди, завданої такими правопорушеннями (ч. 2 ст. 200 ЦК).

Інформаційні відносини регулюються спеціальним законодавством, зокрема законами України "Про інформацію", "Про електронні документи та електронний документообіг"; "Про науково-технічну інформацію"; "Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні", "Про державну статистику", "Про телебачення і радіомовлення", "Про рекламу", "Про захист інформації в інформаційно-телекомунікаційних системах", "Про державну таємницю", "Про телекомунікації", "Про обов'язковий примірник документів", "Про Національний архівний фонд та архівні установи" та ін.

Фактично сфера безпеки інформації - не захист інформації, а захист прав власності на неї. Інформація ж не є матеріальним об'єктом, інформація - це знання, тобто відображення дійсності у свідомості людини (причому правильне чи помилкове відображення - неістотно, важливо, що у свідомості). І тільки згодом інформація може втілюватися в матеріальні об'єкти навколишнього світу. Однак не будучи матеріальним об'єктом, інформація нерозривно пов'язана з матеріальним носієм: це - мозок людини чи відчужені від людини матеріальні носії, такі як книга, дискета та інші види «пам'яті» (запам'ятовуючі пристрої).

Особливості інформації як об'єкта власності.

1. Інформація як об'єкт права власності може копіюватися (тиражуватися) за допомогою матеріального носія.
2. Інформація як об'єкт права власності легко переміщується до іншого суб'єкта права власності без очевидного порушення права власності на інформацію. Переміщення ж матеріального об'єкта від одного суб'єкта (без його згоди) до іншого неминує спричиняє втрату первісним суб'єктом права власності на цей об'єкт, тобто відбувається очевидне порушення його права власності.
3. Небезпека копіювання і переміщення інформації збільшується тим, що вона, як правило, відчужувана від власника, тобто зберігається та обробляється в сфері доступності великого числа суб'єктів, що не є суб'єктами права власності на цю інформацію (автоматизовані системи, мережі ЕОМ і т. п.).

Право власності включає три правомочності власника, що становлять у цілому зміст права власності: право розпоряджання, право володіння, право користування. Стосовно інформації можна сказати, що суб'єкт права власності на інформацію може передати частину своїх прав (право розпоряджання), не втрачаючи їх сам, іншим суб'єктам, наприклад власнику матеріального носія інформації (це - володіння чи користування) чи користувачу (це - користування і, можливо, володіння).

Для інформації право розпоряджання передбачає виключне право (ніхто інший, крім власника) визначати, кому ця інформація може бути надана (у володіння чи користування). Право володіння передбачає володіння цією інформацією в незмінному вигляді. Право користування передбачає право використовувати цю інформацію у своїх інтересах. Таким чином, до інформації, крім суб'єкта права власності на неї, можуть мати доступ і інші суб'єкти права власності як законно, санкціоновано, так і (внаслідок відзначених вище особливостей) незаконно, не санкціоновано. Тому виникає дуже складна система взаємин між різними суб'єктами права власності. Ці взаємини повинні регулюватися та охоронятися, тому що відхилення від них тягнуть порушення

прав власності на цю інформацію. Реалізацією права власності на інформацію звичайно займається певна інфраструктура (державна чи приватна).

Будь-який закон про власність з метою захисту прав власника, зафіксувавши суб'єкти та об'єкти права власності, повинен регулювати відносини між ними. Особливості регулювання цих відносин залежать від специфіки об'єктів права власності. У випадку інформаційної власності закон повинен регулювати відносини суб'єктів, а також суб'єктів і об'єктів права власності на інформацію з метою захисту прав як власника, так і законних власників і користувачів інформації для захисту інформаційної власності від розголошення, витоку, обробки (копіювання, модифікації чи знищення) інформації.

В Україні прийнято закони «Про інформацію» і «Про захист інформації в автоматизованих системах». У першому законі в статті 39 визначено, що інформаційна продукція та інформаційні послуги громадян і юридичних осіб, що займаються інформаційною діяльністю, можуть бути об'єктами товарних відносин, регульованих цивільним і іншим законодавством. Інакше кажучи, інформація - це товар. Інформаційна продукція (стаття 40) - це матеріалізований результат інформаційної діяльності, призначений для задоволення інформаційних потреб громадян, державних органів, підприємств, закладів і організацій. Інформаційна послуга (стаття 41) - це здійснення у визначеній законом формі інформаційної діяльності з доставки інформаційної продукції до споживачів з метою задоволення їхніх інформаційних потреб.

ЛАБОРАТОРНА РОБОТА №1

з навчальної дисципліни “ Організаційне забезпечення захисту інформації”

Тема: Поняття інформації як вид власності

Мета роботи: Навчитися розрізняти поняття, правові ознаки та види інформації. Що таке правовий статус інформації як об'єкта цивільних прав. Інтелектуальна власність. авторське право і суміжні права. Які особливості інформації як об'єкта цивільних прав.

Час виконання практичної роботи

2 академічні години.

Обладнання, матеріали, програмні засоби.

Для виконання лабораторної роботи необхідні:

- персональний комп'ютер з доступом до Інтернету;
- браузер (Google Chrome, Microsoft Edge, Mozilla Firefox або ін.);
- текстовий редактор (OpenOffice Writer, Microsoft Word або ін.)

Завдання до лабораторної роботи

Зробити опис що до понять правової ознаки та видів інформації. Сформулювати що таке правовий статус інформації як об'єкта цивільних прав. Зробити класифікацію інтелектуальної власності. Яким буває авторське право і суміжні права. Які існують особливості інформації як об'єкта цивільних прав.

Скласти звіт про виконання лабораторної роботи.

Тема 3 Класифікація інформації.

Питання класифікації інформації є важливим для визначення типу правового регулювання, що стосуються суспільних відносин пов'язаних із цією інформацією.

В українському законодавстві є кілька підстав для класифікації інформації залежно від режиму доступу, галузі та виду інформації.

Згідно зі статтями 28-30 Закону України "Про інформацію", залежно від режиму доступу інформація поділяється на вільну та з обмеженим доступом. Інформація з обмеженим доступом, у свою чергу, поділяється на таємну та конфіденційну.

Іншою підставою для класифікації є галузі інформації.

Згідно зі ст. 17 Закону України "Про інформацію" визначають, галузями інформації є сукупність документованих або публічно оголошених відомостей про відносно самостійні сфери життя і діяльності суспільства та держави. Основними галузями інформації є такі:

- політична,
- економічна,
- духовна,
- науково-технічна,
- соціальна,
- екологічна,
- міжнародна.

Найбільш розгалуженою і деталізованою є визначена нормами статей 18-25 Закону України "Про інформацію" класифікація інформації за її видами:

- статистична інформація;
- адміністративна інформація (дані);
- масова інформація;
- інформація про діяльність державних органів влади та органів місцевого самоврядування;
- правова інформація;
- інформація про особу;
- інформація довідково-енциклопедичного характеру;
- соціологічна інформація.

Статистична інформація (ст. 19 Закону України "Про інформацію") - це офіційна документована державна інформація, яка дає кількісну характеристику масових явищ та процесів, що відбуваються в економічній,

соціальній, культурній та інших сферах життя. Більш детально питання статистичної інформації регламентуються Законом України "Про державну статистику". За ст. 6 цього Закону до статистичної інформації належать:

Первинні дані - інформація про кількісних та якісних характеристик явищ і процесів, яка подана респондентами під час статистичних спостережень.

Статистичні дані - інформація, отримана на підставі проведених статистичних спостережень, опрацьована і подана у формалізованому вигляді відповідно до загальноприйнятих принципів та методології.

Зведена знеособлена статистична інформація (дані) - статистичні дані, що є результатом зведення та групування первинних даних при забезпеченні їх знеособленості.

Аналітичні матеріали - відомості, підготовлені на підставі зазначених вище даних.

До статистичної інформації також належать дані, підготовлені на підставі адміністративних даних, отриманих Національним банком України та спеціально уповноваженими органами державної влади відповідно до їх компетенції: банківська і фінансова статистика, статистика платіжного балансу, митна статистика.

Важливим аспектом правового регулювання питань статистичної інформації є надання первинним даним статусу конфіденційної інформації та заборона поширення статистичної інформації, на підставі якої можна визначити конфіденційну статистичну інформацію про конкретного респондента (ст. 21, 22 Закону України "Про державну статистику"). Крім того, за загальним правилом статистичні та первинні дані перебувають у державній власності (ст. 23).

Проте забезпечується відкритий доступ зацікавлених осіб до знеособленої статистичної інформації та аналітичних матеріалів через систематичну відкриту публікацію або надання можливості ознайомлення з нею.

Адміністративна інформація (дані) (ст. 19-1 Закону України "Про інформацію", ст. 1 Закону України "Про державну статистику") - це дані, отримані на підставі спостережень, проведених органами державної влади (за винятком органів державної статистики), органами місцевого самоврядування та іншими юридичними особами відповідно до законодавства та з метою виконання адміністративних обов'язків і завдань, віднесених до їх компетенції. Ця інформація представлена у вигляді офіційних документованих даних, які, зокрема, охоплюють усі інші, крім статистики, форми державної звітності та які збирають, використовують, поширюють та зберігають відповідно до законодавства України.

Адміністративні дані про конкретних респондентів мають статус конфіденційної інформації (ст. 21 Закону України "Про державну статистику").

Масовою (ст. 20 Закону України "Про інформацію") є публічно поширювана друкована та аудіовізуальна інформація.

Засобами поширення масової інформації є:

- друковані засоби масової інформації - періодичні друковані видання (газети, журнали, бюлетені тощо) і разові видання з визначеним тиражем;

- аудіовізуальні засоби масової інформації - радіомовлення, телебачення, кіно, звукозапис, відеозапис тощо.

Щодо останніх Закон України "Про телебачення і радіомовлення" окремо виділяє такий тип масової інформації, як аудіовізуальна інформація, що є зоровою інформацією, що супроводжується звуком.

Особливості розповсюдження окремих видів масової інформації, так само як і порядок створення та функціонування засобів масової інформації визначаються окремими нормативно-правовими актами: Законами "Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні", "Про телебачення і радіомовлення", "Про інформаційні агентства", "Про кінематографію".

Офіційна інформація державних органів та органів місцевого самоврядування (ст. 21 Закону України "Про інформацію", ст. 1 Закону "Про порядок висвітлення діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування в Україні засобами масової інформації") - офіційна документована інформація, створена в процесі діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування, яка доводиться до відома населення в порядку, встановленому Конституцією України та законами України.

Основними джерелами офіційної інформації державних органів та органів місцевого самоврядування є нормативно-правові й ненормативні акти, видані цими органами.

Законодавство встановлює низку особливих вимог до розповсюдження цього виду інформації. Так, засобам масової інформації забороняється:

- розрив чи змішування офіційної інформації власними коментарями;
- самостійний переклад офіційної інформації з державної мови на іншу мову.

Крім того, нормами Закону України "Про порядок висвітлення діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування в Україні засобами масової інформації" передбачені випадки обов'язкового висвітлення діяльності, передачі й публікації текстів офіційних та екстрених заяв вищих посадових осіб держави з важливих питань державного життя.

Законодавство також визначає способи і шляхи передачі і розповсюдження певного виду інформації, до яких належать:

- публікування в офіційних друкованих виданнях або поширення інформаційними службами відповідних державних органів і організацій;
- публікування в друкованих засобах масової інформації або публічне оголошення через аудіо - та аудіовізуальні засоби масової інформації;
- безпосереднє доведення до зацікавлених осіб (усно, письмово чи іншими способами);
- надання можливості для ознайомлення з архівними матеріалами;
- оголошення під час публічних виступів посадових осіб.

Правова інформація (ст. 24 Закону України "Про інформацію") є сукупністю документованих або публічно оголошених відомостей про право, його систему, джерела, реалізацію, юридичні факти, правовідносини, правопорядок, правопорушення і боротьбу з ними та їх профілактику тощо.

Серед основних джерел правової інформації (ч. 2 ст. 24 цього Закону) названо Конституцію України, інші законодавчі й підзаконні нормативні правові акти, міжнародні договори та угоди, норми і принципи міжнародного

права, а також ненормативні правові акти, повідомлення засобів масової інформації, публічні виступи, інші джерела інформації з правових питань.

Важливим джерелом правової інформації є надання громадянам правової допомоги. Відповідно до ч. 2 ст. 59 Конституції, для забезпечення права на захист від обвинувачення та надання правової допомоги при вирішенні справ у судах та інших державних органах в Україні діє адвокатура.

Інформація про особу (ст. 23 Закону України "Про інформацію") є сукупністю документованих або публічно оголошених відомостей про особу.

Основними даними про особу (персональними даними) є: національність, освіта, сімейний стан, релігійність, стан здоров'я, а також адреса, дата і місце народження.

Законом установлена заборона збирати відомості про особу без її попередньої згоди, за винятком випадків, передбачених законом. Правова регламентація цього виду інформації є важливим елементом захисту одного з ключових громадянських прав права на недоторканність особистого життя, яке визначено нормами ст. 32 та 34 Конституції України. Зокрема, ст. 32 Конституції вводить поняття "конфіденційної інформації про особу", збирання, зберігання, використання та поширення якої не допускається без згоди цієї особи, крім випадків, визначених законом, і лише в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та прав людини.

Перелік відомостей, що становлять конфіденційну інформацію про особу, визначено також, у Рішенні Конституційного Суду України у справі про офіційне тлумачення статей 3, 23, 31, 47, 48 Закону України "Про інформацію" та ст. 12 Закону України "Про прокуратуру" (справа К. Г. Устименка). За цим рішенням, до конфіденційної інформації належать свідчення про особу (освіта, сімейний стан, релігійність, стан здоров'я, дата і місце народження, майновий стан та інші персональні дані). Слід зазначити, що, застосувавши дефініцію "та інші персональні дані", Конституційний Суд установив можливість розширення переліку конфіденційних даних про особу.

Наприклад, за ст. 25 Кодексу законів про працю України забороняється вимагати в осіб, що приймаються на роботу, відомості про їх партійний стан та національність, походження тощо.

Інформація довідково-енциклопедичного характеру (ст. 24 Закону України "Про інформацію") є систематизованими, документованими або публічно оголошеними відомостями про суспільне, державне життя та навколишнє природне середовище.

За змістом вона є відкритою, оскільки від початку орієнтована на задоволення потреби суспільства в інформації про навколишній світ, явища та процеси, що відбуваються в ньому. Основними джерелами такої інформації є: енциклопедії, словники, довідники, рекламні повідомлення та оголошення, путівники, картографічні матеріали, а також довідки, які дають уповноважені на те органи державної влади та місцевого самоврядування, об'єднання громадян, організації, їх працівники та автоматизовані інформаційні системи.

Соціологічна інформація (ст. 25 Закону України "Про інформацію") - документовані або публічно оголошені відомості про ставлення окремих громадян і соціальних груп до суспільних подій та явищ, процесів, фактів.

Важлива властивість соціологічної інформації - вона, з одного боку, є

одним із інструментів політичного процесу, допомагає визначити політичні орієнтації електорату, що дає змогу формувати стратегію і тактику політичної боротьби, а з другого, розповсюдження соціологічної інформації про рейтинги тих чи інших політичних сил або лідерів, сприйняття суспільством тих чи інших ідей можуть впливати на формування громадської думки.

З цих причин законодавство (наприклад, Закон України "Про вибори народних депутатів України") встановлює правила та обмеження щодо розповсюдження соціологічної інформації під час проведення виборів до органів публічної влади.

Забороняється також оприлюднення в день виборів результатів опитування виборців щодо їх волевиявлення під час голосування до його закінчення. А самі способи проведення таких опитувань мають забезпечувати збереження таємниці голосування опитуваного виборця.

Перелік видів інформації, у Законі України "Про інформацію" не є вичерпним. Національне законодавство та ратифіковані Україною міжнародно-правові акти передбачають ще низку інших видів інформації. Так, згідно міжнародними зобов'язаннями України, було встановлено такий вид інформації, як інформація про стан навколишнього природного середовища (екологічна інформація) (ст. 25 Закону України "Про охорону навколишнього природного середовища") - це будь-яка інформація в письмовій, аудіовізуальній, електронній чи іншій матеріальній формі про:

- стан навколишнього природного середовища або його об'єктів -землі, вод, надр, атмосферного повітря, рослинного і тваринного світу та рівні їх забруднення;
- біологічне різноманіття та його компоненти, у т.ч. генетично видозмінені організми та їх взаємодію із об'єктами навколишнього природного середовища;
- джерела, фактори, матеріали, речовини, продукцію, енергію, фізичні фактори (шум, вібрацію, електромагнітне випромінювання, радіацію), які впливають або можуть вплинути на стан навколишнього природного середовища та здоров'я людей;
- загрозу виникнення і причини надзвичайних екологічних ситуацій, результати ліквідації цих явищ, рекомендації щодо заходів зменшення їх негативного впливу на природні об'єкти та здоров'я людей;
- екологічні прогнози, плани і програми, заходи, в т.ч. адміністративні, державну екологічну політику, законодавство про охорону навколишнього природного середовища;
- витрати, пов'язані зі здійсненням природоохоронних заходів коштом фондів охорони навколишнього природного середовища, інших джерел фінансування, економічний аналіз, проведений у процесі прийняття рішень з питань, що стосуються довкілля.

Основними джерелами такої інформації є дані моніторинг довкілля, кадастрів природних ресурсів, реєстри, автоматизовані бази даних, архіви, а також довідки, що видаються уповноваженими на те органами державної влади, органами місцевого самоврядування, громадськими організаціями, окремими посадовими особами.

Науково-технічна інформація (ст. 1 Закону України "Про науково-технічну інформацію") - "документовані або публічно оголошені відомості про вітчизняні та зарубіжні досягнення науки, техніки і виробництва, одержані в ході науково-дослідної, дослідно-конструкторської, проектно-технологічної, виробничої та громадської діяльності".

Реклама (рекламна інформація) (ст. 1 Закону України "Про рекламу") - інформація про особу чи товар, розповсюджена в будь-якій формі та в будь-який спосіб і призначена сформулювати або підтримати обізнаність споживачів реклами та їх інтерес щодо таких особи чи товару.

Інформація в автоматизованих системах (ст. 1 Закону України "Про захист інформації в автоматизованих системах") - сукупність усіх даних і програм, що використовуються в автоматизованих системах незалежно від засобу їх фізичного та логічного представлення.

Таким чином, законодавча практика майже так само, як і теорія, йде шляхом багатоманітності визначення поняття інформації залежно від сфери та типу інформаційних відносин, що регулюються тим чи іншим нормативно-правовим актом.

Розглянемо загальну класифікацію інформації за різними ознаками, а також основні види й типи інформації, що забезпечують менеджерам можливість приймати управлінські рішення.

Класифікація інформації:

1. За формою передачі (одержання):

візуальна, аудіовізуальна, цифрова, буквальна кодована

2. За джерелом одержання:

зовнішня, внутрішня, вхідна (вихідна) за рівнем керування

3. За ступенем опрацювання: виробнича, первинна

4. За часом використання:

постійна, перемінна прогнозна, перспективна, оперативна

5. За роллю в процесі управління: директивна, планова, звітна, контрольна

6. За характером змісту: статистика, бухгалтерська, кадрова

7. За можливостями використання: корисна, надлишкова, зайва

Прийнятий у травні 1992 року Закон України "Про інформацію" визначає основні види інформації, джерела та режим доступу до неї. Згідно з цим Законом основними видами інформації, яка забезпечує діяльність всіх органів державної влади, галузей народного господарства, є статистична та масова інформація; інформація про діяльність державних органів влади та органів місцевого і регіонального самоврядування; правова інформація; інформація про особу; інформація довідково-енциклопедичного характеру; соціологічна інформація.

Статистична інформація -це офіційна документована державна інформація, що дає кількісну характеристику подіям та явищам, які відбуваються в економічній, соціальній, культурній та інших сферах життя країни.

Державна статистична інформація підлягає систематичному і відкритому опублікуванню. Забезпечується відкритий доступ громадян, наукових закладів та інших зацікавлених організацій до неопублікованих статистичних даних, які не підпадають під дію обмежень, встановлених законами України.

Система статистичної інформації, її джерела і режим визначаються Законом України "Про державну статистику" та іншими правовими актами в цій галузі.

Масова інформація - це публічно оголошувана, друкована та аудіовізуальна інформація.

Друкованими засобами масової інформації є періодичні друковані видання (преса): газети, журнали, бюлетені тощо та разові видання з певним тиражем.

Аудіовізуальними засобами масової інформації є радіомовлення, телебачення, кіно, звукозапис, відеозапис тощо.

Порядок створення та організації діяльності окремих засобів масової інформації визначаються законодавчими актами про ці засоби.

Інформація державних органів та органів місцевого і регіонального самоврядування - це офіційна документована інформація, яка створюється в процесі поточної діяльності законодавчої, виконавчої та судової влади, органів місцевого і регіонального самоврядування.

Основні джерела інформації:

законодавчі акти України;

інші акти, що приймаються Верховною Радою та її органами;

акти Президента України;

підзаконні акти;

постанови Кабінету Міністрів;

нормативні акти державних органів влади і управління;

акти органів місцевого і регіонального самоврядування.

Інформація державних органів та органів місцевого і регіонального самоврядування доводиться до відома зацікавлених осіб шляхом:

опублікування її в офіційних друкованих виданнях або поширення інформаційними службами відповідних державних органів і організацій;

опублікування її в друкованих засобах масової інформації або публічного оголошення через аудіо- та аудіовізуальні засоби масової інформації;

безпосереднього доведення її до зацікавлених осіб (усно, письмово чи іншими засобами);

надання можливості ознайомлення з архівними матеріалами; оголошення її під час публічних виступів посадових осіб.

Джерела і порядок одержання, використання, поширення та зберігання офіційної інформації державних органів та органів місцевого і регіонального самоврядування визначаються законодавчими актами про ці органи.

Законодавчі та інші нормативні акти, що стосуються прав, свобод і законних інтересів громадян, не доведених до публічного відома, не мають юридичної сили.

Правова інформація - це сукупність документованих або публічно оголошених відомостей про право, його систему, джерела, реалізацію, юридичні факти, правовідносини, правопорядок, правопорушення та боротьбу з ними, їх профілактику тощо.

Джерелами правової інформації є Конституція України, інші законодавчі і підзаконні нормативні правові акти, міжнародні договори та угоди, норми і принципи міжнародного права, а також ненормативні правові акти,

повідомлення засобів масової інформації, публічні виступи, інші джерела інформації з правових питань.

З метою забезпечення доступу до законодавчих та інших нормативних актів для всіх громадян держава забезпечує видання цих актів масовими тиражами у найкоротші строки після набрання ними чинності.

Інформація про особу - це сукупність документованих або публічно оголошених відомостей про особу. Основними даними (персональними даними) є національність, освіта, сімейний стан, релігійна приналежність, стан здоров'я, а також адреса, дата і місце народження.

Джерелами документованої інформації про особу є видані на її ім'я документи, а також відомості, зібрані державними органами влади та органами місцевого і регіонального самоврядування в межах своїх повноважень.

Кожна особа має право на ознайомлення з інформацією, зібраною про неї. Ця інформація охороняється законами України.

Інформація довідково-енциклопедичного характеру - це систематизовані, документовані або публічно оголошені відомості про суспільне, державне життя, науку, технічний прогрес та навколишнє природне середовище.

Основні джерела інформації:

енциклопедії;

словники;

довідники;

рекламні повідомлення та оголошення;

путівники;

картографічні матеріали тощо;

довідки, що видаються уповноваженими на те державними органами та органами місцевого і регіонального самоврядування, громадськими об'єднаннями, організаціями, їх службовими особами та автоматизованими інформаційними системами;

інформація з інтернет-сайтів.

Системи цієї інформації, доступ до неї регулюються бібліотечним, архівним та іншим галузевим законодавством.

Соціологічна інформація - це документовані або публічно оголошені відомості про ставлення окремих громадян і соціальних груп до громадських подій та явищ, процесів, фактів, осіб.

Основними джерелами соціологічної інформації є документовані або публічно оголошені відомості, у яких відображено результати соціологічних опитувань, спостережень та інших соціологічних досліджень. Соціологічні дослідження здійснюються державними органами, громадськими об'єднаннями, зареєстрованими у встановленому порядку.

Джерелами будь-якої інформації є передбачені або встановлені законом носії інформації: документи та інші носії інформації, які являють собою матеріальні об'єкти, що зберігають інформацію, а також повідомлення в засобах масової інформації, публічні виступи.

Найважливішу роль у менеджменті відіграє документ.

Документ - це передбачена законом матеріальна форма одержання, зберігання, використання й поширення інформації шляхом фіксації її на папері,

магнітному або оптичному носії, чіпи пам'яті, на кіно-, відео-, фотоплівці або іншому носії.

Для ефективного управління важливе значення має режим доступу до інформації. Це передбачений правовими нормами порядок одержання, використання, поширення і зберігання інформації. За режимом доступу інформація поділяється на відкриту інформацію та інформацію з обмеженим доступом. Слід мати на увазі, що держава здійснює контроль за режимом доступу за інформацією. Завданням його є забезпечення дотримання вимог законодавства про інформацію всіма державними органами, підприємствами, установами та організаціями, недопущення необґрунтованого віднесення відомостей до категорії інформації з обмеженим доступом.

Державний контроль за дотримання встановленого режиму здійснюється спеціальними органами, які визначають Верховна Рада і Кабінет Міністрів України.

Доступ до відкритої інформації забезпечується шляхом:

- ◆ систематичної публікації її в офіційних друкованих виданнях (бюлетенях, збірниках);
- ◆ поширення її засобами масової комунікації;
- ◆ безпосереднього її надання зацікавленим громадянам, державним органам та юридичним особам.

Порядок і форми надання громадянам, державним органам, юридичним особам і представникам громадськості відомостей за запитами встановлюються законодавством або договорами (угодами), якщо надання інформації здійснюється на договірній основі.

Обмеження права на отримання відкритої інформації забороняється законодавством.

Переважним правом на одержання інформації користуються громадяни, яким ця інформація необхідна для виконання професійних обов'язків.

Щодо інформації з обмеженим доступом, то вона за своїм правовим режимом поділяється на конфіденційну (КТ) і таємну.

Конфіденційна інформація - це відомості, які перебувають у володінні, користуванні або розпорядженні окремих фізичних або юридичних осіб і поширюються за їхнім бажанням відповідно до передбачених ними умов.

Громадяни, юридичні особи, які володіють інформацією професійного, ділового, виробничого, банківського, комерційного та іншого характеру, отриманою за власні кошти, або такою, яка є предметом їх професійного, ділового, виробничого, банківського, комерційного та іншого інтересу і не порушує передбаченої законодавством таємниці, самостійно визначають режим доступу до неї, включаючи приналежність її до категорії конфіденційної та встановлюють для неї систему (способи) захисту.

Винятком є інформація комерційного та банківського характеру, а також інформація, правовий режим якої встановлено Верховною Радою України за поданням Кабінету Міністрів України (з питань статистики, екології, банківських операцій, податків тощо), та інформація, приховування якої є загрозою для життя і здоров'я людей.

Відомості, що не складають комерційної таємниці підприємства:

- ◆ установчі документи або документи, що дозволяють займатися підприємницькою або господарською діяльністю та її окремими видами;
 - ◆ інформація за всіма встановленими формами державної звітності;
 - ◆ дані, необхідні для перевірки нарахування і сплати податків та інших обов'язкових платежів;
 - ◆ відомості про кількість і склад працюючих, їх заробітну плату в цілому і по професіях та посадах, а також наявність вільних робочих місць;
 - ◆ документи про сплату податків і обов'язкових платежів;
 - ◆ інформація про забруднення навколишнього природного середовища, недотримання безпеки умов праці, реалізації продукції, що завдає шкоди здоров'ю;
 - ◆ документи про платоспроможність;
 - ◆ відомості про участь посадових осіб підприємства в кооперативах, малих підприємствах, об'єднаннях та інших організаціях, що займаються підприємницькою діяльністю;
 - ◆ відомості, які відповідно до чинного законодавства підлягають оголошенню.
- Згідно з Постановою Кабінету Міністрів України від 9 серпня 1993 року, підприємства зобов'язані передавати перераховані відомості органам державної виконавчої влади, контролюючим і правоохоронним органам, іншим юридичним особам відповідно до чинного законодавства, за їх вимогою.

Право власності на інформацію визначено Законом "Про інформацію", де вказано не лише права та обов'язки власника інформації, а й її споживачів, а також характер їхніх інформаційних відносин.

Право власності на інформацію - це врегульовані законом суспільні відносини щодо володіння, користування і розпорядження інформацією. Інформація є об'єктом права власності громадян, організацій (юридичних осіб) і держави. Інформація може бути об'єктом права власності як у повному обсязі, так і об'єктом лише володіння, користування чи розпорядження. Власник інформації щодо об'єктів своєї власності має право здійснювати будь-які законні дії.

Підстави для виникнення права власності на інформацію:

створення інформації своїми силами і за власний рахунок;
 договір на створення інформації;
 договір, що містить умови переходу права власності на інформацію до іншої особи. Власник інформації має право призначити особу, яка здійснює володіння, використання і розпорядження інформацією, і визначити правила опрацювання інформації та доступ до неї, а також встановлювати інші умови щодо інформації.

Слід мати на увазі, що згідно із Законом "Про інформацію", передбачено інформація може виступати як товар, продукція і послуги. З переходом на ринкові відносини, розвитком форм власності, появою підприємств, які здійснюють комерційну діяльність, переходом на принципово нові економічні відносини між державою, виробниками, підприємствами торгівлі, банками, біржами тощо забезпечення економічною інформацією значно ускладнюється.

Економічна інформація - це сукупність відомостей, що характеризують виробничо-господарський процес у суспільстві, тобто певну економічну діяльність.

Економічну інформацію часто ще називають різновидом статистичної інформації, що також справедливо, оскільки в загальній статистиці, яка ведеться на державному рівні управління народним господарством України, велику питому вагу складають показники економічної діяльності різних господарюючих суб'єктів, кількість підприємств різних форм власності, продуктивність праці робітників і службовців та темпи її зростання, темпи зростання (зниження) цін на товари, послуги тощо.

Структура економічної інформації зумовлена її призначенням в управлінні господарською (комерційною) діяльністю. Залежно від цілей і завдань економічна інформація групується в інформаційні сукупності, кількісні виміри яких здійснюються номенклатурами, а останні складаються з позицій. До номенклатури включається повний перелік попередньо згрупованих позицій за будь-якою якісно однорідністю. Для зручності кожній позиції присвоюється умовне позначення у вигляді індексу або коду. Номенклатура та її позиції - це певна система економічних показників досліджуваних об'єктів.

Економічна інформація відбиває всі аспекти діяльності виробничих та торговельних систем і систем інших галузей невиробничої сфери в чисельному виразі - у натуральних, трудових, вартісних та інших показниках. Основна маса цієї інформації є дискретною. Це дозволяє відображати її у вигляді кінцевих результатів на певних матеріальних носіях.

Для цього використовуються переважно літери і цифри. В окремих випадках застосовуються спеціальні умовні позначення. Порядковий запис інформації надає їй лінійної форми.

Можливість кодування (умовного позначення) економічної інформації дозволяє відображати її на спеціальних матеріальних носіях. При опрацюванні економічної інформації необхідно здійснювати багатократні групування і вибірки. Це зумовлює широке застосування при опрацюванні, зберіганні і пошуку інформації технічних засобів.

Економічна інформація в підприємницьких системах створюється за допомогою відповідних спеціалістів - економістів, бухгалтерів, товарознавців, маркетологів тощо. Створення здійснюється шляхом виконання вимірювальних робіт і реєстрації їх результатів.

Матеріальні засоби, на яких фіксуються результати вимірів, називають носіями інформації. Вимір і фіксування їх результатів здійснюється як вручну, так і за допомогою різного технічного обладнання (ваговимірювальне обладнання, касові апарати та ін.). Інформація фіксується в більшості випадків на заздалегідь розроблених формах документів.

Вимір і фіксування результатів на носіях є одним з найбільш відповідальних моментів в інформаційному забезпеченні функцій менеджменту.

Допущені при цьому помилки, неточності і неясності можуть мати негативні наслідки, оскільки на підставі поступового узагальнення первинної інформації розробляються відповідні рекомендації. Тому цей початковий процес у роботі з економічною інформацією потребує уваги, точності і чіткості.

У менеджменті широко застосовується оперативна і *поточна* інформація. Економічна інформація, яка характеризує стан об'єкта на даний момент, називається *оперативною*, а упродовж певного періоду - *поточною*. Перша

використовується при дослідженні господарчих операцій на момент їх здійснення, а друга - після їх завершення. Оперативна інформація використовується для оперативного регулювання процесів господарської (комерційної) діяльності у разі виникнення негативних відхилень від запланованих результатів. Поточна економічна інформація узагальнює результати господарської (комерційної) діяльності підприємства і його підрозділів за звітні періоди протягом календарного року (місяця, кварталу). Вона відбивається у звітності і використовується для контролю виконання планів, дослідження факторів, що негативно впливають на результати господарської (комерційної) діяльності підприємства і його підрозділів.

Вхідна інформація про стан досліджуваного об'єкта називається первинною. Якщо її піддати обробці, то вона перетвориться на *вторинну* і може бути проміжною і результативною.

У менеджменті велику роль відіграє первинна інформація про господарчі процеси і явища, оскільки її використовують для виведення певних закономірностей і доведення гіпотез. Тому до неї висувають вимогу щодо достовірності. Від цього залежить якість проміжної і результативної інформації, отриманої в процесі досліджень.

Існують й інші класифікаційні ознаки економічної інформації: спосіб відображення (текстова, цифрова, алфавітна, алфавітно-цифрова; графічна - креслення, схеми, діаграми, графіки), насиченість (недостатня, достатня і надлишкова); корисність (корисна і некорисна); спосіб надання (директивна, розпорядча і звітна); ознака обробки (оброблена і необроблена) тощо.

Інформацію, яку використовують для планування виробничої і фінансово-господарчої діяльності у всіх ланках народного господарства, називають плановою, або нормативно-довідковою, а таку, що регламентує цю діяльність - директивною. Різновидами нормативної є розціночна, правова, договірна і довідкова інформація.

За стабільністю використання економічну інформацію можна поділити на умовно-постійну і змінну. Такий поділ особливо важливий при використанні ПЕОМ, що дозволяє інтенсифікувати працю дослідників за рахунок зменшення обсягів інформації.

У міру того як інформація обробляється менеджери мають необхідність у різних типах інформації..

1. Загальна інформація - це інформація, яка виникає випадково або у відповідь на неспецифічні запити або пошуки; вона відповідає на запитання типу *"Що ви хочете знати?"* або *"Чи є що-небудь цікаве?"*

Оскільки загальна інформація є широкою, її важко визначити заздалегідь і складно підтримувати в комп'ютерних системах. Вона більше використовується на стратегічному рівні, ніж на операційному. Через її визначення не використовується на рівні здійснення угод.

Здійснення угод зосереджено на специфічній інформації.

2. Специфічна інформація - це інформація, яка задовольняє особливі вимоги. Специфічна інформація може бути запитана, якщо Ви перевіряєте, який баланс на Вашому контрольному рахунку в автоматизованій касовій машині. Специфічна інформація може бути і незапитаною, наприклад, якщо Ви

одержуєте повідомлення, що вартість користування Вашим телефоном збільшилася.

3. Стимулююча інформація подібна до специфічної інформації тим, що вона занадто специфічна. Якщо специфічна інформація просто робить одержувача обізнаним у чому-небудь, то стимулююча - вимагає дії. Необхідна дія є майже автоматичною, вона заздалегідь запрограмована. Стимулююча інформація може бути запитаною чи незапитаною, стимульована дія може бути будь-якого типу.

4. Виняткова інформація подібна до стимулюючої в тому розумінні, що вона стимулює дію. Однак виникають складності через те, що вона стимулює специфічний тип дії. Слід зазначити, що ні стимулююча, ні виняткова інформація не потребує комплексного рішення.

Описані вище чотири типи інформації передбачають просту відповідь від осіб, яких інформують. Загальна і специфічна інформація просто повідомляє те, що він або вона ніколи не знали. Наприклад, якщо менеджер бачить, що первинний параметр (показник) не змінився і у відповідь на стимулюючу або виняткову інформацію починає дії намічені попередньо, він не повинен приймати нових комплексних рішень. Більшість з того, що менеджери роблять, вимагає лише простого інформування і виконання дій; не це визначає важливість управлінської роботи. Менеджери повинні часто приймати складні рішення, щоб вирішити проблеми, розподілити ресурси або обрати майбутні цілі і напрямки діяльності.

Якщо план приймається до виконання, менеджери здійснюють контроль, щоб переконатися в його виконанні.

5. Контрольна інформація, необхідна для встановлення відхилень від плану, причому коли зміни не були заздалегідь передбачені. Ця якість відрізняє контрольну інформацію від стимулюючої інформації.

Наступним типом інформації є інформація для рішення про розподіл.

6. Розподільна інформація *корисна для опрацювання рішень про те, як розподілити людей, час, устаткування або гроші відповідно до проектів.* Якщо у менеджер має дані про передбачувані проекти, він повинен вирішити, як розподілити ресурси, що знаходяться в його розпорядженні. Тут він потребує даних, що дозволяють йому одержати інформацію про відносні витрати і доходи по цих проектах.

7. Нарешті, якщо головні менеджери зважили всі плюси і мінуси входження в новий ринок, вони обмірковують **скеровуючу інформацію**, щоб прийняти рішення про район економічного входження фірми. У порядку поширення направляюча (скеровуюча) інформація використовується перед розподільною і застосовується до контрольної інформації.

Інформаційне забезпечення здійснюється на всіх рівнях ієрархії управління. Збиранням інформації зайнято багато працівників, а користь від неї буває мінімальною. Причина в тому, що оперативна інформація часто надається із запізненням. Нова виробнича (комерційна) ситуація настає раніше, ніж реалізуються прийняті рішення з попередньої ситуації. Тому розв'язання проблеми інформаційного забезпечення полягає у підвищенні оперативності інформації, що використовується для управління, за допомогою новітніх телекомунікаційних засобів, швидкодіючих ЕОМ та їх мереж.

Тема 4 Поняття й зміст інформації з обмеженим доступом

Питання лекції:

1. Зміст поняття "інформація з обмеженим доступом".
2. Види інформації з обмеженим доступом та їх особливості.
3. Місце інформації з обмеженим доступом у діяльності органів державної влади України.
4. Правові особливості обігу інформації з обмеженим доступом у господарській діяльності суб'єктів господарювання.

Визначення поняття "інформація з обмеженим доступом" має не лише наукові цілі. Чітке розуміння змісту даного терміну може сприяти більш раціональному законотворчому процесу.

Крім того, визначення змісту поняття "інформація з обмеженим доступом" дозволяє розмежувати нерідко протилежні інтереси суб'єктів відповідних відносин.

1. Зміст поняття "інформація з обмеженим доступом"

Відповідно до ст. 28 Закону України "Про інформацію" інформація поділяється на відкриту інформацію та інформацію з обмеженим доступом. Статтею 30 цього ж закону визначено, що до таємної інформації належить інформація, що містить відомості, які становлять державну та іншу передбачену законом таємницю, розголошення якої завдає шкоди особі, суспільству і державі. На сьогодні термін "інформація з обмеженим доступом" законодавчо не визначений. Лише у міжнародній Угоді між Кабінетом Міністрів України та Урядом Республіки Білорусь про співробітництво в галузі технічного захисту інформації закріплено подібне визначення "Інформація обмеженого доступу - інформація, право доступу до якої обмежено відповідно до національних законодавств держав Сторін".

1. Визначаючи зміст поняття "інформація з обмеженим доступом" необхідно враховувати і положення чинного законодавства України, які закріплюють правові підстави та процедури обмеження доступу до інформації певних категорій. Адже всі громадяни України, юридичні особи і державні органи мають право на інформацію, що передбачає можливість вільного одержання, використання, поширення та зберігання відомостей, необхідних їй для реалізації ними своїх прав, свобод і законних інтересів, здійснення завдань і функцій. При цьому, кожному громадянину забезпечується вільний доступ до інформації, яка стосується його особисто, крім випадків, передбачених законами України.

2 Гарантіями ж охорони права на інформацію є норми, закріплені у статті 47 Закону України "Про інформацію", згідно з якими відповідальність за порушення законодавства про інформацію несуть особи, винні у необґрунтованому віднесенні окремих видів інформації до категорії відомостей з обмеженим доступом.

3. Звичайно, реалізація права на інформацію громадянами, юридичними особами і державою не повинна порушувати громадські, політичні, економічні, соціальні, духовні, екологічні та інші права, свободи і законні інтереси інших громадян, права та інтереси юридичних осіб. Однак віднесення певних відомостей до інформації з обмеженим доступом у будь-якому випадку має

бути правомірним, тобто здійсненим чітко у відповідності і на підставі чинних правових нормативів.

Крім того, громадяни, юридичні особи, які володіють інформацією професійного, ділового, виробничого, банківського, комерційного та іншого характеру, одержаною на власні кошти, або такою, яка є предметом їх професійного, ділового, виробничого, банківського, комерційного та іншого інтересу і не порушує передбаченої законом таємниці, самостійно визначають режим доступу до неї, включаючи належність її до категорії конфіденційної, та встановлюють для неї систему (способи) захисту.

4. Слід зазначити, що положення Закону України "Про інформацію" були доповнені Законом №676-ІУ від 03.04.2003 р. нормою наступного змісту: "інформація з обмеженим доступом може бути поширена без згоди її власника, якщо ця інформація є суспільно значимою, тобто якщо вона є предметом громадського інтересу і якщо право громадськості знати цю інформацію переважає право її власника на її захист". Питання практичного застосування зазначеної норми є доволі проблематичним. Якщо предмет громадського інтересу ще можна визначити з певною часткою імовірності, то перевага права громадськості знати інформацію з обмеженим доступом над правом її власника на захист такої інформації визначається не так легко. У будь-якому випадку лише органи судової влади повноважні приймати остаточне рішення стосовно співвідношення права громадськості знати інформацію з обмеженим доступом над правом її власника на захист такої інформації.

Таким чином, "інформація з обмеженим доступом" - це відомості конфіденційного або таємного характеру, правовий статус яких передбачений законодавством України, які визнані такими відповідно до встановлених юридичних процедур і право на обмеження доступу до яких надано власнику таких відомостей.

2. Види інформації з обмеженим доступом та їх особливості

Інформація з обмеженим доступом за своїм правовим режимом поділяється на конфіденційну і таємну.

1 Слід зазначити, що у багатьох підзаконних нормативно-правових актах використовується термін "конфіденційна інформація".

2. Конфіденційна інформація - це відомості, які знаходяться у володінні, користуванні або розпорядженні окремих фізичних чи юридичних осіб і поширюються за їх бажанням відповідно до передбачених ними умов.

Таке визначення закріплене Законом України "Про інформацію", але має недоліки. По-перше, у перелік суб'єктів права власності конфіденційної інформації не включено державу, яка також володіє відомостями конфіденційного характеру. По-друге, визначення слід після слова "відомості" доповнити конструкцією "що не становлять передбаченої законом таємниці". Це пов'язано із встановленим законодавством поділом інформації з обмеженим доступом на таємну та конфіденційну.

Таємна інформація - це інформація, що містить відомості, які становлять державну та іншу передбачену законом таємницю (банківську, комерційну, службову, професійну, адвокатську тощо), розголошення якої завдає шкоди особі, суспільству і державі.

Конфіденційну інформацію можна поділяти на таку, яка є власністю держави, і конфіденційну інформацію, яка не належить державі.

Правовий режим конфіденційної інформації, що є власністю держави, значною мірою визначається положеннями Інструкції про порядок обліку, зберігання і використання документів, справ, видань та інших матеріальних носіїв інформації, які містять конфіденційну інформацію, що є власністю держави, затвердженої постановою Кабінету Міністрів України від 27 листопада 1998 р. № 1893.

Відповідно до даної Інструкції переліки конфіденційної інформації, що є власністю держави і якій надається гриф обмеження доступу "Для службового користування" (далі - гриф "Для службового користування"), розробляються і вводяться в дію міністерствами, іншими центральними органами виконавчої влади, Радою міністрів Автономної Республіки Крим, обласними, Київською та Севастопольською міськими державними адміністраціями, в яких утворюються або у володінні, користуванні чи розпорядженні яких перебувають ці відомості.

Таємна інформація має бути передбачена законом. До видів таємної інформації, які передбачені чинним законодавством, відносимо:

- державну таємницю,
- комерційну таємницю,
- службову таємницю,
- професійну таємницю,
- військову таємницю,
- банківську таємницю,
- адвокатську таємницю
- лікарську таємницю,
- таємницю страхування,
- таємницю усиновлення,
- таємницю голосування,
- таємницю нотаріальних дій,
- таємниця листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції.

На законодавчому рівні чітко регламентованими є такі види таємної інформації як державна, комерційна, банківська, професійна таємниці. Поняття ж службової таємниці хоча і має своє законодавче визначення, однак зміст та правові ознаки даного виду інформації з обмеженим доступом ще не достатньо регламентовані. Потребують законодавчого закріплення відповідно до вимог ст. 30 Закону України "Про інформацію".

Поняття "службова таємниця" та "професійна таємниця" є близькими за змістом.

Службова таємниця - склад і обсяг відомостей, що є в розпорядженні конкретного органу державної контрольно-ревізійної служби або її посадової особи стосовно об'єктів контролю, контрольних, правоохоронних та інших державних органів, їх працівників, способів досягнення визначених законодавством завдань, що необхідні для якісного проведення контрольно-ревізійних дій, забезпечення відповідної їх раптовості та ефективності і які з цієї причини на певний період не підлягають зовнішньому чи внутрішньому розголошенню.

1. Професійна таємниця - етап збереження матеріалів, документів, інших відомостей, якими користуються посадові особи Рахункової палати та особи, які залучаються до здійснення функцій Рахункової палати під час проведення перевірок, ревізій, обслідувань, і про які забороняється розголошувати у будь-якій формі до моменту прийняття рішення Рахункової палати.

2. Інше визначення професійної таємниці закріплено у Законі України "Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг" (ст. 1):

Професійна таємниця - матеріали, документи, інші відомості, якими користуються в процесі та у зв'язку з виконанням своїх посадових обов'язків посадові особи державних органів, що здійснюють регулювання ринків фінансових послуг, та особи, які залучаються до здійснення цих функцій, і які забороняється розголошувати у будь-якій формі до моменту прийняття рішення відповідним уповноваженим державним органом.

3. Особливості правового статусу державної таємниці визначаються Законом України "Про державну таємницю", відповідно до якого державна таємниця - вид таємної інформації, що охоплює відомості у сфері оборони, економіки, науки і техніки, зовнішніх відносин, державної безпеки та охорони правопорядку, розголошення яких може завдати шкоди національній безпеці України та які визнані такою (державною таємницею) у порядку, встановленому Законом України "Про державну таємницю", і підлягають охороні державою.

Статтею 505 Цивільного кодексу України визнано, що **комерційна таємниця** - це інформація, яка є секретною в тому розумінні, що вона в цілому чи в певній формі та сукупності її складових є невідомою та не є легкодоступною для осіб, які звичайно мають справу з видом інформації, до якою вона належить, у зв'язку з цим має комерційну цінність та була предметом адекватних існуючим обставинам заходів щодо збереження її секретності, вжитих особою, яка законно контролює цю інформацію. Комерційною таємницею можуть бути відомості технічного, організаційного, комерційного, виробничого та іншого характеру, за винятком тих, які відповідно до закону не можуть бути віднесені до комерційної таємниці.

4. Правовий статус банківської таємниці визначається Законом України "Про банки і банківську діяльність"⁵, зокрема главою 10 "Банківська таємниця та конфіденційність інформації", а також Цивільним кодексом України.

5. **Банківська таємниця** - це інформація щодо діяльності та фінансового стану клієнта, яка стала відомою банку у процесі обслуговування клієнта та взаємовідносин з ним чи третім особам при наданні послуг банку і розголошення якої може завдати матеріальної чи моральної шкоди клієнту.

Одним із специфічних видів інформації з обмеженим доступом є конфіденційна інформація про особу. Її правовий статус визначається Законом України "Про інформацію", а офіційне тлумачення викладене у Рішенні Конституційного Суду України № 5-зп від 30 жовтня 1997 року (справа К.Г.Устименка). Зокрема, зазначається, що частину четверту статті 23 Закону України "Про інформацію" треба розуміти так, що забороняється не лише збирання, а й зберігання, використання та поширення конфіденційної інформації про особу без її попередньої згоди, крім випадків, визначених

законом, і лише в інтересах національної безпеки, економічного добробуту, прав та свобод людини.

До конфіденційної інформації про особу, зокрема, належать такі свідчення про особу:

- освіта,
- сімейний стан,
- релігійність,
- стан здоров'я,
- дата і місце народження,
- майновий стан,
- інші персональні дані.

На визначення змісту конфіденційної інформації про особу спрямовані й інші нормативно-правові акти, зокрема органів судової влади. Аналіз їх матеріалів дає підстави віднести до конфіденційної інформації про особу також дані про:

- інтимні сторони життя,
- захворювання,
- неблаговидні вчинки тощо.

Крім того, Постанова Пленуму Верховного Суду України визначає: відомості, що ганьблять потерпілого або близьких йому осіб - це такі дійсні чи вигадані дані про них, їх дії і вчинені щодо них, які потерпілий бажає зберегти в таємниці і розголошення яких, на його думку, скомпрометує або принизить честь і гідність його чи близьких йому осіб.

Погроза розголосити такі відомості - це погроза повідомити про них особам (або особі), яким вони невідомі, і чиє ознайомлення з ними небажане для потерпілого.

Звичайно, окремими видами таємної інформації передбачені законодавством таємницю листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції, таємниця заповіту тощо. Зазначені види таємної інформації докладно розглянуто далі.

Банківською таємницею, зокрема, є:

- 1) відомості про стан рахунків клієнтів, у тому числі стан кореспондентських рахунків банків у Національному банку України;
- 2) операції, які були проведені на користь чи за дорученням клієнта, здійснені ним угоди;
- 3) фінансово-економічний стан клієнтів;
- 4) системи охорони банку та клієнтів;
- 5) інформація про організаційно-правову структуру юридичної особи - клієнта, її керівників, напрями діяльності;
- 6) відомості стосовно комерційної діяльності клієнтів чи комерційної таємниці, будь-якого проекту, винаходів, зразків продукції та інша комерційна інформація;
- 7) інформація щодо звітності по окремому банку, за винятком тієї, що підлягає опублікуванню;
- 8) коди, що використовуються банками для захисту інформації. Інформація про банки чи клієнтів, що збирається під час про ведення банківського нагляду, становить банківську таємницю.

Банки зобов'язані забезпечити збереження банківської таємниці шляхом:

1) обмеження кола осіб, що мають доступ до інформації, яка становить банківську таємницю;

2) організації спеціального діловодства з документами, що містять банківську таємницю;

3) застосування технічних засобів для запобігання несанкціонованому доступу до електронних та інших носіїв інформації;

4) застосування застережень щодо збереження банківської таємниці та відповідальності за її розголошення у договорах і угодах між банком і клієнтом.

Службовці банку при вступі на посаду підписують зобов'язання щодо збереження банківської таємниці. Керівники та службовці банків зобов'язані не розголошувати та не використовувати з вигодою для себе чи для третіх осіб конфіденційну інформацію, яка стала відома їм при виконанні своїх службових обов'язків.

Приватні особи та організації, які при виконанні своїх функцій або наданні послуг банку безпосередньо чи опосередковано отримали конфіденційну інформацію, зобов'язані не розголошувати цю інформацію і не використовувати її на свою користь чи на користь третіх осіб.

У разі заподіяння банку чи його клієнту збитків шляхом витоку інформації про банки та їх клієнтів з органів, які уповноважені здійснювати банківський нагляд, збитки відшкодовуються винними органами.

Особи, винні в порушенні порядку розкриття та використання банківської таємниці, несуть відповідальність згідно із законами України.

Предметом адвокатської таємниці є питання, з яких громадянин або юридична особа зверталися до адвоката, суть консультацій, порад, роз'яснень та інших відомостей, одержаних адвокатом при здійсненні своїх професійних обов'язків.

Слід також зазначити, що в Україні продовжується нормотворча робота у сфері правового регулювання конфіденційної інформації про особу. Так підготовлено проект Закону України про захист персональних даних (реєстр. № 2618), який прийнято за основу.

3. Місце інформації з обмеженим доступом у діяльності органів державної влади України

Інформаційні ресурси та інформаційна інфраструктура відіграють дедалі більшу роль у міждержавній боротьбі за світове лідерство і досягнення політичних, економічних, воєнних цілей. Отже, стійке функціонування інформаційної інфраструктури, забезпечення інтересів особи, суспільства і держави у цій сфері перетворюється на важливий чинник збалансованого розвитку будь-якої країни.

У статті 17 Конституції України закріплена норма, відповідно до якої забезпечення інформаційної безпеки України є однією з найважливіших функцій держави, справою всього Українського народу. Наголошуємо: саме держави, а не громадянина чи окремих суб'єктів господарської діяльності.

Конкретизує конституційну норму положення, закріплене у статті 28 Закону України "Про інформацію", а саме: "державна здійснює контроль за режимом доступу до інформації". При цьому, завдання контролю за режимом доступу до інформації полягає у забезпеченні додержання вимог законодавства

про інформацію всіма державними органами, підприємствами, установами та організаціями, недопущенні необґрунтованого віднесення відомостей до категорії інформації з обмеженим доступом.

Державний контроль за додержанням встановленого режиму здійснюється спеціальними органами, які визначають Верховна Рада України і Кабінет Міністрів України.

У порядку контролю Верховна Рада України може вимагати від урядових установ, міністерств, відомств звіти, які містять відомості про їх діяльність по забезпеченню інформацією заінтересованих осіб (кількість випадків відмови у наданні доступу до інформації із зазначенням мотивів таких відмов; кількість та обґрунтування застосування режиму обмеженого доступу до окремих видів інформації; кількість скарг на неправомірні дії посадових осіб, які відмовили у доступі до інформації, та вжиті щодо них заходи тощо).¹

Так, відомо, що стаття 5 Закону України "Про основи національної безпеки України" серед принципів забезпечення національної безпеки передбачає "проведення виваженої державної політики відповідно до прийнятих в установленому порядку доктрин, концепцій, стратегій і програм . у інформаційній та інших сферах.

При цьому, стаття 7 вказаного Закону визначає, що на сучасному етапі основними реальними та потенційними загрозами національній безпеці України, стабільності в суспільстві у інформаційній сфері є, серед інших, "розголошення інформації, яка становить державну та іншу, передбачену законом, таємницю, а також конфіденційної інформації, що є власністю держави або спрямована на забезпечення потреб та національних інтересів суспільства і держави".

Зазначена загроза, як бачимо, закріплена на найвищому - законодавчому рівні. Причому, зауважимо, що акцентується увага на фактах розголошення не лише державної таємниці, а й іншої передбаченої законом таємниці, а також конфіденційної інформації. Йдеться, звичайно, про комерційну, банківську таємницю, інші види інформації з обмеженим доступом, яка належить фізичним та юридичним особам.

Насамперед, розглянемо зміст поняття "захист інформації з обмеженим доступом".

Поняття "захист інформації" закріплено у Законі України "Про захист інформації в автоматизованих системах" як "сукупність організаційно-технічних заходів і правових норм для запобігання заподіяння шкоди інтересам власника інформації чи автоматизованим системам та осіб, які користуються інформацією". Таке ж визначення виписано і у підзаконних актах.

Поняття "захист інформації" визначається і у деяких міжнародно-правових угодах, зокрема як "комплекс заходів, спрямованих на запобігання небажаним впливам на об'єкт захисту інформації, а також її неконтрольованому поширенню".

Нормативно закріплено такі визначення суміжних понять: "Комплексна система захисту інформації - сукупність організаційних, інженерно-технічних заходів, засобів і методів технічного та криптографічного захисту інформації."

закон України "Про державну таємницю" дає таке визначення поняття "охорона державної таємниці": комплекс організаційно-правових, інженерно-технічних, криптографічних та оперативно-розшукових заходів, спрямованих на запобігання розголошенню секретної інформації та втратам її матеріальних носіїв.

Аналізуючи нормативно закріплені визначення, а також керуючись змістом поняття "інформація з обмеженим доступом" зазначимо, що: захист інформації з обмеженим доступом - це сукупність організаційно-правових, інженерно-технічних та криптографічних заходів, які вживаються власником інформації з обмеженим доступом або іншими особами за його замовленням, з метою запобігання заподіяння шкоди інтересам власника інформації та її неконтрольованому поширенню.

Важливість захисту інформації з обмеженим доступом для належного забезпечення національної та державної безпеки підтверджується багатьма законодавчими та підзаконними нормативно-правовими актами. Їх аналіз дає підстави зробити висновок, що на сьогодні захист інформації з обмеженим доступом, його законодавча регламентація, встановлення відповідних гарантій для власників інформації з обмеженим доступом є важливими завданнями держави та її органів.

4. Правові особливості обігу інформації з обмеженим доступом у господарській діяльності суб'єктів господарювання

У останні роки зміни в політичному житті й економіці України стали підґрунтям для появи значної кількості недержавних підприємств і організацій, що стали самостійними суб'єктами господарювання, їхній новий статус серед інших спричинив проблему захисту належної їм інформації з обмеженим доступом економічного характеру (комерційної, банківської таємниці та конфіденційної інформації).

В умовах існування планової економіки СРСР протиправні посягання на економічну інформацію підприємств і організацій з боку вітчизняних суб'єктів підприємницької діяльності були виключені в силу їх безпідставності. Захист цієї інформації від посягань іноземних організацій цілком забезпечували вітчизняні спецслужби.

Поряд з традиційними загрозами, які існують у сфері формування, зберігання й поширення інформаційних ресурсів, зростає небезпека несанкціонованого втручання в роботу інформаційних систем не тільки з метою отримання закритої інформації, а й порушення її цілісності та знищення, дезорганізації інформаційної системи держави, суб'єктів підприємництва тощо. Виникла й така небезпека, пов'язана з новими явищами, як "інформаційна експансія", "інформаційна зброя", "інформаційна війна", що стали реаліями сучасності. Все це вимагає не тільки застосування традиційних, практично перевірених заходів охорони інформаційних ресурсів, що містять відомості, віднесені до Інформації з обмеженим доступом, а й розробки та впровадження заходів і засобів правового, організаційного, інженерно-технічного й криптографічного захисту вказаної інформації.

У 1990 році в СРСР була здійснена спроба визначення комерційної таємниці та відповідальності за її розголошення в статті 33 Закону СРСР "Про підприємства". Цей закон повинен був визначати загальноправові, економічні

та соціальні основи організації підприємств різних форм власності та їх діяльність в умовах "розвитку товарно-грошових відносин і регульованого ринку". При цьому комерційною таємницею підприємства визначались пов'язані з виробництвом, технологічною інформацією, управлінням, фінансами та Іншою діяльністю підприємства відомості, що не є державними таємницями, розголошення (передача, витік) яких може завдати шкоди його інтересам.

У теперішній час в Україні, як і в інших країнах світу, у процесі підприємницької діяльності, при створенні нових технологій, в результаті інтелектуальної праці, виникають насичені найрізноманітнішими відомостями інформаційні об'єкти, що представляють комерційну цінність. Це можуть бути методики робіт, перспективні технічні рішення, результати маркетингових досліджень тощо, спрямовані на досягнення підприємницького успіху.

Проблема захисту комерційної таємниці має багато аспектів. Серед них найважливішими є визначення правового положення комерційної таємниці як соціального ресурсу, юридичне закріплення права на комерційну таємницю та створення правових гарантій реалізації цього права, регулювання відносин, які виникають у сфері обігу комерційної таємниці.

У країнах світу, де використовуються інформаційні об'єкти, які представляють комерційну цінність немає єдиного підходу до визначення поняття такої інформації. Застосовуються різні визначення: "ділові секрети", "виробничі секрети", "торговельні секрети", "конфіденційна інформація", "комерційна таємниця" тощо.

Згідно зі статтями 155 Господарського кодексу України та 420 Цивільного кодексу України серед об'єктів прав інтелектуальної власності у сфері господарювання визнається комерційна таємниця.

Досягнення успіху в підприємницькій діяльності дуже часто пов'язане з використанням комерційної таємниці і неможливістю її використання конкурентами. Виділяють наступні причини, які становлять основу неправомірного використання комерційної таємниці конкурентами:

- для поліпшення виробничої та комерційної діяльності організації (конкурента), що протиправно заволоділа комерційною таємницею, підвищення конкурентоспроможності продукції та ефективності виробництва, вибір оптимальної стратегії реалізації продукції та торгових переговорів;
- для завдання шкоди власнику комерційної таємниці, протидія реалізації продукції, руйнування виробничих та торговельних зв'язків; зрив торговельних переговорів та угод;
- зниження інвестиційних можливостей, підготовка та розповсюдження неправдивих відомостей про власника комерційної таємниці тощо.

На сьогоднішній день втратам комерційної таємниці в Україні сприяє безсистемність її захисту, роз'єднаність зусиль держави й приватних підприємців у забезпеченні цілісності інформації, відсутність у власників комерційної таємниці організаційного досвіду щодо її захисту, недостатність правової підготовки та інформаційної культури. При застосуванні організаційно-правового механізму захисту комерційної таємниці виділяють цілий ряд невирішених питань, серед яких - відсутність чіткого визначення поняття "комерційна таємниця" з урахуванням інтересів як юридичних, так і фізичних осіб; розробки механізму здійснення прав власності на інформацію,

віднесену до комерційної таємниці; методики визначення її вартості; визначення органу державної виконавчої влади, що буде формувати й реалізовувати державну політику щодо охорони прав на комерційну таємницю тощо.

Ще одним прикладом обмеження доступу до інформації може бути обмеження доступу до архівних документів.

Стаття 16 Закону України "Про Національний архівний фонд та архівні установи") визначає можливості обмеження доступу до документів Національного архівного фонду, що належать державі, територіальним громадам. Так, "архівні установи мають право обмежити доступ до документів Національного архівного фонду, що належать державі, територіальним громадам, на строк до одного року в зв'язку з їх науково-технічним опрацюванням, перевіркою наявності та стану або реставрацією. У разі проведення великого обсягу зазначених робіт строк обмеження може бути продовжений з дозволу центрального органу виконавчої влади у сфері архівної справи і діловодства, але не більше, ніж на один рік.

Архівні установи мають право відмовити в доступі до документів Національного архівного фонду, що належать державі, територіальним громадам, неповнолітнім, особам, визнаним судом недієздатними, та особам, які грубо порушували порядок користування архівними документами.

В інтересах охорони інформації, віднесеної до державної або іншої передбаченої законом таємниці, що міститься в документах Національного архівного фонду, доступ до цих документів обмежується відповідно до закону до моменту скасування рішення про віднесення інформації до державної або іншої таємниці.

Доступ до документів Національного архівного фонду, що містять конфіденційну інформацію про особу, а також створюють загрозу для життя чи недоторканності житла громадян, обмежується на 75 років від часу створення цих документів, якщо інше не передбачено законом. Раніше зазначеного строку доступ здійснюється з дозволу громадянина, права та законні інтереси якого можуть бути порушені, а в разі його смерті - з дозволу спадкоємців.

У разі передачі за договором до державних архівних установ, архівних відділів міських рад документів Національного архівного фонду, що не належали державі, територіальним громадам, умови подальшого користування ними визначаються з колишніми власниками зазначеним договором. Зазначений порядок може бути встановлено також у випадках передачі документів на зберігання без зміни права власності на них.

Стаття 17 Закону України "Про Національний архівний фонд та архівні установи" визначає обмеження доступу до документів Національного архівного фонду, що належать іншим власникам (окрім держави, територіальних громад).

Архівні підрозділи об'єднань громадян, релігійних організацій, а також підприємств, установ та організацій, заснованих на приватній формі власності, архівні установи, засновані фізичними особами, мають право обмежити доступ до документів Національного архівного фонду з метою забезпечення збереженості документів і захисту прав та законних інтересів власників документів або інших осіб. Обмеження встановлюються на вимогу власника

документів або інших заінтересованих осіб з письмовим повідомленням центрального органу виконавчої влади у сфері архівної справи і діловодства.

У випадках, передбачених законом, обмеження, зазначені у частинах четвертій і п'ятій статті 16 Закону України "Про Національний архівний фонд та архівні установи" та частині першій статті 17, не поширюються на працівників державних архівних установ, суду, правоохоронних, контрольно-ревізійних та податкових органів, які виконують службові завдання, а саме у випадках:

- коли йдеться про доступ до конфіденційної інформації про особу,
- у випадках передачі за договором до державних архівних установ, архівних відділів міських рад документів Національного архівного фонду, що не належали державі, територіальним громадам,
- коли архівні установи, засновані на приватній формі власності, обмежили доступ до документів Національного архівного фонду з метою забезпечення збереженості документів і захисту прав та законних інтересів власників документів або інших осіб.

Законом можуть бути передбачені інші випадки, коли зазначені обмеження не застосовуються.

ЛАБОРАТОРНА РОБОТА №2

з навчальної дисципліни “ Організаційне забезпечення захисту інформації ”

Тема: Класифікація інформації

Мета роботи: Навчитися класифікації адміністративної, науково-технічна інформації автоматизованих системах. Навчитися класифікації інформація з обмеженим доступом.

Час виконання практичної роботи

2 академічні години.

Обладнання, матеріали, програмні засоби.

Для виконання лабораторної роботи необхідні:

- персональний комп'ютер з доступом до Інтернету;
- браузер (Google Chrome, Microsoft Edge, Mozilla Firefox або ін.);
- текстовий редактор (OpenOffice Writer, Microsoft Word або ін.)

Завдання до лабораторної роботи

Описати способи класифікація інформації які існують у вашому віртуальному підприємстві.

Скласти звіт про виконання лабораторної роботи.

Тема 5 ЗАХИСТ ІНФОРМАЦІЇ З ОБМЕЖЕНИМ ДОСТУПОМ ТА ПРАВО НА ІНФОРМАЦІЮ: ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ.

Вступ

Належне функціонування інформаційної сфери є запорукою розвитку суспільства. Забезпечення цих процесів є завданням правових норм, які покликані забезпечити захист інтересів усіх учасників інформаційних відносин. Такі інтереси в окремих випадках не співпадають. Прикладом цього може служити співвідношення права на інформацію та право власників інформації на обмеження її поширення. Відповідно до статті 34 Конституції України “кожен має право вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію усно, письмово або в інший спосіб – на свій вибір”. Конкретизують зазначену конституційну норму положення Цивільного кодексу України, Законів України “Про інформацію”, “Про звернення громадян”. Так стаття 302 ЦК (книга друга “Особисті немайнові права фізичної особи”) визначає, що “фізична особа має право вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію”. Закон України “Про інформацію” (ст. 2) “закріплює право особи на інформацію в усіх сферах суспільного і державного життя України”. При цьому зазначається, що “всі громадяни України, юридичні особи і державні органи мають право на інформацію, що передбачає можливість вільного одержання, використання, поширення та зберігання відомостей, необхідних їм для реалізації ними своїх прав, свобод і законних інтересів, здійснення завдань і функцій”. Законодавство України гарантує громадянину вільний доступ до інформації, яка стосується його особисто, крім випадків, передбачених законами України. Йдеться, звичайно, про такі випадки обмеження доступу до інформації, яка стосується особисто фізичної особи – збереження у таємниці даних досудового слідства, дізнання тощо. Право на інформацію у статті 10 Закону України “Про інформацію” визначено системою гарантій, якими забезпечується право на інформацію. Слід зазначити, що право на інформацію не є абсолютним і необмеженим. По-перше, реалізація права на інформацію громадянами, юридичними особами і державою не повинна порушувати громадські, політичні, економічні, соціальні, духовні, екологічні та інші права, свободи і законні інтереси інших громадян, права та інтереси юридичних осіб ст. 9. Іншими словами, перефразовуючи стародавній принцип, право особи на інформацію закінчується там, де починається право іншої особи. По-друге, збирання, зберігання, використання і поширення інформації про особисте життя фізичної особи без її згоди не допускаються, крім випадків, визначених законом, і лише в інтересах національної безпеки. Правове, нормативне та метрологічне забезпечення системи захисту інформації в Україні, вип. 2 (13), 2006 р. 109 безпеки, економічного добробуту та прав людини. По-третє, не допускається збирання інформації, яка є державною таємницею або конфіденційною інформацією юридичної особи. Реалізації права на інформацію одних суб’єктів у багатьох випадках сприяє юридичний

обов'язок інших суб'єктів. Так, наприклад, відповідно до Закону України “Про звернення громадян” органи державної влади і місцевого самоврядування, підприємства, установи, організації незалежно від форм власності, об'єднання громадян, засоби масової інформації, їх керівники та інші посадові особи в межах своїх повноважень зобов'язані у разі прийняття рішення про обмеження доступу громадянина до відповідної інформації при розгляді заяви чи скарги скласти про це мотивовану постанову. Декілька слів про погляди науковців на природу права на інформацію. Російський науковець Зверєва О. А. до прав на інформацію, що випливає з її об'єктивної природи й обумовлених нею інтересів соціальних суб'єктів, відносить “право на одержання інформації, право на обмеження одержання інформації іншими суб'єктами, а також право на спростування інформації, що ганьбить особу”. Вважаємо, що подібна структура суб'єктивного права на інформацію потребує деякого уточнення. Право на інформацію може включати право власності на інформацію (повне або в окремих його змістових складових), право обмеження доступу до інформації, право на спростування недостовірної інформації та право доступу до інформації. Таким чином, формулюємо таке визначення: “суб'єктивне право на інформацію – гарантована державою можливість фізичних, юридичних осіб і держави (державних органів) вільно одержувати, використовувати, поширювати та зберігати відомості, необхідні їм для реалізації своїх прав, свобод і законних інтересів, здійснення завдань і функцій, що не порушує права, свободи і законні інтереси інших громадян, права та інтереси юридичних осіб”. III Інформація з обмеженим доступом та її захист На думку автора, інформація з обмеженим доступом – це відомості конфіденційного або таємного характеру, правовий статус яких передбачений законодавством України і доступ до яких правомірно обмежений власником таких відомостей. Інформація з обмеженим доступом за своїм правовим режимом поділяється на конфіденційну і таємну. Конфіденційна інформація – це відомості, які знаходяться у володінні, користуванні або розпорядженні окремих фізичних чи юридичних осіб і поширюються за їх бажанням відповідно до передбачених ними умов. Таке визначення закріплене Законом України “Про інформацію”, але, на думку автора, має недоліки. По-перше, в перелік суб'єктів права власності конфіденційної інформації не включено державу, яка також володіє відомостями конфіденційного характеру. По-друге, визначення, на думку автора, слід після слова “відомості” доповнити конструкцією “що не становлять передбаченої законом таємниці”. Таємна інформація – це інформація, що містить відомості, які становлять державну та іншу передбачену законом таємницю (банківську, комерційну, службову, професійну, адвокатську тощо), розголошення якої завдає шкоди особі, суспільству і державі. Конфіденційну інформацію можна поділяти на таку, яка є власністю держави, і конфіденційну інформацію, яка не належить державі. Правовий режим конфіденційної інформації, що є власністю держави, в значній мірі визначається положеннями Інструкції про порядок обліку, зберігання і використання документів, справ, видань та інших матеріальних носіїв інформації, які містять конфіденційну інформацію, що є власністю держави, затвердженої постановою Кабінету Міністрів України від 27 листопада 1998 р. N 1893. Таємна інформація має бути передбачена законом. До видів таємної інформації відносимо: державну

таємницю, комерційну таємницю, банківську таємницю, службову таємницю, професійну таємницю, адвокатську таємницю, інші види таємниць. На законодавчому рівні чітко регламентованими є такі види таємної інформації як державна, комерційна, банківська. Поняття ж службової таємниці хоча і має своє законодавче визначення, однак зміст та правові ознаки даного виду інформації з обмеженим доступом ще не достатньо регламентовані. Саме інформація з обмеженим доступом, а точніше право власника на її захист, є однією із меж реалізації права на інформацію. Підтвердженням такої позиції є хоча б законодавче визначення поняття захист інформації з обмеженим доступом. Правове, нормативне та метрологічне забезпечення системи захисту інформації в Україні, вип. 2 (13), 2006 р. “свобода слова”. Свобода слова і вільне вираження у друкованій формі своїх поглядів і переконань гарантуються Конституцією України і відповідно до Закону України “Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні” (зі змінами, внесеними згідно з Законом № 1703-IV від 11. 05. 2004 р.) означають “право кожного громадянина вільно і незалежно шукати, одержувати, фіксувати, зберігати, використовувати та поширювати будь-яку відкриту за режимом доступу інформацію за допомогою друкованих засобів масової інформації”. Співвідношення права на інформацію і права власника інформації з обмеженим доступом на її захист Як не дивно, законодавець, покликаний формувати соціальну державу, в якій законні інтереси громадянина є абсолютним пріоритетом, надав абсолютну перевагу у цьому протистоянні саме інтересам громадським, доповнивши статтю 30 Закону України „Про інформацію” абзацом наступного змісту: “інформація з обмеженим доступом може бути поширена без згоди її власника, якщо ця інформація є суспільно значимою, тобто якщо вона є предметом громадського інтересу і якщо право громадськості знати цю інформацію переважає право її власника на її захист”. Важливість визначення співвідношення права громадськості знати інформацію з обмеженим доступом над правом її власника на захист такої інформації має не лише наукове, а й практичне значення. Це пов'язано з тим, що ця процедура стосується захисту прав громадян, бо статтею 47-1 цього ж закону передбачено звільнення особи від відповідальності “за розголошення інформації з обмеженим доступом, якщо суд встановить, що ця інформація є суспільно значимою”. В окремих нормативних актах поняття „громадськість” означає „одну або декілька фізичних або юридичних осіб”. Тому громадськість не виділяємо як самостійного суб'єкта інформаційних правовідносин, розуміючи, що дане поняття включає одного або декількох „основних” суб'єктів: фізичних або юридичних осіб. Маємо ситуацію, коли з одного боку законодавець обмежує право на інформацію правом власника інформації з обмеженим доступом на її захист, з іншого – дозволяє поширювати таку інформацію без згоди її власника, на підставі суспільної значимості такої інформації. Спробуємо проаналізувати інший випадок співвідношення права повноважного органа державної влади на інформацію і права власника комерційної таємниці на її захист. Відповідно до чинного законодавства України «комерційною таємницею є інформація, яка є секретною в тому розумінні, що вона в цілому чи в певній формі та сукупності її складових є невідомою та не є легкодоступною для осіб, які звичайно мають справу з видом інформації, до якого вона належить, у зв'язку з цим має комерційну цінність та

була предметом адекватних існуючим обставинам заходів щодо збереження її секретності, вжитих особою, яка законно контролює цю інформацію. Комерційною таємницею можуть бути відомості технічного, організаційного, комерційного, виробничого та іншого характеру, за винятком тих, які відповідно до закону не можуть бути віднесені до комерційної таємниці». Господарський кодекс України також частково визначає особливості комерційної таємниці, включаючи останню до об'єктів прав інтелектуальної власності. При цьому, Господарський кодекс України визначає повноваження суб'єктів господарювання щодо комерційної таємниці. Зокрема, «суб'єкт господарювання, що є володарем технічної, організаційної або іншої комерційної інформації, має право на захист від незаконного використання цієї інформації третіми особами за умов, що ця інформація має комерційну цінність у зв'язку з тим, що вона невідома третім особам і до неї немає вільного доступу інших осіб на законних підставах, а володар інформації вживає належних заходів до охорони її конфіденційності». Акцентуємо увагу на тому, що строк правової охорони комерційної таємниці обмежується часом дії сукупності зазначених вище умов. - Відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 09. 08. 93 р. № 611 комерційну таємницю не становлять: - «установчі документи, документи, що дозволяють займатися підприємницькою чи господарською діяльністю та її окремими видами; - інформація за всіма встановленими формами державної звітності; - дані, необхідні для перевірки обчислення і сплати податків та інших обов'язкових платежів; - відомості про чисельність і склад працюючих, їхню заробітну плату в цілому та за професіями й посадами, а також наявність вільних робочих місць; - документи про сплату податків і обов'язкових платежів; Анатолій Марущак Правове, нормативне та метрологічне забезпечення системи захисту інформації в Україні, вип. 2 (13), 2006 р. 111 - інформація про забруднення навколишнього природного середовища, недотримання безпечних умов праці, реалізацію продукції, що завдає шкоди здоров'ю, а також інші порушення законодавства України та розміри заподіяних при цьому збитків; - документи про платоспроможність; - відомості про участь посадових осіб підприємства в кооперативах, малих підприємствах, спілках, об'єднаннях та інших організаціях, які займаються підприємницькою діяльністю; - відомості, що відповідно до чинного законодавства підлягають оголошенню. Підприємства зобов'язані подавати перелічені у зазначеній Постанові відомості органам державної виконавчої влади, контролюючим і правоохоронним органам, іншим юридичним особам відповідно до чинного законодавства, за їх вимогою». Розглянемо один із прикладів конфлікту інтересів власника інформації з обмеженим доступом і суб'єкта права на інформацію. Відповідно до Закону України «Про інформацію» «всі громадяни України, юридичні особи і державні органи мають право на інформацію, що передбачає можливість вільного одержання, використання, поширення та зберігання відомостей, необхідних їм для реалізації ними своїх прав, свобод і законних інтересів, здійснення завдань і функцій». Органи, підрозділи та співробітники СБ України в ході контррозвідувальної діяльності мають право «витребувати, збирати і вивчати, за наявності визначених законом підстав, документи та відомості, що характеризують діяльність підприємств, установ, організацій, для

попередження і припинення розвідувальних, терористичних та інших протиправних посягань на державну безпеку України». Спробуємо розглянути питання одержання органами СБ України інформації, що становить комерційну таємницю, з точки зору захисту інтересів власника такої інформації – суб'єкта господарювання. У Законі України “Про Службу безпеки України” закріплена гарантія, відповідно до якої «не підлягають розголошенню відомості, що становлять комерційну таємницю, а також інформація конфіденційного характеру, розголошення якої може завдати шкоди національній безпеці України, честі і гідності особи або порушити її законні права (у тому числі і юридичної особи – авт.), крім випадків, передбачених законодавством в інтересах правосуддя. Звичайно, зазначена норма не закріплює механізму збереження комерційної таємниці, яка перейшла у користування органів СБ України. Більш дієвою гарантією збереження комерційної таємниці у випадку надання її за запитом органу СБ України є закріплена Кримінальним кодексом України відповідальність за незаконне збирання з метою використання або використання відомостей, що становлять комерційну або банківську таємницю, та за розголошення комерційної або банківської таємниці. У будь-якому випадку, співробітник СБ України, який отримує відомості, що становлять комерційну таємницю в інтересах забезпечення державної безпеки, робить запис про це у Журналі ознайомлення з комерційною таємницею підприємства або іншому аналогічному документі. Зрозуміло, що такими діями співробітник СБ України набуває обов'язку не розголошувати такі відомості стороннім особам без дозволу на це власника комерційної таємниці. Таким чином, у наведеному прикладі з отриманням відомостей, що становлять комерційну таємницю, право суб'єкта господарювання на захист інформації з обмеженим доступом не порушується. Правоохоронний же орган відповідно до покладених на нього чинним законодавством завдань реалізує власне право на інформацію. Загалом подібних прикладів можна навести більше. І в кожному конкретному випадку бачимо конфлікт інтересів суб'єктів відповідних відносин з приводу захисту інформації та права доступу до неї.

Висновок. Як висновок зазначимо, що подальше дослідження **правового статусу суб'єктів**, інтереси яких конфліктують саме у інформаційній сфері, є важливим завданням як науковців, так і практиків. І продовжувати науковий пошук необхідно саме у напрямку розробки принципів і механізмів правового регулювання зазначених відносин.

Тема 6 Поняття охорони державної таємниці.

Охорона державної таємниці в Україні

1. Правовий статус державної таємниці в Україні.
2. Зміст поняття "охорона державної таємниці".
3. Звід відомостей, що становлять державну таємницю.
4. Поняття допуску та доступу до державної таємниці.
5. Повноваження органів, що забезпечують охорону державної таємниці відповідно до законодавства України.

Входження України до євроатлантичних структур, прагнення вступу до Всесвітньої торговельної організації, а також намагання створити регіональну систему безпеки, яка стала б основою загальноєвропейської системи безпеки,

потребують дієздатної системи органів виконавчої влади. З огляду на зазначені чинники, а також враховуючи важливі внутрішньополітичні функції держави, питання правового та організаційного забезпечення інформаційної безпеки органів виконавчої влади. Таким чином, інформаційне забезпечення органів виконавчої влади є одним із складових елементів загальної системи забезпечення державного управління.

Важливим елементом забезпечення і інформаційної безпеки держави, і національної безпеки загалом, і реалізації функцій управління у органах державної влади є режим охорони державної таємниці в Україні.

1. Правовий статус державної таємниці в Україні

Проблема врегулювання суспільних відносин у сфері охорони державної таємниці на сучасному етапі розвитку людства була вирішена в розвинутих країнах шляхом прийняття відповідних законів. Однак, у колишньому СРСР та донедавна в Україні не існувало закону не тільки про державну таємницю, але й про інформацію взагалі. Відносини, що виникали в сфері охорони державної таємниці регулювались на рівні урядових рішень, які в більшості випадків мали закритий характер і не давали змоги ознайомитися з ними як вченим-юристам, так і широкому загалу.

З прийняттям Закону України "Про державну таємницю" на законодавчому рівні було врегульовано суспільні відносини, пов'язані з віднесенням інформації до державної таємниці, її засекречуванням та охороною з метою захисту життєво важливих інтересів України у сфері оборони, економіки, зовнішніх відносин, державної безпеки й охорони правопорядку.

Необхідно, перш за все, розкрити поняття "державна таємниця" та ознаки, які його характеризують. Чітке визначення поняття дозволить правильно визначати коло відомостей, котрі потрібно охороняти, розподіляти зусилля з організації охорони, вирішувати питання про відповідальність осіб за порушення законодавства, уникати витрати сил та засобів на охорону несекретної інформації, правильно з'ясовувати та аналізувати можливі шляхи витоку інформації тощо.

Законодавство України дає чітке визначення поняття "державна таємниця". Державна таємниця - вид таємної інформації, що охоплює відомості у сфері оборони, економіки, науки і техніки, зовнішніх відносин, державної безпеки та охорони правопорядку, розголошення яких може завдати шкоди національній безпеці України та які визнані у порядку, встановленому Законом, державною таємницею і підлягають охороні державою. Отже, слід виокремити та дослідити ознаки, які характеризують це поняття. Перша ознака полягає у тому, що державна таємниця є видом таємної інформації правове регулювання якої здійснюється відповідним законом. Закон України "Про інформацію" вперше на законодавчому рівні закріпив необхідність врегулювання правових відносин у сфері охорони державної таємниці на рівні спеціального закону. Прийняття Закону України "Про державну таємницю" було першим кроком на шляху раціонального та демократичного підходу до регулювання вищезазначених суспільних відносин. До речі, законодавче врегулювання зазначених відносин притаманне й таким країнам як США, Сполучене Королівство Великобританії та Північної Ірландії, Польщі та інші.

Закон України "Про інформацію" визначив місце державної таємниці серед іншої інформації. За режимом доступу інформація поділяється на відкриту та інформацію з обмеженим доступом. Остання за своїм правовим режимом поділяється на конфіденційну і таємну. Саме одним з видів таємної і є державна таємниця.

Таким чином, перша ознака державної таємниці полягає в тому, що суспільні відносини, які виникають і складаються під час визначення такої інформації, її охорони та обігу врегульовано на рівні окремого закону.

За другою ознакою державна таємниця характеризується тим, що її становлять лише відомості у сфері оборони, економіки, зовнішніх відносин, науки і техніки, державної безпеки і охорони правопорядку. На законодавчому рівні закріплено не всі сфери життєдіяльності держави, які може охоплювати державна таємниця, а лише найважливіші, які пов'язуються із забезпеченням національної безпеки. Слід зазначити, що не вся інформація у визначених сферах може становити державну таємницю, оскільки встановлюються відповідні її категорії. У зв'язку з цим, до державної таємниці можуть бути віднесені конкретні відомості лише за умови, що вони належать до визначених категорій.

Із усього інформаційного простору вирізняються державні інтереси та інтереси суспільства і громадян. Щодо останніх, законом встановлено перелік відомостей, які забороняється відносити до державної таємниці:

- про стан довкілля, про якість харчових продуктів і предметів побуту;
- про аварії, катастрофи, небезпечні природні явища та інші надзвичайні події, які сталися або можуть статися і загрожують безпеці громадян;
- про стан здоров'я населення, його життєвий рівень, включаючи харчування, одяг, житло, медичне обслуговування та соціальне забезпечення, а також про соціально-демографічні показники, стан правопорядку, освіти і культури населення;
- про факти порушень прав і свобод людини і громадянина;
- про незаконні дії органів державної влади, органів місцевого самоврядування та їх посадових осіб;
- інша інформація, яка відповідно до законів та міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, не може бути засекречена.

Третя ознака полягає в тому, що розголошення державної таємниці може завдати шкоди національній безпеці України. Справді, немає сенсу приховувати інформацію, від розголошення якої не буде завдано шкоди. Як бачимо, шкода національній безпеці України є однією з матеріальних ознак цього поняття. Протиправний вихід державної таємниці з володіння правомочних суб'єктів, пов'язується з об'єктивним заподіянням або можливістю заподіяння шкоди. Під шкодою розуміються як економічні збитки так й інші тяжкі наслідки. Економічно, шкода визначається матеріальними збитками у кількісному (вартісному) виразі, які сталися чи можуть статися внаслідок розголошення конкретних відомостей, що становлять державну таємницю у сферах оборони, економіки, науки і техніки, зовнішніх відносин, державної безпеки і охорони правопорядку. Щодо інших тяжких наслідків, то вони пов'язуються з негативними змінами у зазначених сферах (головним чином, у сферах

зовнішніх відносин, державної безпеки і охорони правопорядку), які відбулися чи можуть відбутися внаслідок розголошення конкретних відомостей, що становлять державну таємницю і які не піддаються економічному обрахунку у вартісному виразі. Обґрунтування шкоди національній безпеці, в разі розголошення державної таємниці України, здійснює державний експерт з питань державних таємниць під час віднесення інформації до державної таємниці. Він також бере участь у розробці критеріїв визначення шкоди, яку може бути завдано в разі розголошення такої інформації.

Наступна ознака полягає у тому, що на законодавчому рівні створено механізм віднесення інформації до державної таємниці та її засекречування. Як вже зазначалося, існують категорії інформації, яка становить державну таємницю. Відповідно до цих категорій інформації формується Звід відомостей, що становлять державну таємницю (ЗВДТ), який є єдиною формою реєстрації цих відомостей в Україні. З моменту опублікування Зводу держава забезпечує захист і правову охорону зареєстрованих у ньому відомостей. Служба безпеки України формує ЗВДТ на підставі рішень державних експертів з питань таємниць та публікує в офіційних виданнях. Інформація вважається державною таємницею з часу включення її до ЗВДТ. Реєстрація відомостей у Зводі є підставою для надання документу, виробу чи іншому матеріальному носію інформації, що містить ці відомості, грифу секретності, встановленому для них у ЗВДТ. На підставі та в межах ЗВДТ з метою конкретизації даних про інформацію, яка віднесена до державної таємниці, органи державної влади України можуть створювати відповідні розгорнуті переліки відомостей, що становлять державну таємницю. Такі переліки повинні бути затверджені державними експертами з питань таємниць та погоджені СБ України. Розгорнуті переліки, що становлять державну таємницю, не можуть суперечити ЗВДТ. Віднесення та засекречування інформації, котра становить державну таємницю є вольовим актом з боку держави і залежить від внутрішньо — та зовнішньополітичної обстановки, економічного розвитку, політичного режиму тощо.

Ознакою державної таємниці є те, що її охорона здійснюється державою. На відміну від інших видів інформації (банківської, комерційної) фінансування витрат на здійснення діяльності, пов'язаної з державною таємницею в бюджетних установах і організаціях має здійснюватися за рахунок Державного бюджету України, бюджету Автономної Республіки Крим та місцевих бюджетів. Кошти на зазначені витрати повинні передбачатися у відповідних бюджетах окремим рядком. Такі витрати інших установ і організацій, а також підприємств відносяться до валових витрат виробника продукції, виготовлення якої пов'язано з державною таємницею. Витрати, пов'язані з державною таємницею, на недержавних підприємствах, установах, організаціях відповідно до Закону України "Про державну таємницю" фінансуються на підставі договору з замовником робіт, пов'язаних з державною.

Підприємствам, установам і організаціям, які провадять діяльність, пов'язану з державною таємницею, можуть надаватися податкові та інші пільги в порядку, встановленому законом.

2. Зміст поняття "охорона державної таємниці"

Охорона державної таємниці України - це складне соціально-правове явище, яке відображає багатоаспектну діяльність держави в соціально-політичній, економічній, правовій та інших сферах суспільного життя. Комплексний характер здійснюваних при цьому заходів, обумовлює необхідність активної участі у процесі охорони державної таємниці різних органів держави.

Охорона державної таємниці є одним зі складових елементів забезпечення національної безпеки України. Суб'єкти, на яких покладено функції забезпечення національної безпеки, тією чи іншою мірою забезпечують й охорону державної таємниці.

Охорона державної таємниці — це комплекс організаційно-правових, інженерно-технічних, криптографічних та оперативно-розшукових заходів, спрямованих на запобігання розголошенню секретної інформації та втратам її матеріальних носіїв.

Основні організаційно-правові заходи щодо охорони державної таємниці полягають у тому, що з метою охорони державної таємниці впроваджуються:

- єдині вимоги до виготовлення, користування, збереження, передачі, транспортування та обліку матеріальних носіїв секретної інформації;
- дозвільний порядок провадження органами державної влади, органами місцевого самоврядування, підприємствами, установами та організаціями діяльності, пов'язаної з державною таємницею;
- обмеження оприлюднення, передачі іншій державі або поширення іншим шляхом секретної інформації;
- обмеження щодо перебування та діяльності в Україні іноземців, осіб без громадянства та іноземних юридичних осіб, їх доступу до державної таємниці, а також розташування і переміщення об'єктів і технічних засобів, що їм належать;
- особливості здійснення органами державної влади їх функцій щодо органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ і організацій, діяльність яких пов'язана з державною таємницею;
- режим секретності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ і організацій, що провадять діяльність, пов'язану з державною таємницею;
- спеціальний порядок допуску та доступу громадян до державної таємниці; - технічний та криптографічний захисти секретної інформації.

Правову основу створення й функціонування системи охорони державної таємниці в Україні закладено в Законі України "Про державну таємницю", який регулює суспільні відносини пов'язані з віднесенням інформації до державної таємниці, засекречуванням, розсекречуванням її матеріальних носіїв та охороною.

Важливість діяльності з охорони державної таємниці характеризується тим, що діяння які посягають на її збереження кваліфікуються як злочини. Кримінальним кодекс України, визначає такі злочини, предметом яких є державна таємниця:

1. Державна зрада (ст. 111);
2. Шпигунство (ст. 114);
3. Розголошення відомостей, що становлять державну таємницю (ст. 328);

4. Втрата документів, що містять державну таємницю (ст. 329);

5. Розголошення відомостей військового характеру, що становлять державну таємницю, або втрата документів чи матеріалів, що містять такі відомості (ст. 422).

Кримінально-процесуальний кодекс України встановлює, що у справах про злочини передбачені названими статтями Кримінального кодексу України досудове слідство провадиться слідчими органів Служби безпеки України.

Чинне законодавство України передбачає закритий розгляд справ у всіх судах у разі потреби забезпечення охорони державної таємниці.

Закони України "Про державну таємницю", "Про Службу безпеки України", "Про оперативно-розшукову діяльність", "Про контррозвідувальну діяльність", "Про розвідувальні органи" визначають організацію охорони державної таємниці в Україні. Це - основні, хоча й не всі акти Верховної Ради України, які стосуються питань забезпечення охорони державної таємниці. На основі положень законів та на їх виконання приймаються Укази Президента України, постанови Кабінету Міністрів України та інші нормативно-правові акти центральних органів виконавчої влади. Метою їх прийняття є конкретизація та реалізація приписів, що містяться в законах. Таким чином, всі вищеназвані акти є підзаконними і не можуть суперечити вимогам законів.

Стаття 35 Закону України "Про державну таємницю" зазначає, що технічний та криптографічний захист секретної інформації здійснюються в порядку, встановленому Президентом України. На виконання положень даної статті видано наступні Укази Президента України: Положення про технічний захист інформації в Україні (від 27 вересня 1999 року № 1229), Положення про порядок здійснення криптографічного захисту інформації в Україні (від 22 травня 1998 року № 505) та Положення про Департамент спеціальних телекомунікаційних систем та захисту інформації Служби безпеки України (від 6 жовтня 2000 року № 1120).

Функції державного експерта з питань таємниць в державних органах (крім Верховної Ради України), Національній академії наук України, на підприємствах, в установах і організаціях покладаються Президентом України на конкретних посадових осіб за поданням Служби безпеки України на підставі пропозицій керівників відповідних державних органів, Національної академії наук України, підприємств, установ і організацій. Перелік таких посадових осіб затверджено Указом Президента України від 18 жовтня 2000 року № 1144.

Згідно зі статтею 19 Закону України "Про державну таємницю", єдині вимоги до виготовлення, обліку, користування, зберігання, схоронності, передачі та транспортування матеріальних носіїв секретної інформації встановлюються Кабінетом Міністрів України.

Дозвільний порядок провадження діяльності, пов'язаної з державною таємницею регламентується ст. 20 Закону України "Про державну таємницю" в якій зазначається, що порядок надання, переоформлення, зупинення дії або скасування дозволу на провадження діяльності, пов'язаної з державною таємницею, форма акта спеціальної експертизи щодо наявності умов для провадження діяльності, пов'язаної з державною таємницею, форма дозволу на провадження діяльності, пов'язаної з державною таємницею, та категорії

режиму секретності встановлені у нормативно-правових актах Кабінету Міністрів України.

3. Звід відомостей, що становлять державну таємницю

Згідно із Законом України "Про державну таємницю" віднесення інформації до державної таємниці є процедурою прийняття державним експертом з питань таємниць рішення про віднесення категорії відомостей або окремих відомостей до державної таємниці з установленням ступеня їхньої секретності шляхом обґрунтування та визначення можливої шкоди національній безпеці України у разі розголошення цих відомостей, включенням цієї інформації до ЗВДТ, з його опублікуванням чи внесенням змін до нього.

Закон України "Про державну таємницю" визначає категорії інформації, яка може бути віднесена до державної таємниці у сферах: оборони; економіки, науки і техніки; зовнішніх зносин; державної безпеки і охорони правопорядку. З урахуванням названих сфер на підставі рішень державних експертів з питань таємниць Службою безпеки України формується ЗВДТ (головним документом у країні, від якого залежить обсяг секретної інформації).

Звід відомостей, що становлять державну таємницю, формує та публікує в офіційних виданнях Служба безпеки України на підставі рішень державних експертів з питань таємниць. Діючий Звід відомостей, що становлять державну таємницю затверджено Наказом Служби безпеки України від 12.08.2005 № 440, зареєстровано в Міністерстві юстиції України 17 серпня 2005 р. за № 902/11182.

Зміни до Зводу відомостей, що становлять державну таємницю, публікуються не пізніше трьох місяців з дня одержання Службою безпеки України відповідного рішення чи висновку державного експерта з питань таємниць.

На підставі та в межах Зводу відомостей, що становлять державну таємницю, з метою конкретизації та систематизації даних про секретну інформацію органи державної влади створюють галузеві або відомчі розгорнуті переліки відомостей, що становлять державну таємницю, а також можуть створювати міжгалузеві або міжвідомчі розгорнуті переліки відомостей, що становлять державну таємницю. Підприємства, установи та організації незалежно від форм власності, що провадять діяльність, пов'язану із державною таємницею, за ініціативою та погодженням із замовником робіт, пов'язаних з державною таємницею, можуть створювати власні розгорнуті переліки відомостей, що становлять державну таємницю. Такі переліки погоджуються зі Службою безпеки України, затверджуються державними експертами з питань таємниць та реєструються у Службі безпеки України.

Розгорнуті переліки відомостей, що становлять державну таємницю, не можуть суперечити Зводу відомостей, що становлять державну таємницю.

Нині в Україні створено демократичний порядок віднесення інформації до державної таємниці, результатом якого є відобра-ЗВДТ в офіційно опублікованому виданні Строк, протягом якого діє рішення про віднесення інформації до державної таємниці, встановлюється державним експертом з питань таємниць з урахуванням ступеня секретності інформації, критерії визначення якого встановлюються Службою безпеки України, та інших обставин. Він не може перевищувати для інформації із ступенем секретності

"особливої важливості" — 30 років, для інформації "цілком таємно" — 10 років, для інформації "таємно" — 5 років.

Забороняється віднесення до державної таємниці будь-яких відомостей, якщо цим будуть звужуватися зміст і обсяг конституційних прав та свобод людини і громадянина, завдаватиметься шкода здоров'ю та безпеці населення.

Не відноситься до державної таємниці інформація:

- про стан довкілля, про якість харчових продуктів і предметів побуту;
- про аварії, катастрофи, небезпечні природні явища та інші надзвичайні події, які сталися або можуть статися і загрожують безпеці громадян;
- про стан здоров'я населення, його життєвий рівень, включаючи харчування, одяг, житло, медичне обслуговування та соціальне забезпечення, а також про соціально-демографічні показники, стан правопорядку, освіти і культури населення;
- про факти порушень прав і свобод людини і громадянина;
- про незаконні дії органів державної влади, органів місцевого самоврядування та їх посадових осіб;
- інша інформація, яка відповідно до законів та міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.

4. Поняття допуску та доступу до державної таємниці

Спеціальний порядок допуску та доступу громадян до державної таємниці є складовою частиною комплексу заходів спрямованих на запобігання витоку секретної інформації. Існування такого порядку обумовлюється необхідністю вивчення та обмеження кола осіб, діяльність яких буде пов'язана з державною таємницею. Порядок надання, переоформлення та скасування громадянам допуску до державної таємниці передбачений ст. 22-29 Закону України "Про державну таємницю" і встановлюється Кабінетом Міністрів України.

Допуск до державної таємниці — оформлення права громадянина на доступ до секретної інформації. Доступ до державної таємниці — надання повноважною посадовою особою дозволу громадянину на ознайомлення з конкретною секретною інформацією та провадження діяльності, пов'язаної з державною таємницею, або ознайомлення з конкретною секретною інформацією та провадження діяльності, пов'язаної з державною таємницею, цією посадовою особою відповідно до її службових повноважень.

Залежно від ступеня секретності інформації встановлюються такі форми допуску до державної таємниці:

форма 1 — для роботи з секретною інформацією, що має ступені секретності "особливої важливості", "цілком таємно" та "таємно";

форма 2 — для роботи з секретною інформацією, що має ступені секретності "цілком таємно" та "таємно";

форма 3 — для роботи з секретною інформацією, що має ступінь секретності "таємно",

а також такі терміни дії допусків:

для форми 1 — 5 років;

для форми 2 — 10 років;

для форми 3 — 15 років.

Допуск до державної таємниці зі ступенями секретності "особливої важливості", "цілком таємно" та "таємно" надається дієздатним громадянам України віком від 18 років, які потребують його за умовами своєї службової, виробничої, наукової чи науково-дослідної діяльності або навчання, наказом чи письмовим розпорядженням керівника органу державної влади, органу місцевого самоврядування, підприємства, установи або організації, де працює, перебуває на службі чи навчається громадянин.

У окремих випадках, які визначаються міністерствами, іншими центральними органами виконавчої влади, за погодженням із Службою безпеки України громадянам України віком від 16 років може надаватися допуск до державної таємниці зі ступенями секретності "цілком таємно" та "таємно", а віком від 17 років — також до державної таємниці із ступенем секретності "особливої важливості".

Відповідно до статті 27 Закону України "Про державну таємницю" доступ до державної таємниці надається дієздатним громадянам України, яким надано допуск до державної таємниці та які потребують його за умовами своєї службової, виробничої, наукової чи науково-дослідної діяльності або навчання.

Рішення про надання доступу до конкретної секретної інформації та її матеріальних носіїв приймають у формі наказу або письмового розпорядження керівники органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ і організацій, в яких виконуються роботи, пов'язані з державною таємницею, або зберігаються матеріальні носії секретної інформації. Відмова надати громадянину України доступ до конкретної секретної інформації та її матеріальних носіїв можлива лише у разі відсутності підстав, передбачених вище.

Президентіві України, Голові Верховної Ради України, Прем'єр-міністрові України, Голові Верховного Суду України, Голові Конституційного Суду України, Генеральному прокурору України, Голові Служби безпеки України доступ до державної таємниці усіх ступенів секретності надається за посадою після взяття ними письмового зобов'язання щодо збереження державної таємниці.

Іноземцям та особам без громадянства доступ до державної таємниці надається у виняткових випадках на підставі міжнародних договорів України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, або письмового розпорядження Президента України з урахуванням необхідності забезпечення національної безпеки України на підставі пропозицій Ради національної безпеки і оборони України.

5. Повноваження органів, що забезпечують охорону державної таємниці відповідно до законодавства України

Стаття 5 Закону України "Про державну таємницю" визначає компетенцію органів державної влади, органів місцевого самоврядування та їх посадових осіб у сфері охорони державної таємниці. Всі суб'єкти забезпечення охорони державної таємниці діють виключно в межах повноважень, визначених Конституцією України, законами та іншими нормативно-правовими актами України.

Розглянемо повноваження Верховної Ради України, Президента України, Ради національної безпеки і оборони України та Кабінету Міністрів України у сфері охорони державної таємниці.

Провідну роль у сфері охорони державної таємниці відіграє Верховна Рада України, яка є єдиним органом законодавчої влади нашої держави. Її повноваження закріплені в статті 85 Конституції України та статті 4 Закону України "Про державну таємницю". До її повноважень у сфері охорони державної таємниці належить:

- визначення державної політики щодо державної таємниці як складової засад внутрішньої та зовнішньої політики;
- прийняття законодавчих актів, які забезпечують функціонування системи охорони державної таємниці, обмежують права і свободи людини і громадянина у зазначеній сфері ;
- ухвалення законодавчих актів, що визначають правовий статус органів, які забезпечують охорону державної таємниці;
- ратифікація міжнародних договорів про взаємний захист секретної інформації; визначення правопорушень у сфері охорони державної таємниці та встановлення відповідальності, яка настає за їх вчинення: кримінальна, адміністративна, дисциплінарна;

- здійснення нагляду та контролю за забезпеченням охорони державної таємниці через спеціально утворені парламентські структури;

Президент України як глава держави відповідно до статті 106 Конституції України та Закону України "Про державну таємницю":

- забезпечує національну безпеку України, здійснює керівництво у сферах національної безпеки і оборони;
- підписує закони, прийняті Верховною Радою України та має право вето щодо прийнятих законів з наступним поверненням їх на повторний розгляд;
- на основі та на виконання Конституції і законів України видає укази і розпорядження з питань охорони державної таємниці, які є обов'язковими до виконання на території України;
- утворює, реорганізовує та ліквідує за поданням Прем'єр-міністра України міністерства та інші центральні органи виконавчої влади, діючи в межах коштів, передбачених на утримання органів виконавчої влади;
- покладає виконання функцій державних експертів з питань таємниць на посадових осіб органів державної влади (ст. 9 Закону України "Про державну таємницю");
- може встановлювати більш тривалі строки дії рішень державних експертів з питань таємниць про віднесення інформації до державної таємниці (ст. 13 Закону України "Про державну таємницю");
- дозволяє надавати доступ до державної таємниці іноземцям та особам без громадянства шляхом видання письмового розпорядження, та передавати секретну інформацію іноземній державі чи міжнародній організації - письмового мотивованого розпорядження, з урахуванням необхідності забезпечення національної безпеки України на підставі пропозицій Ради національної безпеки і оборони України (статті 27, 32 Закону України "Про державну таємницю");

- встановлює порядок технічного та криптографічного захисту секретної інформації (ст. 35 Закону України "Про державну таємницю").

Координаційним органом з питань національної безпеки і оборони при Президентові України є Рада національної безпеки і оборони України (РНБО України), яка координує і контролює діяльність органів виконавчої влади у сфері національної безпеки і оборони. Головою РНБО України є Президент України, який формує персональний склад РНБО України. До складу РНБО України за посадою входять Прем'єр-міністр України, Міністр оборони України, Голова Служби безпеки України, Міністр внутрішніх справ України, Міністр закордонних справ України. У засіданнях РНБО України може брати участь Голова Верховної Ради України. Рішення РНБО України вводяться в дію указами Президента України. Функції та повноваження РНБО України визначаються Законом України "Про Раду національної безпеки і оборони України". На РНБО України покладено такі функції:

- внесення пропозицій Президентові України щодо реалізації засад внутрішньої і зовнішньої політики у сфері національної безпеки і оборони;
- координація та здійснення контролю за діяльністю органів виконавчої влади у сфері національної безпеки і оборони у мирний час.

Важливу роль у забезпеченні охорони державної таємниці відіграє вищий орган у системі виконавчої влади - Кабінет Міністрів України. Уряд України розробляє та вживає безпосередніх заходів щодо охорони державної таємниці. До його повноважень відповідно до статті 116 Конституції України та чинного законодавства належить:

- забезпечення реалізації державної політики щодо державної таємниці;
- забезпечення виконання законів України шляхом визначення порядку здійснення загальнодержавних заходів охорони державної таємниці;
- встановлення порядку функціонування загальної системи охорони державної таємниці (визначення напрямів та форм взаємодії між окремими центральними органами виконавчої влади, між підприємствами, установами й організаціями, діяльність яких пов'язана з державною таємницею та органами Служби безпеки України).

Міністерство внутрішніх справ України бере участь у здійсненні заходів з організації охорони й оборони внутрішніми військами та Державною службою охорони МВС України (за договорами та згідно з переліком, затвердженим КМ України) об'єктів, діяльність яких пов'язана з державною таємницею. Підрозділи у справах громадянства, імміграції та реєстрації фізичних осіб органів внутрішніх справ беруть участь у визначенні фактичної обізнаності у відомостях, що становлять державну таємницю, осіб, які порушили клопотання про виїзд на постійне проживання за кордон.

Міністерство закордонних справ України бере участь у підготовці міжнародних договорів України про взаємну охорону (захист) секретної інформації, координує дії щодо розміщення дипломатичних представництв іноземних держав.

Міністерство юстиції України здійснює експертну оцінку та реєстрацію нормативно-правових актів з питань охорони державної таємниці.

Міністерство транспорту та зв'язку України здійснює регулювання у сфері фельд'єгерського і спеціального поштового зв'язку.

Державна служба експортного контролю готує та узгоджує встановленому порядку пропозиції щодо надання суб'єктам зовнішньоекономічної діяльності України повноважень на право здійснення експорту, імпорту товарів військового призначення та товарів, котрі містять відомості, що становлять державну таємницю, веде облік суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності України, яким надано такі повноваження, видає їм відповідні підтвердні документи, забезпечує контроль за використанням наданих повноважень, готує пропозиції щодо їх зупинення, скасування, готує та подає в установленому порядку матеріали про надання дозволів на передачу іншій державі інформації, що становить державну таємницю, та матеріальних носіїв цієї інформації, здійснює в межах своєї компетенції контроль за виконанням порядку оформлення дозволів на передачу іншій державі інформації, що становить державну таємницю та матеріальних носіїв такої інформації.

Обов'язок центральних органів виконавчої влади - забезпечувати охорону державної таємниці передбачено в Загальному положенні про міністерство, інший центральний орган державної виконавчої влади України.

Визначені законодавством функції виконавчої влади у сфері охорони державної таємниці на місцевому територіальному рівні здійснюють державні адміністрації та місцеві (територіальні) органи (підрозділи) міністерств та інших центральних органів виконавчої влади. Для виконання вказаних функцій в усіх обласних, Київській та Севастопольській міських держадміністраціях відповідно до примірного переліку управлінь, відділів та інших структурних підрозділів обласної державної адміністрації створюються самостійні структурні підрозділи з питань режимно-секретної роботи (відділи з питань режимно-секретної роботи).

У забезпеченні охорони державної таємниці беруть участь органи судової влади та прокуратура.

Органи судової влади забезпечують охорону державної таємниці своїми специфічними засобами й методами:

- здійснюють правосуддя шляхом розгляду кримінальних справ, справ щодо спорів, котрі виникають з цивільних, трудових, адміністративно-правових відносин, справ про адміністративні правопорушення, пов'язані з державною таємницею;
- забезпечують охорону державної таємниці під час здійснення правосуддя при розгляді вищеназваних справ;
- здійснюють судовий захист прав і свобод громадян, інтересів органів державної влади, підприємств, установ, організацій у зв'язку з їх діяльністю щодо охорони державної таємниці України.

Органи прокуратури здійснюють нагляд за дотриманням Конституції і законів України у сфері забезпечення охорони державної таємниці всіма суб'єктами держави відповідно до своїх повноважень. Допуск та доступ посадових осіб, які здійснюють нагляд, до відомостей, що становлять державну таємницю, проводяться відповідно до Закону України "Про державну таємницю".

Забезпечення охорони державної таємниці відповідно до вимог режиму секретності в органах державної влади, органах місцевого самоврядування, на

підприємствах, в установах і організаціях, діяльність яких пов'язана з державною таємницею, покладається на керівників зазначених органів, підприємств, установ і організацій. З цією метою в органах державної влади, органах місцевого самоврядування, на підприємствах, в установах і організаціях, що проводять діяльність, пов'язану з державною таємницею, створюються на правах окремих структурних підрозділів режимно-секретні органи (далі — РСО). Основне завдання РСО полягає у розробленні та здійсненні заходів щодо забезпечення режиму секретності, постійного контролю за їх додержанням.

До складу РСО входять підрозділи режиму, секретного діловодства та інші підрозділи, що безпосередньо забезпечують охорону державних таємниць, залежно від специфіки діяльності органу державної влади, органу місцевого самоврядування, підприємства, /установи та організації.

Передача функцій РСО будь-яким іншим підрозділам органу державної влади, органу місцевого самоврядування, підприємства, установи та організації не допускається. На сьогодні становлення ефективної державної влади є пріоритетним напрямом в загальній стратегії розвитку України, водночас інформаційне забезпечення органів виконавчої влади є його основою і має розглядатися як один з основних.

На сьогодні такий вид таємної інформації, що охоплює відомості у сфері оборони, економіки, науки і техніки, зовнішніх відносин, державної безпеки та охорони правопорядку, розголошення яких може завдати шкоди національній безпеці України підлягають охороні державою.

ЛАБОРАТОРНА РОБОТА №3

з навчальної дисципліни “ Організаційне забезпечення захисту інформації”

Тема: Система захисту інформації з обмеженим доступом

Мета роботи: Навчитися класифікації допуску та доступу до державної таємниці.

Час виконання практичної роботи

2 академічні години.

Обладнання, матеріали, програмні засоби.

Для виконання лабораторної роботи необхідні:

- персональний комп'ютер з доступом до Інтернету;
- браузер (Google Chrome, Microsoft Edge, Mozilla Firefox або ін.);
- текстовий редактор (OpenOffice Writer, Microsoft Word або ін.)

Завдання до лабораторної роботи

Які системи захисту інформації з обмеженим доступом існують у вашому віртуальному підприємстві, та обґрунтуйте їх доцільність в сучасних умовах.

Скласти звіт про виконання лабораторної роботи.

Тема 7 Правові основи захисту комерційної таємниці

Питання лекції:

1. Зміст поняття "комерційна таємниця".
2. Правові ознаки комерційної таємниці та їх вплив на формування системи захисту інформації на конкретному підприємстві, установі, організації.
3. Організаційно-правові заходи захисту комерційної таємниці.
4. Правові засади захисту комерційної таємниці в трудових відносинах.

В умовах існуючої конкуренції між суб'єктами господарювання інформація стає цінним об'єктом, оскільки володіння інформацією в ринковій економіці необхідне для конкурентоспроможної господарської діяльності. Проведення економічної реформи в Україні і розвиток підприємництва призвели до значного збільшення обсягів комерційної таємниці суб'єктів господарювання.

Внаслідок посилення економічної конкуренції в умовах розвитку ринкових відносин в Україні комерційна таємниця суб'єктів господарювання та її охорона набувають пріоритетного значення. Розвиток економічної конкуренції, необхідність досягнення переваги на ринку ставлять перед суб'єктами господарювання завдання захисту комерційної таємниці за допомогою правових засобів.

Перехід України до ринкових відносин, розвиток підприємництва і конкурентних відносин викликають необхідність правового захисту інформації, розголошення якої може завдати збитків суб'єктам господарювання. Якщо в країнах з розвинутою ринковою економікою комерційна таємниця захищається законодавством як цінний товар, то в Україні дотепер відсутній повноцінний правовий механізм захисту інформації, що становить комерційну таємницю.

1. Зміст поняття "комерційна таємниця"

У Стародавньому Римі діяв закон, що передбачав покарання у вигляді штрафу за примус чужих рабів до видачі таємниць свого хазяїна. Традиція вести торговельні книги, таємниця яких була різновидом комерційної таємниці, існувала в античному світі. Торговці й банкіри зобов'язані були вести такі книги, відображаючи в них свою діяльність. Дані торговельних книг були конфіденційними й розкривалися винятково для уточнення податків, по справах про спадкування майна, у випадках настання банкрутства або з метою правосуддя. Таким чином, держави ще на ранніх стадіях свого розвитку створювали закони, які захищали інтереси підприємців, їхніх засновників й учасників від можливого витоку секретів

Історично так склалося, що комерційно важливу інформацію визначали різними термінами. У поняття "виробнича таємниця" включали внесення чогось нового в процес створення благ; під "фабричною таємницею" розумівся як предмет патенту (першими ввели Англія, Франція й Німеччина), так і будь-яку особливість виробництва (еквівалент сучасного поняття "ноу-хау"); "торговельну таємницю" становили, наприклад, система місць реалізації товарів, списки постачальників і т.д.

Закони Російської імперії містили норми, що передбачали охорону фабричного секрету, торговельної таємниці й таємниці кредитних установ, які були засобами закріплення певного положення підприємства серед конкурентів. Порухення, пов'язані з розголошенням таємниці, попереджувались заборонаю службовцем оголошувати відомі їм таємниці підприємства, недопущенням сторонніх до торговельних книг й іншими заходами. Законодавство передбачало й застосування карних покарань або стягнення збитків по цивільних позовах за подібні порушення.

Правове регулювання системи захисту виробничої й комерційної таємниці царської Росії було скасовано радянською владою в листопаді 1917 року. У СРСР на державному рівні комерційна таємниця довгий час не сприймалася як така і вважалася рудиментом капіталістичного ладу. Уперше про комерційну таємницю й право на її захист згадувалося в статті 33 Закону СРСР "Про підприємства в СРСР".

Зі здобуттям Україною незалежності починає формуватися окремий правовий інститут комерційної таємниці.

Відповідно до ст. 505 Цивільного кодексу України "комерційною таємницею є інформація, яка є секретною в тому розумінні, що вона в цілому чи в певній формі та сукупності її складових є невідомою та не є легкодоступною для осіб, які звичайно мають справу з видом інформації, до якого вона належить, у зв'язку з цим має комерційну цінність та була предметом адекватних існуючим обставинам заходів щодо збереження її секретності, вжитих особою, яка законно контролює цю інформацію.

Комерційною таємницею можуть бути відомості технічного, організаційного, комерційного, виробничого та іншого характеру, за винятком тих, які відповідно до закону не можуть бути віднесені до комерційної таємниці".

Стаття 155 Господарського кодексу України також частково визначає особливості комерційної таємниці, включаючи останню до об'єктів прав інтелектуальної власності. При цьому ст. 162 Господарського кодексу України визначає повноваження суб'єктів господарювання щодо комерційної таємниці. Зокрема, "суб'єкт господарювання, що є володільцем технічної, організаційної або іншої комерційної інформації, має право на захист від незаконного використання цієї інформації третіми особами, за умов, що ця інформація має комерційну цінність у зв'язку з тим, що вона невідома третім особам і до неї немає вільного доступу інших осіб на законних підставах, а володільць інформації вживає належних заходів до охорони її конфіденційності".

Акцентуємо увагу на тому, що строк правової охорони комерційної таємниці обмежується часом дії сукупності зазначених вище умов.

Відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 09.08.93 р. № 611 комерційну таємницю не становлять:

- установчі документи, документи, що дозволяють займатися підприємницькою чи господарською діяльністю та її окремими видами;
- інформація за всіма встановленими формами державної звітності;
- дані, необхідні для перевірки обчислення і сплати податків та інших обов'язкових платежів;
- відомості про чисельність і склад працюючих, їхню заробітну плату в цілому та за професіями й посадами, а також наявність вільних робочих місць;
- документи про сплату податків і обов'язкових, платежів;
- інформація про забруднення навколишнього природного середовища, недотримання безпечних умов праці, реалізацію продукції, що завдає шкоди здоров'ю, а також інші порушення законодавства України та розміри заподіяних при цьому збитків;
- документи про платоспроможність;
- відомості про участь посадових осіб підприємства в кооперативах, малих підприємствах, спілках, об'єднаннях та інших організаціях, які займаються підприємницькою діяльністю;
- відомості, що відповідно до чинного законодавства підлягають оголошенню.

Підприємства зобов'язані подавати перелічені у зазначеній Постанові відомості органам державної виконавчої влади, контролюючим і правоохоронним органам, іншим юридичним особам відповідно до чинного законодавства, за їх вимогою".

2. Правові ознаки комерційної таємниці та їх вплив на формування системи захисту інформації на конкретному підприємстві, установі, організації.

Зважаючи на зазначені вище положення, цілком логічно буде виокремити такі правові ознаки комерційної таємниці:

- секретність інформації, яка є комерційною таємницею, полягає в тому, що вона є невідомою та не є легкодоступною для осіб, які звичайно мають справу з видом інформації, до якого вона належить;
- інформація, яка визнається комерційною таємницею, має комерційну цінність, тобто певну цінову визначеність (вартість);
- комерційна таємниця - склад і обсяг відомостей, що визначені суб'єктом господарювання або уповноваженим на це органом;
- при визначенні складу і обсягу комерційної таємниці має враховуватись постанова Кабінету Міністрів України від 09.08.93 р. № 611 "Про перелік відомостей, що не становлять комерційної таємниці";
- володілець інформації повинен вживати належних заходів до охорони інформації, яка є комерційною таємницею;
- строк правової охорони комерційної таємниці обмежується часом дії сукупності факторів, коли така інформація має комерційну цінність, невідома третім особам і до неї немає вільного доступу інших осіб на законних підставах, а володілець інформації вживає належних заходів до її схоронності.

Комерційна таємниця відповідно до ст. 30 Закону України "Про інформацію" відноситься до інформації з обмеженим доступом.

Першою проблемою, з якою стикається кожний, хто хоче захистити комерційну таємницю від посягань з боку персоналу підприємства, є відсутність в чинному Кодексі законів про працю України (далі — КЗпП України) положень, які б прямо регулювали обов'язок працівника не розголошувати комерційну таємницю підприємства.

Проте це зовсім не означає, що законодавчі підстави для захисту комерційної таємниці від посягань на неї персоналу відсутні.

Конституція України у ч. 5 ст. 55 проголошує право кожного будь-якими не забороненими законом засобами захищати свої права і свободи від порушень і протиправних посягань. Зміст ч. 6 ст. 38 Закону України "Про інформацію" передбачає, що інформація, створена організаціями (юридичними особами) або придбана ними іншим законним способом, є власністю цих організацій. Поряд із цим, відповідно до ст. 420 Цивільного кодексу України, ст. 155 Господарського кодексу України та ст. 39 Угоди щодо торговельних аспектів прав на інтелектуальну власність (TRIPS) комерційна таємниця віднесена до об'єктів права інтелектуальної власності. Тобто комерційна таємниця підприємства є об'єктом його інтелектуальної власності. З вищесказаного випливає, що законодавець надає підприємству можливість здійснювати правовий, організаційний та технічний захист комерційної таємниці як об'єкта інтелектуальної власності, а не тільки як інформації з обмеженим доступом.

Першим кроком до захисту комерційної таємниці від посягань будь-якого роду є закріплення за відповідними даними режиму таємності.

Режим комерційної таємниці на підприємстві має будуватись на організаційно-правових засадах, визначених в юридичних документах підприємства. Важливо зазначити, що процес оформлення та реалізації режиму обмеженого доступу до комерційної таємниці має бути економічно та юридично обґрунтованим і проводитись в декілька етапів, які логічно витікають один з одного.

Основними кроками оформлення правового режиму комерційної таємниці є:

- визначення відомостей, які будуть віднесені до комерційної таємниці;
- застосування технічних засобів захисту для цих відомостей;
- визначення переліку посад, які мають повний та обмежений доступ до комерційної таємниці;
- організація роботи з документами, які містять комерційну таємницю;
- встановлення та реалізація відповідальності персоналу щодо дотримання режиму таємності комерційної таємниці;
- вжиття заходів захисту комерційної таємниці як об'єкту інтелектуальної власності (авторське право, патентування).

Необхідно зауважити, що чіткого нормативного регламентування процесу організації та реалізації режиму комерційної таємниці немає. Як вже раніше зазначалось, існує тільки імперативна вказівка на те, що комерційна таємниця має бути "предметом адекватних існуючим обставинам заходів збереження її секретності".

Як показує досвід, на підприємстві приймається та функціонує цілий ряд нормативно-правових документів, що встановлюють та регулюють правовий режим доступу до комерційної таємниці. Відповідно до ч. 1 ст. 28 Закону

України "Про інформацію" режимом доступу до інформації є передбачений правовими нормами порядок одержання, використання, поширення та зберігання інформації. Відповідно до ст. 30 Закону України "Про інформацію" комерційна таємниця є інформацією з обмеженим доступом. Користуючись правом, закріпленим у ч. 5 ст. 30 Закону України "Про інформацію" підприємство у своїх нормативних документах визначає порядок одержання, використання, поширення та зберігання комерційної таємниці.

Аналізуючи роботу підприємств щодо розробки нормативно-правових документів, можна навести деяку частину з них, а саме ті, що стосуються захисту комерційної таємниці.

Положення про комерційну таємницю та конфіденційну інформацію підприємства та правила їх зберігання як нормативний документ, по-перше, дає визначення комерційній таємниці підприємства та встановлює перелік відомостей, що до неї відносяться; по-друге, встановлює основи правового режиму доступу до комерційної таємниці підприємства; по-третє, визначає способи, заходи, умови та сили захисту комерційної таємниці, функції підрозділів та посадових осіб із захисту комерційної таємниці; по-четверте, називає основні напрями контролю за дотриманням встановленого на підприємстві порядку захисту його комерційної таємниці; по-п'яте, визначає підстави та зміст відповідальності за порушення режиму захисту комерційної таємниці підприємства.

Інструкція про порядок підготовки, обліку, зберігання та знищення документів, справ, видань і матеріалів, що містять комерційну таємницю підприємства встановлює:

- 1) обов'язки працівників підприємства, виконання трудової функції яких пов'язано з ознайомленням та роботою з комерційною таємницею;
- 2) порядок розробки документів і матеріалів, що містять комерційну таємницю;
- 3) порядок реєстрації документів і матеріалів, що містять комерційну таємницю;
- 4) порядок приймання та передачі документів та матеріалів, що містять комерційну таємницю;
- 5) порядок оформлення, адресування, пересилки та доставки таємної кореспонденції;
- 6) правила складання номенклатури справ і журналів обліку, групування виконаних таємних документів у справи;
- 7) правила використання документів і матеріалів, що містять комерційну таємницю;
- 8) правила знищення документів і матеріалів, що містять комерційну таємницю;
- 9) режим зберігання документів і матеріалів, що містять комерційну таємницю;
- 10) особливості захисту інформації, що містить комерційну таємницю, при використанні електронних засобів її обробки, передавання і зберігання та інших матеріальних носіїв інформації;
- 11) особливості захисту інформації, що містить комерційну таємницю, в процесі фінансово-господарської діяльності;
- 12) підстави та зміст відповідальності за втрату документів та матеріалів, що містять комерційну таємницю, та за розголошення таємних відомостей підприємства.

Перелічені нормативні документи підприємства визначають алгоритм дій працівника під час виконання ним трудових обов'язків, пов'язаних з використанням комерційної таємниці. Недотримання положень даних документів є підставою для притягнення працівників до юридичної відповідальності.

3. Організаційно-правові заходи захисту комерційної таємниці

Для того, щоб економічно важливі відомості мали статус саме комерційної таємниці, їх необхідно оформити відповідним чином.

Існування комерційної таємниці бажано обумовити в установчих документах підприємця, включивши, наприклад, в установчий договір й (або) статут підприємства розділ, що регламентує захист комерційної таємниці.

При формуванні переліку відомостей, що становлять комерційну таємницю підприємця, доцільно діяти в такий спосіб.

Насамперед, із усього переліку інформації, з якою працює підприємець і яка циркулює на підприємстві, необхідно виключити відомості, що становлять державну таємницю (якщо суб'єкт господарювання з такою працює), а також ту інформацію, що не є комерційною таємницею згідно постанови КМУ від 09.08.93 р. № 611.

Однозначно до складу комерційної таємниці повинні бути віднесені різні види ноу-хау; відомості про винаходи й рацпропозиції, які не захищені авторським або патентним правом; інформація про факти укладання договорів і їхній зміст.

Особливу увагу необхідно приділити розробці положення про комерційну таємницю на підприємстві. Таке положення є основним у системі правового захисту інформації від несанкціонованого доступу. У ньому розкриваються загальні положення у сфері захисту інформації, принципи й процедури розмежування доступу до такої інформації, порядок прийому, реєстрації, інвентаризації й обліку носіїв інформації, що містить комерційну таємницю. У такому положенні прописуються також механізм забезпечення схоронності інформації, що є комерційною таємницею, зокрема деталізуються процедури забезпечення доступу до комерційної таємниці сторонніх осіб (включаючи перевіряючі органи). Рекомендується закріплювати правило, згідно якого сторонні особи допускаються до ознайомлення з документами, що містять комерційну таємницю, з дозволу керівника при обов'язковій наявності письмового запиту. При цьому такі особи повинні видати розписку про нерозголошення комерційної таємниці або укласти угоду з підприємством про таке нерозголошення. У положенні рекомендується прописати порядок поширення комерційної таємниці, а також процедуру виключення інформації з переліку комерційної таємниці.

Рекомендується включати норму про нерозголошення комерційної таємниці в трудовий договір (контракт) як керівника підприємства, так й інших співробітників.

На керівника організації повинні бути покладені обов'язки по забезпеченню схоронності комерційної таємниці підприємця. У контракт керівника із власником підприємства доцільно включити відповідні положення з даного питання. Зокрема, необхідно зобов'язати керівника зберігати комерційну таємницю організації й не використовувати її для заняття будь-

якою іншою діяльністю на шкоду підприємства. У контракті варто зазначити, що керівник організації несе персональну відповідальність за створення необхідних умов для забезпечення схоронності комерційної таємниці підприємства. Зрозуміло, що керівник підприємства, як і члени трудового колективу, повинен бути попереджений про відповідальність за порушення режиму комерційної таємниці й про те, що наслідками цього можуть стати настання передбаченої законом юридичної відповідальності й розірвання контракту.

Зобов'язання про нерозголошення інформації може бути оформлене як записом безпосередньо в тексті трудового договору (контракту), так й у вигляді окремого документа, що є додатком до трудового договору (контракту). Форма й зміст відповідного розділу трудового договору (контракту) або окремого додатка до нього в частині, що стосується збереження інформації, яка становить комерційну таємницю, мають велике значення. У випадку розголошення працівником інформації, що становить комерційну таємницю, ці документи складуть юридичну основу для залучення такого працівника до відповідальності й стягнення заподіяного збитку.

У договір (контракт) працівника, що допускається до комерційної таємниці підприємця, або в додаток до нього можуть бути включені такі зобов'язання:

- не розголошувати інформацію, що становить комерційну таємницю, яка буде йому довірена або стане відома по роботі;
- виконувати вимоги наказів, інструкцій і положень по забезпеченню схоронності комерційної таємниці;
- зберігати інформацію, що становить комерційну таємницю тих підприємців, з якими є ділові відносини;
- не передавати третім особам і не розкривати привселюдно інформацію, яка становить комерційну таємницю, без згоди керівництва підприємства;
- у випадку спроби сторонніх осіб одержати від працівника інформацію, що становить комерційну таємницю підприємства, негайно сповістити про це відповідну посадову особу;
- не використовувати інформацію, що становить комерційну таємницю підприємства, для заняття іншою діяльністю, яка як конкурентна дія може завдати шкоди підприємства;
- негайно повідомляти відповідну посадову особу підприємства про втрату або недостачу носіїв інформації, що становить комерційну таємницю, ключів від режимних приміщень, сховищ, сейфів, особистих печаток і про інші факти, які можуть привести до розголошення комерційної таємниці, а також про причини й умови можливого витoku інформації, що становить комерційну таємницю підприємства;
- у випадку звільнення всі носії інформації, що становить комерційну таємницю, які перебували в розпорядженні працівника у зв'язку з виконанням ним службових обов'язків під час роботи на підприємстві, передати відповідній посадовій особі організації.

Працівник під розписку повинен бути попереджений про відповідальність за невиконання взятих на себе зобов'язань. У трудовому договорі (контракті) або його невід'ємної частини (зобов'язанні про нерозголошення інформації, що

становить комерційну таємницю) варто передбачити порядок ознайомлення працівника з діючими на підприємстві положеннями й інструкціями із забезпечення схоронності комерційної таємниці.

На підприємстві варто розробити спеціальний договір про збереження комерційної таємниці. Дотримання даної рекомендації дозволить представникам підприємця почувати себе впевнено при проведенні перевірок контролюючими органами. Перевіряючі повинні будуть дотриматися всіх процедур, які встановлені на підприємстві для одержання доступу до комерційної таємниці. І природно, підписавши документ про нерозголошення комерційної таємниці, такі особи не мають права використати отриману інформацію у своїй діяльності без згоди керівництва підприємства.

Правила внутрішнього розпорядку й посадові інструкції осіб, що працюють із комерційною таємницею, а також інструкції про ведення переговорів, інструкції про роботу з документами також повинні містити застереження про комерційну таємницю.

Можлива й розробка окремої інструкції з дотримання режиму нерозголошення комерційної таємниці співробітниками підприємця. Комбінація зазначених вище документів, що закріплюють комерційну таємницю підприємця, може бути різною залежно від роду діяльності й характеру "таємності" підприємства.

Слід звернути увагу на те, що правові засади захисту комерційної таємниці від актів недобросовісної конкуренції передбачені ст. 36 ГК України та деталізуються у ст. 16-19 Закону України "Про захист від недобросовісної конкуренції (далі — Закон). У вказаних статтях Закону дається відповідно кваліфікація:

- 1) неправомірного збирання комерційної таємниці (ст. 16),
- 2) розголошення комерційної таємниці (ст. 17),
- 3) схилення до розголошення комерційної таємниці (ст. 18),
- 4) неправомірного використання комерційної таємниці (ст. 19).

У даних нормативно-правових актах встановлюється підстава для юридичної відповідальності особи, яка посягає на комерційну таємницю, а саме склад юридичного правопорушення. Юридична відповідальність є засобом захисту комерційної таємниці, який носить каральний (адміністративна) чи компенсаційний характер (цивільно-правова), але практика підказує, що такий підхід є неефективним, оскільки засоби захисту комерційної таємниці підприємства мають виконувати превентивну функцію.

Юридичні особи, винні у скоєнні вищевказаних актах недобросовісної конкуренції несуть відповідальність у вигляді штрафу у розмірі до двох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, що накладаються на них Антимонопольним комітетом України, його територіальними відділеннями (ст. 22 Закону). Громадяни, вину у вчиненні названих правопорушень яких доведено і які займаються підприємницькою діяльністю без створення юридичної особи, несуть також адміністративну відповідальність. Стягнення за вказані правопорушення визначені ч. 3 ст. 164-3 Кодексу України про адміністративні правопорушення — це штраф від п'яти до дев'яти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, відповідно до ст. 23 Закону

адміністративну відповідальність несуть також особи, які не є підприємцями і вчинили порушення комерційної таємниці в інтересах третіх осіб.

Крім того, Кримінальний кодекс України містить дві статті, які визначають кримінальну відповідальність за посягання на комерційну таємницю ст. 231 "Незаконне збирання з метою використання або використання відомостей, що становлять комерційну або банківську таємницю" і ст. 232 "Розголошення комерційної або банківської таємниці".

4. Правові засади захисту комерційної таємниці в трудових відносинах.

Аналіз чинного законодавства дає підстави стверджувати, що законодавець, визначаючи засоби захисту комерційної таємниці, застосовує два підходи:

- 1) абсолютного захисту, що захищає комерційну таємницю як об'єкт інтелектуальної власності від посягань будь-яких третіх осіб,
- 2) відносного захисту, що передбачає захист не легкодоступної та не загальновідомої комерційної інформації, щодо якої вжито заходів збереження її таємності, від актів недобросовісної конкуренції.

Саме такою концепцією слід керуватись для побудови системи інформаційної безпеки на підприємстві. Звичайно, маємо доволі незвичний об'єкт захисту - об'єкт інтелектуальної власності з обмеженим доступом. Поряд із цим неможливо не помітити переваг, які випливають з дуалістичної природи комерційної таємниці, а саме комплексності та всебічності її захисту, що впливає з наступного:

- захист комерційної таємниці як інформації з обмеженим доступом забезпечується за допомогою встановлення і реалізації режиму таємності (ст. 30 Закону "Про інформацію");
- захист комерційної таємниці як об'єкта інтелектуальної власності здійснюється судом з використанням спеціальних правових засобів, в тому числі і оприлюднення в засобах масової інформації факту посягання на комерційну таємницю та розміщення в друкованому офіційному виданні відповідного судового рішення (ст. 432 ЦК України).

Різноманітність суб'єктів посягання на комерційну таємницю:

- а) конкуренти підприємства суб'єкта господарювання або особи, які їм допомагають (ст. 16 "Неправомірне збирання комерційної таємниці", ст. 18 "Схилення до розголошення комерційної таємниці", ст. 19 "Неправомірне використання комерційної таємниці" Закону України "Про захист від недобросовісної конкуренції", ч. 2, 4, 5 ст. 36 "Неправомірне збирання, розголошення та використання відомостей, що є комерційною таємницею" Господарського кодексу України, ч. 3 ст. 164-3 "Недобросовісна конкуренція" Кодексу України про адміністративні правопорушення, ст. 231 "Незаконне збирання з метою використання або використання відомостей, що становлять комерційну або банківську таємницю" Кримінального кодексу України,
- б) особи, яким комерційна таємниця відома на законних підставах (ст. 17 "Розголошення комерційної таємниці", ч. 3 ст. 36 Господарського кодексу України, ст. 232 "Розголошення комерційної або банківської таємниці" Кримінального кодексу України, ч. 3 ст. 164-3 "Недобросовісна конкуренція" Кодексу України про адміністративні правопорушення,

в) суб'єкти промислового шпигунства (ст. 231 "Незаконне збирання з метою використання або використання відомостей, що становлять комерційну або банківську таємницю" Кримінального кодексу України).

Очевидно, що коли йдеться про працівників підприємства, то в більшості випадків ми маємо на увазі потенційних суб'єктів посягання, яких віднесено до другої групи.

Умови, за яких працівник буде вважатися таким, якому комерційна таємниця відома на законних підставах, полягають у наступному:

- а) працівник є керівником підприємства або виконуючим обов'язки керівника підприємства. В такому разі йому на підставі статуту належить бути обізнаним в інформації з обмеженим доступом,
- б) працівник створив на підставі трудового договору інформацію, яка є комерційною таємницею підприємства;
- в) виконання трудових обов'язків працівника вимагає його обізнаності в інформації з обмеженим доступом (з певного питання, в частині або в цілому), виходячи з чого його допущено до комерційної таємниці, про що є розпорядження керівника підприємства, а від працівника отримано зобов'язання про нерозголошення комерційної таємниці.

Поряд з цим не потрібно забувати, що працівник може стати потенційним конкурентом або вже бути таким в силу володіння корпоративними правами конкуруючого підприємства. Можлива також і ситуація, коли працівник не має допуску до комерційної таємниці, але є зацікавленим в тому, щоб отримати в будь-який спосіб інформацію, яка її становить.

У будь-якому випадку система захисту комерційної таємниці в трудових правовідносинах повинна бути спрямована на наступне:

- 1) щоб працівники, яким довірено комерційну таємницю, не розголошували її третім особам;
- 2) щоб працівники, яким не довірено комерційну таємницю, але відомо про її існування, не збирали її з метою неправомірного використання.

На підставі чинного трудового (ч. 3 ст. 21 "Трудовий договір" та 142 "Правила внутрішнього трудового розпорядку, статуту і положення про дисципліну" КЗпП України) та цивільного (п. 3 ст. 3 "Засади цивільного законодавства" (свобода договору) ЦК України) законодавства підприємство може розробити нормативно-правові документи щодо оформлення обов'язків працівників не розголошувати комерційну таємницю підприємства. В них, як зазначалося, зокрема, може бути передбачено:

- 1) внесення відповідних умов до контракту, правил внутрішнього трудового розпорядку;
- 2) отримання від працівника письмового зобов'язання щодо дотримання в таємниці відомостей підприємства, які мають обмежений доступ;
- 3) письмове попередження про те, що недотримання режиму комерційної таємниці може мати наслідком звільнення працівника;
- 4) отримання від працівника зобов'язання про дотримання в таємниці відомостей підприємства, що мають обмежений доступ після його звільнення з роботи;
- 5) надання працівнику пам'ятки про дотримання режиму інформації з обмеженим доступом.

Крім того, при укладенні з працівником особливої форми трудового договору - контракту - можна передбачити обов'язок працівника дотримуватись режиму обмеженого доступу до комерційної таємниці, а головне - його відповідальність за порушення цього обов'язку. Така відповідальність може носити матеріальний характер і виражатись у дисциплінарних стягненнях, наприклад, звільнення з посади.

Тема 8 Міжнародно-правові основи захисту інформації з обмеженим доступом

Глобалізація сучасного інформаційного середовища призводить до послаблення інформаційного суверенітету держави, а рівень розвитку та безпека інформаційного середовища впливають на стан політичної, економічної, військової та інших складових безпеки кожної країни. Саме тому одним з напрямів міжнародної діяльності в інформаційній сфері є формування та розвиток системи заходів гарантування безпеки міждержавного обігу інформації, а найважливішим засобом забезпечення інформаційної безпеки виступає право. Основним завданням суб'єктів міжнародних відносин є розробка та удосконалення сучасної системи правової охорони та захисту інформації, що викликано розширенням міжнародних інформаційних зв'язків.

В основі міжнародно-правових гарантій інформаційної безпеки в системі сучасної міжнародної співпраці є механізм правового регулювання інформаційних відносин на міжнародному рівні, елементи якого закріплені у низці міжнародно-правових актів, що формують правову базу запобігання та припинення порушень інформаційного законодавства. При цьому важливо дотримуватися загально-правових та спеціальних принципів правового регулювання інформаційних відносин. Принципи міжнародного права як основа міжнародної правової системи соціально обумовлені. Вони відображають характерні риси нормативно-правової системи. У процесі організації правозастосування принципи є керівними положеннями, обумовлені самою природою держави (суб'єкта міжнародного права) та вказують на те, в якому напрямку має здійснюватися ця діяльність.

Загальновизнаними принципами міжнародного інформаційного права є верховенство права, забезпечення прав і свобод людини, забезпечення права на державну таємницю з урахуванням міжнародно-правових обмежень, що випливають з принципу рівності та однакової безпеки, незастосування сили та загрози застосування такої сили, мирне вирішення спорів, невтручання у внутрішні справи держав, принцип міжнародного співробітництва, що будується на принципі добросовісного виконання обов'язків, що випливають з умов міжнародно-правових договорів. Важливим принципом у сфері забезпечення інформаційної безпеки є поєднання принципу секретності з внутрішньою політикою в економіці щодо втілення науково-технічного прогресу, реалізація прав громадян на інформацію у всіх сферах життєдіяльності. Не менш важливими є принципи:

- суверенної рівності держав у сфері використання інформаційних ресурсів, забезпечення інформаційного суверенітету держави та рівноправної участі у переговорних процесах щодо встановлення кодифікації міжнародно-правових документів у сфері інформаційної безпеки;

- невтручання у внутрішні справи інших держав, який передбачає неприпустимість інформаційної інтервенції та втручання за допомогою інформаційних ресурсів та засобів у внутрішні справи держав з метою проведення спеціальних інформаційних кампаній, ворожої пропаганди та поширення деструктивної чи спеціально спрямованої інформації;
- заборони застосування сили або загрози силою, який забороняє використання інструментів інформаційного впливу проти територіальної цілісності чи політичної незалежності будь-якої держави;
- мирного врегулювання міжнародних спорів, який зобов'язує держави до превентивної дипломатії або переведення збройного конфлікту на переговорний рівень за допомогою інструментів інформаційного впливу;
- територіальної цілісності та непорушності кордонів, який стосується визначення меж національного інформаційного простору та заходів захисту від несанкціонованого втручання ззовні;
- дотримання фундаментальних прав і свобод людини, що визначає конституційні та спеціальні норми, а також норми міжнародних договорів щодо свободи слова та вільного обігу інформації, незалежності й плюралізму міжнародних мас-медіа, свободи вираження, заборони цензури та захисту конфіденційності інформаційних ресурсів;
- самовизначення народів і націй, який встановлює права національних меншин на культурну самобутність та інформаційну діяльність;
- міжнародного співробітництва, що зобов'язує держави співробітничати задля зміцнення миру та міжнародного взаєморозуміння, розвитку глобальної інфраструктури з метою досягнення політичних, економічних і соціокультурних інтересів людства.

Основні засади міжнародної інформаційної безпеки закладені в Статуті ООН, серед цілей якої виділяються підтримка міжнародного миру та безпеки, повагу до прав людини та основних свобод для всіх незалежно від раси, статі, мови, віросповідання. Водночас, слід звернути увагу на те, що практична діяльність ООН на сьогодні включає у себе всі сфери міжнародної безпеки: військову, гуманітарну, політичну, економічну, екологічну, інформаційну тощо, а тому в документах цієї організації зазначено, що з часів затвердження Статуту ООН у світі, вочевидь, відбулися істотні трансформації, зумовлені процесами економічної, технологічної та політичної глобалізації. Задачі та принципи діяльності ООН сформували регуляторну основу відносин у сфері інформаційної безпеки, розробки відповідних міжнародних угод та рекомендацій з конкретних актуальних питань міждержавних відносин, у тому числі й з питань інформаційної безпеки в умовах глобалізації та стрімкого розвитку системи інформаційних технологій.

До вирішення проблем міжнародної інформаційної безпеки долучилося ряд інших впливових міжнародних організацій, які включили у сферу своєї нормотворчої діяльності питання правової охорони та захисту інформації. Ці питання включені до Договору про принципи діяльності держав по дослідженню і використанню космічного простору, включаючи Місяць та інші небесні тіла, 1967 р.; Конвенції по морському праву 1982 р.; Договору про нерозповсюдження ядерної зброї від 1 липня 1968 р.; Договору про обмеження систем ПРО від 26 травня 1972 р.; Конвенцію про заборону хімічної зброї, яка

набула чинності 29 квітня 1997 р.; Конвенцію про заборону біологічної зброї, що набула чинності 26 березня 1975 р.; Конвенцію про заборону застосування, накопичення запасів, виробництва і передачі протипіхотних мін і про їх знищення від 18 вересня 1997 р. тощо. Норми, що містяться в таких міжнародних актах мають універсальний характер, оскільки урегульовують не тільки відносини певної сфери, але опосередковано відносини, пов'язані з правами та свободами людини в інформаційній сфері та відносини у сфері інформаційної безпеки.

Зацікавленість у підтриманні безпеки і сталого миру обумовила необхідність тісного поєднання зусиль усіх активних суб'єктів міжнародних відносин, що скеровують свої значні зусилля у налагодження сфери безпеки, врегулювання конфліктів та мирного вирішення кризових ситуацій, опікуються захистом прав людини та основних свобод. З проблем міжнародної інформаційної безпеки існують лише резолюції Генеральної Асамблеї ООН, які передбачають прийняття міжнародних договорів відповідного змісту. Так, у резолюції 1989 р. № 44/21 Генеральної Асамблеї ООН міститься заклик до всіх держав щодо сприяння міжнародній співпраці в усіх напрямках, що стосуються міжнародної безпеки, підтверджено принципове значення і дієвість Статуту ООН, необхідність неухильного дотримання засадничих його принципів. Генеральна Асамблея ООН висловила за активне співробітництво в рамках Організації та її основних структур. Метою цих заходів є розробка різнобічних підходів до зміцнення засад і систем міжнародної безпеки шляхом удосконалення нормативної бази ООН. Фактично на рівні цієї та інших резолюцій було вказано на потребу неухильного дотримання принципів незастосування сили, невтручання у внутрішні справи держав, забезпечення фундаментальних прав і свобод, невикористання високих технологій з протиправною метою, невідповідність міжнародних інформаційних відносин Статуту ООН, міжнародно-правове регулювання інформаційної безпеки і формування системи міжнародного контролю за інформаційними озброєннями.

Також було передбачено з'ясувати позиції світового співтовариства щодо проблеми потенційного воєнного використання інформаційно-комунікаційних технологій для вдосконалення існуючих і створення нових систем озброєнь; визначити основні поняття у сфері міжнародної інформаційної безпеки; розглянути можливість створення міжнародної системи моніторингу інформаційних загроз; розробити міжнародно-правовий режим інформаційної безпеки. Безпосередньо у сфері інформаційної безпеки на рівні ООН було визнано, що нині в інформаційній сфері необхідна кодифікація спеціальних принципів і норм, що склалися на основі Статуту ООН, а також досягнення нових угод, з метою упорядкування і стабілізації міжнародного співробітництва держав в інформаційній сфері.

Міжнародні норми, не дивлячись на їх декларативний характер, забезпечують основу безпеки інформаційних систем на міждержавному рівні, протидіють завданню шкоди національним інформаційним інфраструктурам. Норми міжнародного законодавства, що регулюють інформаційні відносини та стосуються забезпечення захисту інформаційних ресурсів та інформаційної безпеки, реалізовані в нормативних актах країн - суб'єктів міжнародних відносин, у тому числі України, а загальновизнані принципи та норми

міжнародного права, міжнародні договори у сфері забезпечення національної безпеки діють мають вищу юридичну силу. Завдяки створеним нормам та принципам зміцнюються міжнародні інформаційні взаємовідносини суб'єктів міжнародного права та взаємодія з міжнародними інформаційними мережами.

Основною метою сучасного міжнародного співробітництва в галузі інформаційної безпеки є:

- формування дієвої міжнародно-правової бази для встановлення ознак та класифікації інформаційних протистоянь, що обмежить рівень інформаційних загроз у сфері міжнародної безпеки;
- юридичне визначення класифікаційних ознак засобів та актів інформаційної агресії;
- обмеження обігу та можливості застосування інформаційних озброєнь;
- створення рівноправних і безпечних умов для міжнародного інформаційного обміну на засадах загально визнаних норм і принципів міжнародного права.

З огляду на триваючі у світі глобалізаційні процеси, важливою гарантією міжнародної інформаційної безпеки є недопущення, завдяки цілому ряду правових механізмів, використання спеціальних інформаційних технологій та інших засобів впливу на суспільну свідомість, здійснювану з метою дестабілізації певних суспільств і держав. Дієвим засобом також є розробка процедур взаємного попередження транскордонного інформаційного впливу. Для підвищення гарантій інформаційної безпеки необхідною також міжнародна сертифікація технологій і засобів телекомунікації та інформатизації. Важливим кроком до правової інституалізації системи гарантій міжнародної інформаційної безпеки стало правове визнання міжнародної відповідальності за діяльність, що здійснюється окремими державами в інформаційному просторі під юрисдикцією цих держав або в рамках діяльності міжнародних організацій. Забезпечення інформаційної безпеки – це невід'ємна складова політичного, військового, економічного, культурного та інших видів взаємодії країн, що входять у світове співтовариство. Така співпраця має сприяти підвищенню інформаційної безпеки всіх членів світового співтовариства.

На початку 80-х років ХХ ст. професор Гарвардського університету А. Еттінгер зазначав: «Наступає час, коли інформація стає таким же основним ресурсом, як матеріали та енергія, отже, відносно цього ресурсу повинні бути сформульовані ті ж критичні запитання: хто ними володіє, хто в цьому зацікавлений, наскільки він доступний, можливість його ефективного використання». У багатьох промислово розвинутих країнах приділяється значна увага здійсненню комплексу заходів, спрямованих на виключення або утруднення витоку інформації, яка захищається. С. Князєв відзначає, що до такого комплексу належить насамперед розробка й прийняття законодавчих актів в інформаційній сфері, що стосуються охорони державної таємниці та комерційних секретів фірм. Основні засади, система та особливості розвитку законодавства, що врегульовує суспільні відносини у сфері обігу інформації з обмеженим доступом приватного та публічного характеру, у різних країнах різняться. На цю сферу правового регулювання значний вплив здійснюють обрані конкретною країною напрями міжнародної політики, приєднання чи підтримка окремих міждержавних або міжурядових утворень. Україна стоїть на шляху інтеграції в міжнародні інформаційні процеси. Національна

інформаційна сфера України перебуває в стані активного становлення, гармонійного включення в глобальний світовий інформаційний простір. Вплив на формування національного інформаційного законодавства, у тому числі й адміністративного деліктного законодавства у сфері обігу інформації з обмеженим доступом, будуть здійснювати існуючі у світі тенденції та традиції. Пріоритетними для дослідження іноземного досвіду правового захисту інформації з обмеженим доступом є досвід країн-партнерів України.

З'ясування зміст принципів міжнародного законодавства щодо правового захисту інформації з обмеженим доступом та іноземний досвід їх реалізації. Предмет розгляду - правові норми та наукові теорії, що визначають зміст правових засад регулювання суспільних відносин у сфері обігу інформації з обмеженим доступом.

Україна як європейська держава здійснює відкриту зовнішню політику та прагне рівноправного взаємовигідного співробітництва з усіма заінтересованими партнерами, виходячи насамперед з необхідності гарантування безпеки. Одними з основних засад зовнішньої політики є забезпечення інтеграції України в європейський політичний, економічний, правовий простір із метою набуття членства в Європейському Союзі (далі - ЄС). У цьому контексті існує постійна потреба в обміні інформацією з обмеженим доступом між Україною та ЄС та застосування відповідних заходів безпеки, що передбачені відповідною угодою між Україною та Європейським Союзом. Водночас Україна ставить завдання в зовнішній політиці також щодо зближення з НАТО.

Питання міжнародних правових засад регулювання захисту інформації з обмеженим доступом розглядали такі правознавці, як В. Артемов, Д. Василенко, Г. Громов, С. Князев, В. Маслак, М. Павлова, А. Тунік.

Останні зміни в законодавстві щодо відмови України від здійснення політики поза-блоковості свідчать про поглиблення співпраці України з Організацією Північноатлантичного договору з метою досягнення критеріїв, необхідних для набуття членства в цій організації. За таких умов набуває все більшого значення координації діяльності органів виконавчої влади, державних засобів масової інформації з питань співробітництва з НАТО в інформаційній сфері. Цей вектор розвитку зовнішньої політики України впливатиме й на правове регулювання системи безпеки інформації як складової частини євроатлантичного безпекового простору. Таким чином, основоположними документами, що визначають зміст, характер і створюють договірно-правову основу відносин України з НАТО, є Рамковий документ Програми НАТО «Партнерство заради миру» (започатковано 10 січня 1994 року, Україна приєдналася 8 лютого 1994 року), Хартія про особливе партнерство між Україною та НАТО від 9 липня 1997 року, Декларація про її доповнення від 21 серпня та Закон України «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики» від 1 липня. Відповідно до Декларації про доповнення Хартії під егідою КУН також розробляються Річні національні програми співробітництва Україна-НАТО.

Принципи нормативно-правового регулювання захисту інформації з обмеженим доступом, або (у термінології НАТО) політика інформаційної безпеки регулюються документом С-М(2002)49. Наприкінці 90-х років НАТО

розпочало перегляд документа С-М(55)15(Ripa1), у результаті чого в 2002 році з'явився документ, який тепер відомий як С-М(2002)49.

Документ С-М(2002)49 проголошує п'ять основних принципів політики безпеки НАТО:

«Принцип широти» вбачає, що держави-члени НАТО беруть зобов'язання регулювати доступ до всіх видів чутливої інформації однаковим способом, незалежно від того, чи належить вона НАТО, чи ні. Така вимога діє на тій підставі, що НАТО має бути впевнено, що кожна країна-член НАТО забезпечує встановлені високі стандарти захисту інформації.

На «принципі глибини» базується система поділу інформації з обмеженим доступом на рівні й визначення грифів таємності.

«Принцип централізації» має національний і міжурядовий аспекти. На національному рівні принцип базується на вимозі мати в кожній державі-члені НАТО національний уповноважений орган або урядове бюро національної безпеки (далі - N80), відповідальне за інформаційну безпеку та підбір персоналу, за збір і реєстрацію повідомлень щодо шпигунства та підривної діяльності. Бюро також має бути наділено повноваженнями контролю стану захисту інформації з обмеженим доступом в інших державних і недержавних режимно-секретних органах, організовувати методичну та дослідницьку роботу, сертифікацію засобів захисту інформації. На міжурядовому рівні існує центральний координуючий орган. У 1955 році в НАТО було створено Бюро безпеки, перетворене нині в Офіс безпеки НАТО (далі - N08), що несе відповідальність за повну координацію з питань інформаційної безпеки в НАТО. N08 повідомляє національні уряди щодо застосування принципів і стандартів та виконує моніторинг національних систем із метою гарантування ефективного захисту інформації з обмеженим доступом.

Принцип управління доступом ґрунтується на двох правилах. Перше правило (потреба знати) полягає в тому, що особи повинні мати доступ до класифікованої інформації тільки за наявності потреби в такій інформації для виконання своїх прямих службових обов'язків, і доступ не повинен надаватися лише тому, що людина посідає певне службове становище, є керівником. Цей принцип у НАТО вважається фундаментальним. Друге правило є найважливішим в угоді, підписаній членами альянсу ще в січні 1950 року. Воно полягає в тому, що інформація не може бути занижена в рівні таємності або розсекречена без згоди сторони, від якої вона отримана.

Принцип персонального контролю передбачає правила вибору кандидатів на надання права доступу до класифікованої інформації. Контроль заснований на перевірці благонадійності, оцінках характеру й способу життя кандидатів.

Попередній аналіз демонструє, що країни Центральної і Східної Європи, які є членами НАТО, пішли шляхом інкорпорації основних принципів політики інформаційної безпеки в національне законодавство. В. Артемов зазначає, що при цьому стало очевидним, що розходження в способах здійснення міжнародно-правових норм захисту інформації у внутрішньодержавному праві цих країн залежать не лише від системи їх державного устрою, але й має генетичні корені, обумовлені динамікою світових процесів. Це особливо добре видно на прикладі законодавства Чехії та Словаччини, дуже близьких у культурно-історичному й одночасно дещо віддалених за економічним рівнем

країнах. Детальний аналіз законів щодо захисту інформації цих країн, проведений В. Артемовим, особливо актуальний з огляду на давні традиції культурних й економічних зв'язків між Україною та цими країнами, продемонстрував більший ступінь розробленості законодавства про інформацію з обмеженим доступом Республіки Словаччина. Інші країни-члени ЄС також мають закони, що регулюють використання та захист режиму інформації з обмеженим доступом: Чехія - «Порядок доступу до інформації» та «Акт про класифікацію інформації»; Естонія - «Акт про суспільну інформацію» та «Акт про державні таємниці»; Литва - «Закон про умови передання інформації громадськості» та «Закон про державну таємницю»; Латвія - «Закон про свободу інформації» та «Закон про державну таємницю»; Польща - «Про доступ до інформації» та «Акт про захист інформації, яка класифікується».

В. Артемов прийшов до висновків, цікавих для розвитку українського законодавства про інформацію з обмеженим доступом за умов без блокового статусу України: 1) запровадження міжнародно-правових норм захисту інформації у внутрішньодержавному праві країн-членів НАТО відбувається шляхом інкорпорації основних принципів політики безпеки НАТО в правове поле цих держав; 2) політика безпеки НАТО в частині інформації з обмеженим доступом залишає досить широкі рамки, усередині яких можуть варіюватися конкретні норми національного права; 3) політика безпеки НАТО в частині інформації з обмеженим доступом не залишається постійною та піддається змінам під впливом викликів сьогодення. Принципи забезпечення інформації з обмеженим доступом у країнах НАТО повинні бути запроваджені й у вітчизняному законодавстві та відображені в Законі України «Про інформацію». Велика кількість правових питань, що потребують врегулювання у сфері обігу інформації з обмеженим доступом, створюють передумови для розробки та прийняття Закону України «Про інформацію з обмеженим доступом» чи відповідного розділу в Кодексі України про інформацію з обмеженим доступом.

Не тільки документи, що регулюють співпрацю з ООН, містять основні засади правового регулювання обігу інформації з обмеженим доступом. Угода між Україною та Європейським Союзом про процедури безпеки, які стосуються обміну інформацією з обмеженим доступом, визначає такі засади використання відповідної інформації: принцип контролю з боку власника інформації та принцип потреби в доступі за умовами службової діяльності.

Важлива роль у міжнародних документах відводиться для узгодження вітчизняного законодавства із законодавством ЄС щодо процедур обміну таємною інформацією та забезпечення конфіденційності персональних даних. Підґрунтям для розробки та прийняття національного законодавства про захист персональних даних стали такі міжнародні документи, як Модельний закон про інформатизацію, інформацію та захист інформації, прийнятий на двадцять шостому пленарному засіданні Міжпарламентської Асамблеї держав-учасниць Співдружності Незалежних Держав (далі - СНД) у 2005 році, та ратифікована в 2010 році Конвенція про захист осіб у зв'язку з автоматизованою обробкою персональних даних. Принципи, що містяться в Конвенції, уточнюються та розширюються в Директиві 95/46/ ЄС Європейського парламенту та Ради від 24 жовтня 1995 року «Про захист фізичних осіб при обробці персональних даних і

про вільне переміщення таких даних» та Директиві 97/66/ЕС Європейського парламенту та Ради від 15 грудня 1997 року «Стосовно обробки персональних даних і захисту права на невтручання в особисте життя в телекомунікаційному секторі», які поки що не ратифіковані Україною, проте можуть бути використані для удосконалення вітчизняного законодавства. Відповідно до зазначених документів більшість країн ЄС та СНД видала свої національні закони: щодо діяльності з персональними даними в медичній, статистичній, державній, журналістській, поліцейській та інших сферах.

Закріплення на міжнародному рівні норм, що визначають необхідність правового захисту персональних відомостей, відображають сталу тенденцію в розвитку інформаційних відносин, що виникають у процесі функціонування суб'єктів владних повноважень, зокрема збільшення обсягів використання персональних даних громадян.

У європейських країнах правовий захист персональних даних здійснюється на рівні двох законів, що взаємодоповнюються: закон про свободу інформації. Такі типи законів, як правило, розробляються та приймаються одночасно. В окремих країнах принцип свободи доступу до інформації безпосередньо закладається в положеннях закону. А Тунік зазначає: «Закони про захист персональних даних різних країн намагаються охопити всі послідовні етапи циклу, починаючи зі збору даних і закінчуючи їх знищенням, інформуванням, участю та контролем зі сторони індивідуума. Розбіжності в національних підходах, що спостерігаються в даний час у законах, законопроектах і законодавчих пропозиціях, стосуються таких аспектів, як масштаб дії законодавчого акта, акцентування в ньому різних елементів системи захисту, дотримання вище зазначених принципів, система контролю за виконанням законодавства». Крім того, можна вказати на розбіжності в категоріях даних, що не підлягають розголошенню, у методах забезпечення відкритості та індивідуальної участі. Акцентовано, що механізми захисту даних, які відносяться до приватних осіб, не можуть бути аналогічні тим, що необхідні для захисту даних ділових підприємств, асоціацій і груп, що мають статус юридичної особи. Водночас, дослід багатьох країн свідчить про те, що чітко розмежовувати персональні і не персональні дані досить складно. А. Тунік проаналізував правові засади захисту персональних даних у СНД та прийшов до висновку, що в країнах СНД системою захисту персональних даних обрано закон типу «Закон про захист даних», де обов'язково закріплюються ознаки персональних даних; права суб'єкта даних у зв'язку з обробкою та використанням даних; правила доступу до чужих персональних даних, їх розкриття й передача; вилучення з правового регулювання даних в інтересах державної та суспільної безпеки, у зв'язку з розслідуванням злочинів; заходи правового регулювання збору, збереження, обробки, передачі й використання персональних даних; вимоги до організаційно-технічних заходів із забезпечення безпеки під час їх обробки, використанні, передачі та збереженні; норми, що встановлюють відповідальність за порушення принципів захисту даних тощо. На наш погляд, цей закон має багато переваг: він чітко визначає принципи регулювання обробки персональних даних, права та обов'язки суб'єктів персональних даних та їх користувачів. Вважаємо за

необхідне ці положення відобразити й у вітчизняному Законі України «Про захист персональних даних».

За даними Харківської правозахисної групи майже всі країни світу визнають право на приватність безпосередньо у своїх конституціях. Наприклад, основні закони Південної Африки та Угорщини містять у собі спеціальні норми щодо доступу та контролю за інформацією особистого характеру. У багатьох країнах, де приватність не визнано безпосередньо в конституції (наприклад, Сполучених Штатах, Ірландії та Індії), для реалізації цього права суди застосовують інші норми, зокрема міжнародні договори, де визнається право на приватність, такі як Міжнародний пакт про громадянські й політичні права або Європейська Конвенція про права людини, що є частиною законодавства багатьох країн.

Нині міжнародне законодавство включає приблизно 20 загальноєвропейських конвенцій, директив та рекомендацій із питань захисту персональних даних. 6 липня 2010 року Україна ратифікувала базові європейські стандарти у сфері захисту персональних даних, зокрема Конвенцію Ради Європи про захист осіб у зв'язку з автоматизованою обробкою персональних даних, а також додатковий протокол до неї стосовно органів нагляду та транскордонних потоків даних, таким чином беручи на себе зобов'язання імплементувати їх положення в українське законодавство.

Спеціалісти Харківської правозахисної групи, дослідивши моделі захисту приватності в різних країнах, констатують факт існування декількох загальних моделей захисту приватності. У деяких країнах одночасно використовується кілька моделей. Модель регулювання, що застосовується в Європі, Австралії, Гонконзі, Новій Зеландії, Центральній і Східній Європі та Канаді, полягає в тому, що існує посадова особа (наприклад, уповноважений, омбудсмен, реєстратор), яка забезпечує виконання положень детально розробленого закону про приватність. Ця посадова особа здійснює нагляд за дотриманням законності та проводить розслідування щодо виявлених порушень, а також відповідає за громадянську освіту та міжнародні стосунки щодо захисту даних та їх передачі. Такої моделі дотримуються більшість країн, де існують закони про захист даних. Цю модель також обрано Європою для створення нового режиму захисту даних. Однак колоповноважень таких органів дуже різниться, часто надходять повідомлення про серйозну нестачу засобів, що призводить до невиконання положень чинного законодавства.

Дотримання конфіденційності персональних даних є одним з аспектів приватності, визнаного фундаментальним правом людини в Загальній декларації прав людини ООН, Міжнародному пакті про громадянські й політичні права та в багатьох інших міжнародних і регіональних угодах. Інформаційна приватність включає в себе встановлення таких правил збору та обігу персональних даних, як інформація кредитних установ та медичні записи. З огляду на зміст відомостей, що складають зазначену інформацію, перелік її користувачів та джерел отримання стає майже невичерпним, що обумовлює включення до інформаційних відносин, що виникають із приводу використання персональних даних усіх суб'єктів права.

М. Павлова зазначає, що протягом багатьох років США та Європа по-різному підходять до захисту особистої інформації. Зараз обидві сторони

намагаються подолати цей розрив. Так, щодо загального населення, без прив'язки до займаної посади, у США Конгрес прийняв законодавчі акти, які в окремих випадках обмежують використання персональних даних американців, що містяться в медичних документах, кредитних звітах, відеозаписах тощо. З іншого боку, Європейський Союз прийняв більш повну систему правових документів і має загальну директиву, яка надає громадянам ЄС певні основоположні права, такі як право на отримання копій документів, що містять персональні дані про них із боку компаній та організацій, що, на думку М. Павлової, не має аналога в законодавстві США. Підтримують цю позицію й дослідники Харківської правозахисної групи, зазначаючи, що Сполучені Штати Америки уникають схвалення загальних принципів захисту даних, надаючи перевагу таким спеціальним секторальним законодавчим актам, як відеозаписи під час укладення договорів оренди та збереження приватності у фінансових питаннях.

Таким чином, запровадження у вітчизняне законодавства про інформацію з обмеженим доступом принципів ООН та ЄС щодо захисту інформації з обмеженим доступом, на наш погляд, потребує внесення змін до ст. 4 Закону України «Про доступ до публічної інформації» шляхом доповнення її частиною другою, де слід зазначити засади використання інформації з обмеженим доступом у роботі суб'єктів владних повноважень:

- 1) інформація з обмеженим доступом повинна бути отримана й оброблена законним чином на підставі чинного законодавства;
- 2) інформація з обмеженим доступом суб'єктів приватного права включаються до державних баз даних на підставі вільної згоди суб'єкта, вираженого в письмовій формі;
- 3) інформація з обмеженим доступом повинна накопичуватися для точно визначених і законних цілей, не використовуватися в суперечності із цими цілями та не бути надмірною щодо них;
- 4) інформація з обмеженим доступом в разі необхідності може оновлюватися та передаватися іншим суб'єктам владних повноважень на підставі вільної згоди суб'єкта (власника, законного користувача інформації), вираженого в письмовій формі;
- 5) інформація з обмеженим доступом повинна зберігатися не довше, ніж цього вимагає мета, для якої вона накопичується, і підлягає знищенню після досягнення цієї мети або за умови зникнення потреби;
- 6) слід вживати заходів для охорони інформації з обмеженим доступом, що виключають випадкове або несанкціоноване руйнування, або випадкову її втрату, а також несанкціонований доступ до неї, зміну, блокування чи передачу даних;
- 7) забезпечення безперервного захисту інформації з обмеженим доступом;
- 8) відповідальність за порушення режиму інформації з обмеженим доступом та відшкодування завданої шкоди.

ЛАБОРАТОРНА РОБОТА №4

з навчальної дисципліни “ Організаційне забезпечення захисту інформації”

Тема: Міжнародно-правові основи захисту інформації з обмеженим доступом

Мета роботи: Навчитися основам сучасного міжнародного співробітництва та принципам нормативно-правового регулювання захисту інформації.

Час виконання практичної роботи

2 академічні години.

Обладнання, матеріали, програмні засоби.

Для виконання лабораторної роботи необхідні:

- персональний комп'ютер з доступом до Інтернету;
- браузер (Google Chrome, Microsoft Edge, Mozilla Firefox або ін.);
- текстовий редактор (OpenOffice Writer, Microsoft Word або ін.)

Завдання до лабораторної роботи

Розробити основні напрями міжнародного співробітництва у сфері інформаційних відносин для вашого віртуального підприємства.

Скласти звіт про виконання лабораторної роботи.

Тема 9 Правовий статус та зміст інформації з обмеженим доступом про особу

1. Зміст поняття "інформація з обмеженим доступом про особу".
2. Правова охорона персональних даних.
3. Перспективи розвитку чинного законодавства України щодо правового регулювання захисту інформації з обмеженим доступом про особу.

На сучасному етапі демократичних перетворень Україна визнає людину, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпеку найвищою соціальною цінністю.

При цьому стаття 21 Конституції визначає, що "Усі люди є вільні і рівні у своїй гідності та правах. Права і свободи людини є невідчужуваними та непорушними".

Кожна людина має право на вільний розвиток своєї особистості, якщо при цьому не порушуються права і свободи інших людей, та має обов'язки перед суспільством, в якому забезпечується вільний і всебічний розвиток її особистості (стаття 23 Конституції України).

До конституційних основ правового статусу людини як учасника інформаційних відносин належить і стаття 34 Конституції України: "Кожному гарантується право на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх

поглядів і переконань. Кожен має право вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію усно, письмово або в інший спосіб - на свій вибір. Здійснення цих прав може бути обмежене законом в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадського порядку з метою запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я населення, для захисту репутації або прав інших людей, для запобігання розголошенню інформації, одержаної конфіденційно, або для підтримання авторитету і неупередженості правосуддя".

1. Зміст поняття "інформація з обмеженим доступом про особу"

Стаття 23 Закону України "Про інформацію" дає визначення поняття "інформація про особу".

Інформація про особу — це сукупність документованих або публічно оголошених відомостей про особу.

Основними даними про особу (персональними даними) є: національність, освіта, сімейний стан, релігійність, стан здоров'я, а також адреса, дата і місце народження.

Джерелами документованої інформації про особу є видані на її ім'я документи, підписані нею документи, а також відомості про особу, зібрані державними органами влади та органами місцевого і регіонального самоврядування в межах своїх повноважень.

Обмеження доступу до інформації про особу здійснюється на підставі такої норми ст. 23 Закону України "Про інформацію": "забороняється збирання відомостей про особу без її попередньої згоди, за винятком випадків, передбачених законом".

Кожна особа має право на ознайомлення з інформацією, зібраною про неї. Закон України "Про інформацію" містить бланкетну норму, що відсилає нас до окремого законодавчого акту з питань існування даного виду інформації з обмеженим доступом: "Інформація про особу охороняється Законом" (ст. 23 Закону України "Про інформацію").

Конфіденційна інформація про особу є одним із специфічних видів інформації з обмеженим доступом її правовий статус визначається Законом України "Про інформацію", а офіційне тлумачення викладене у Рішенні Конституційного Суду України № 5-зп від 30 жовтня 1997 року (справа К. Г. Устименка). Зокрема, зазначається, що частину четверту статті 23 Закону України "Про інформацію" треба розуміти так, що забороняється не лише збирання, а й зберігання, використання та поширення конфіденційної інформації про особу без її попередньої згоди, крім випадків, визначених законом, і лише в інтересах національної безпеки, економічного добробуту, прав та свобод людини.

До конфіденційної інформації про особу, зокрема, належать такі свідчення про особу:

- освіта,
- сімейний стан,,
- релігійність,
- стан здоров'я,
- дата і місце народження,
- майновий стан

- інші персональні дані.

На визначення змісту конфіденційної інформації про особу спрямовані й інші нормативно-правові акти органів судової влади.

Зокрема Постанова Пленуму Верховного Суду України визначає: відомості, що ганьблять потерпілого або близьких йому осіб - це такі дійсні чи вигадані дані про них, їх дії і дії, вчинені щодо них, які потерпілий бажає зберегти в таємниці і розголошення яких, на його думку, скомпрометує або принизить честь і гідність його чи близьких йому осіб.

До таких відомостей, зокрема, можуть відноситися дані про:

- інтимні сторони життя,
- захворювання,
- неблаговидні вчинки,
- злочинну діяльність тощо.

Погроза розголосити такі відомості - це погроза повідомити про них особам (або особі), яким вони невідомі, і чиє ознайомлення з ними небажане для потерпілого.

Кожному гарантується судовий захист права спростовувати недостовірну інформацію про себе і членів своєї сім'ї та права вимагати вилучення будь-якої інформації, а також право на відшкодування матеріальної і моральної шкоди, завданої збиранням, зберіганням, використанням та поширенням такої недостовірної інформації. Більше того, незаконне збирання, зберігання, використання або поширення конфіденційної інформації про особу без її згоди або поширення цієї інформації у публічному виступі, творі, що публічно демонструється, чи в засобах масової інформації визнано ст. 182 Кримінального кодексу України злочином.

Конституцією України встановлено головні засади механізму захисту особи від втручання в її особисте і сімейне життя, зокрема гарантовано таємницю листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції. Для іноземців та осіб без громадянства в Україні встановлено національний режим захисту цих прав. Законодавством України встановлена також кримінально-правова заборона порушення таємниці листування, телефонних розмов, телеграфної чи іншої кореспонденції, що передаються засобами зв'язку або через комп'ютер.

Цивільним Кодексом України це право віднесено до особистих немайнових прав та передбачено судовий порядок його захисту від протиправних посягань. Цим кодексом також визначено право власності адресата на надіслані на його адресу листи, телеграми тощо. Проте на їх публікацію повинна дати згоду і особа, яка їх надіслала. Якщо кореспонденція стосується особистого життя іншої фізичної особи, для її використання, зокрема шляхом опублікування, потрібна згода цієї особи. Визначено також, що кореспонденція, яка стосується фізичної особи, може бути долучена до судової справи лише у разі, якщо в ній містяться докази, що мають значення для вирішення справи. Інформація, яка міститься в такій кореспонденції, не підлягає розголошенню.

Право на таємницю листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції може бути обмежено рішенням суду за наявності підстав, передбачених ст. 6 Закону України "Про оперативно-розшукову діяльність" з

метою запобігти злочину чи з'ясувати істину під час розслідування кримінальної справи, якщо іншими способами одержати інформацію неможливо. За забезпеченням законності цих обмежень здійснюється прокурорський нагляд. Законодавство зобов'язує операторів, провайдерів телекомунікацій вживати відповідно до законодавства технічних та організаційних заходів із захисту поштових відправлень, телекомунікаційних мереж, засобів телекомунікацій, інформації з обмеженим доступом про організацію телекомунікаційних мереж та інформації, що передається цими мережами.

Стан здоров'я особи також включено до переліку, персональних даних, які підлягають захисту. Механізми правового захисту такої інформації встановлено ст. 286 Цивільного кодексу України основами законодавства України про охорону здоров'я від 19.11.1992 р. Фізична особа має право на таємницю про стан свого здоров'я, факт звернення за медичною допомогою, діагноз, а також про відомості, одержані при її медичному обстеженні. Чинним законодавством заборонено вимагати та подавати за місцем роботи або навчання інформацію про діагноз та методи лікування фізичної особи. Фізична особа зобов'язана утримуватися від поширення цієї інформації, яка стала їй відома у зв'язку з виконанням службових обов'язків або з інших джерел.

Медичні працівники та інші особи, яким у зв'язку з виконанням професійних або службових обов'язків стало відомо про хворобу, медичне обстеження, огляд та їх результати, інтимну і сімейну сторону життя громадянина, не мають права розголошувати ці відомості, крім передбачених законодавчими актами випадків. Проте саму особу зобов'язують під час медичного обстеження, що проводиться перед даванням крові повідомити відповідну посадову особу установи чи закладу охорони здоров'я відомі їй дані про перенесені та наявні в неї захворювання, а також про вживання нею наркотичних речовин та властиві їй інші форми ризикованої поведінки, що можуть сприяти зараженню донора інфекційними хворобами, які передаються через кров, і за наявності яких виконання донорської функції може бути обмежено. Зазначена інформація засвідчується особистими підписами особи, яка виявила бажання здати кров або її компоненти, та посадової особи установи чи закладу охорони здоров'я і становить лікарську таємницю. Захисту підлягають також дані про реципієнтів донорських органів, а також про осіб, які заявили про свою згоду або незгоду стати донорами у разі смерті. Такі дані віднесені чинним законодавством до лікарської таємниці.

Офіційним тлумаченням окремих статей закону України "Про інформацію" до основних персональних даних віднесено майновий стан особи.

Не підлягає також розголошенню конфіденційна інформація щодо діяльності та фінансового стану страхувальника — клієнта страховика, яка стала відомою йому під час взаємовідносин з клієнтом чи з третіми особами при провадженні діяльності у сфері страхування, розголошення якої може завдати матеріальної чи моральної шкоди клієнту. Таку інформацію законом визнано таємницею страхування і вона надається страховиком лише на письмовий запит або з письмового дозволу власника такої інформації, за рішенням суду чи на запит органів досудового слідства у разі порушення кримінальної справи щодо клієнта страхувальника.

Таємність інформації про майновий стан особи та факти розпорядження нею своїм майном захищені також інститутом таємниці вчинення нотаріальних дій. Так ст. 8 Закону України "Про нотаріат" нотаріуси, інші посадові особи, які вчиняють нотаріальні дії, та особи, яким про вчинені нотаріальні дії стало відомо у зв'язку з виконанням ними службових обов'язків, зобов'язані додержувати таємниці цих дій у зв'язку із чим довідки про вчинені нотаріальні дії та документи видаються тільки громадянам та юридичним особам, за дорученням яких або щодо яких вчинялися нотаріальні дії.

Закон допускає видачу довідок про вчинювані нотаріальні дії на письмову вимогу компетентних державних органів у зв'язку з кримінальними, цивільними або господарськими справами, що знаходяться у їх провадженні чи у зв'язку із необхідністю визначення правильності стягнення державного мита та цілей оподаткування.

До інформації персонального характеру захистом якої уповноважені займатися державні органи відносять і дані щодо всиновлення. Так відповідно до ст. 228 Сімейного кодексу України особи, яким у зв'язку з виконанням службових обов'язків доступна інформація щодо усиновлення (перебування осіб, які бажають усиновити дитину, на обліку, пошук ними дитини для усиновлення, подання заяви про усиновлення, розгляд справи про усиновлення, здійснення нагляду за дотриманням прав усиновленої дитини тощо), зобов'язані не розголошувати її, зокрема і тоді, коли усиновлення для самої дитини не є таємним. Відомості про усиновлення видаються судом лише за згодою усиновлювача, крім випадків, коли такі відомості потрібні правоохоронним органам, суду у зв'язку з цивільною чи кримінальною справою, яка є у їх провадженні. За розголошення таємниці усиновлення (удочеріння) всупереч волі усиновителя (удочерителя) передбачена кримінальна відповідальність. Задля забезпечення таємниці усиновлення ст. 10, 265-4 ЦПК України дозволено закритий судовий розгляд цивільних справ за мотивованою ухвалою суду.

2. Правова охорона персональних даних.

В Україні продовжується нормотворча робота у сфері правового регулювання конфіденційної інформації про особу. Так підготовлено проект Закону України про захист персональних даних, який прийнятий Верховною Радою України у другому читанні.

Початок розробки проекту базового (рамкового) Закону України "Про захист персональних даних" було покладено у 1996 р. Практична необхідність розробки закону обґрунтовується наступним:

- стан нормативно-правової бази України не в повній мірі забезпечує захист прав людини у сфері персональних даних. Нормативна база має слабку кореляцію з вимогами статей 3, 23, 31, 32, 34 Конституції України та міжнародних стандартів;
- діючі у цей час більш як 20 законів України, пов'язані зі збором, використанням і передачею інформації про фізичних осіб, не мають однозначного визначення персональних даних.

Перша версія законопроекту була підготовлена у 1998 році. На той час законопроект 4 рази розглядався у міністерствах і комітетах: Мінекономіки України, Мінфіні України, Мін'юсті України, в МВС України, СБ України,

Державній податковій адміністрації України, у Раді національної безпеки і оборони України, Уповноваженим ВР України з прав людини. Було враховано понад 160 зауважень і пропозицій.

На кінець 1999 р. законопроект погодили всі міністерства та відомства і 27 грудня 1999 р. він був направлений до Кабінету Міністрів України.

У червні 2002 року авторами законопроекту був здійснений переклад з англійської на українську мову Конвенції №108 Ради Європи "Про захист осіб у зв'язку з автоматизованою обробкою персональних даних" та Додаткового протоколу до зазначеної Конвенції щодо органів нагляду та транскордонних потоків від 08.11.2001 р., які були затверджені МЗС України як офіційні переклади (лист МЗС України від 02.07.2002 р. № 72/15-077-1412).

У травні 2003 року законопроект розглянутий у першому читанні та прийнятий за основу (Постанова Верховної Ради України від 15.05.2003 р. №784-Г7). У березні 2006 року законопроект розглянутий у другому читанні і прийнятий 16.03.2006 р. в цілому.

3. Перспективи розвитку чинного законодавства України щодо правового регулювання захисту інформації з обмеженим доступом про особу

Закон України "Про захист персональних даних" набрав чинності з 1 січня 2007 року. Він, регулюватиме відносини, пов'язані з обробкою персональних даних.

Дія цього Закону не поширюватиметься на діяльність зі створення баз персональних даних фізичною особою виключно для особистих чи побутових потреб.

У цьому Законі терміни матимуть такі значення:

- база персональних даних - іменована сукупність упорядкованих персональних даних в електронній формі та/або у формі картотек персональних даних;
- власник персональних даних - фізична особа, яка має право власності на персональні дані про себе;
- володілець персональних даних - фізична та/або юридична особа, якій власником персональних даних надано право на обробку цих даних;
- ідентифікація персональних даних - встановлення тотожності певної фізичної особи відомостям про неї, які визначають її особистість;
- обробка персональних даних (обробка) - будь-яка дія або сукупність дій, здійснених в інформаційній (автоматизованій) системі та/або в картотеках персональних даних, які пов'язані із збиранням (придбанням), реєстрацією, накопиченням, зберіганням, адаптуванням, зміною, поновленням, використанням і поширенням (розповсюдженням, реалізацією, передачею), знищенням відомостей про фізичну особу;
- персональні дані - окремі відомості про фізичну особу чи сукупність таких відомостей, що ідентифіковані або можуть бути ідентифіковані;
- право власності на персональні дані - встановлене законом право фізичної особи на володіння, користування, розпорядження відомостями про себе, а також право забороняти іншим суб'єктам їх використання, крім випадків, встановлених законом.

Суб'єктами відносин, пов'язаних із персональними даними, є:

- власник персональних даних;
- володілець персональних даних;
- користувач персональних даних;
- уповноважений орган з питань захисту персональних даних.

За договором або дорученням власник персональних даних зможе надати право розпоряджатися цими даними іншій фізичній або юридичній особі - розпоряднику персональних даних.

Суб'єкти відносин, пов'язані із персональними даними, зобов'язані:

- не допускати розголошення персональних даних;
- виконувати вимоги встановленого відповідно до законодавства режиму доступу до персональних даних та захисту персональних даних.

Суб'єктами відносин, пов'язаних із персональними даними відповідно до зазначеного Закону, зможуть бути фізичні та/або юридичні особи інших держав та міжнародні організації.

Об'єктами захисту є персональні дані, які обробляються за допомогою інформаційних (автоматизованих) систем та/або картотек персональних даних.

Персональні дані за режимом доступу є інформацією з обмеженим доступом.

Віднесення персональних даних до категорії відомостей, які становлять державну або іншу визначену законом таємницю, і доступ до них здійснюються відповідно до закону.

Персональні дані фізичної особи, яка претендує чи займає виборну посаду (в представницьких органах) або посаду державного службовця першої категорії, не відноситиметься до інформації з обмеженим доступом, за винятком інформації, яка визначена такою відповідно до закону.

Персональні дані зможуть оброблятися тільки за умови, що:

- обробка персональних даних здійснюється за письмовою згодою власника персональних даних або відповідно до законів України;
- персональні дані обробляються відповідно до свого прямого призначення, яке визначається повноваженнями суб'єкта відносин, пов'язаних із персональними даними, і не використовуються для інших цілей, не сумісних із цим призначенням;
- персональні дані повинні бути точними, у разі необхідності — оновлюватися;
- персональні дані обробляються у формі, що допускає ідентифікацію фізичної особи, якої вони стосуються, у строк, не більший, ніж це необхідно відповідно до їх законного призначення.

Не допускатиметься обробка даних про фізичну особу без її згоди, крім випадків, визначених законом, і лише в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та прав людини. Обробка персональних даних в інформаційних (автоматизованих) системах здійснюватиметься відповідно до вимог, встановлених зазначеним Законом та Законом України "Про захист інформації в інформаційно-телекомунікаційних системах".

Первинними джерелами відомостей про фізичну особу є видані на її ім'я документи; підписані нею документи; відомості про фізичну особу на матеріальних носіях інформації, що обробляються суб'єктами відносин, пов'язаними з персональними даними, які діють відповідно до законодавства України та в межах своїх повноважень.

Джерелами відомостей про фізичну особу є бази персональних даних, які зареєстровані в установленому законодавством порядку.

Право власності на персональні дані є невід'ємне, непорушне і невідчужуване. Право власності на свої персональні дані має кожна фізична особа. Розпорядження персональними даними особи, яка повністю або частково обмежена в дієздатності, здійснює її повноважний представник.

Право власності на персональні дані фізичної особи, яка померла, належить особам, які визначені її спадкоємцями в частині персональних даних. Кожна фізична особа має право ознайомитися у суб'єкта відносин, пов'язаних із персональними даними, зі своїми персональними даними, що обробляються цим суб'єктом, чи дати доручення ознайомитися з ними уповноваженим ним особам, крім випадків, встановлених законом.

Користування персональними даними передбачає будь-які дії їх власника щодо обробки цих даних, дії щодо їх захисту, а також дії щодо надання часткового або повного права обробки персональних даних іншими суб'єктами відносин, пов'язаних із персональними даними.

Використання персональних даних передбачає дії їх власника щодо користування ними або дії володільця персональних даних, якому їх власником чи законом надано часткове або повне право обробки персональних даних, а також покладені обов'язки щодо їх захисту. Використання персональних даних передбачає також право володільця персональних даних на надання часткового або повного права обробки персональних даних іншим суб'єктам відносин, пов'язаних із персональними даними, за згодою власника персональних даних чи відповідно до закону.

Використання персональних даних їх володільцем передбачає створення ним умов для захисту цих даних. Володільцю персональних даних забороняється розголошувати відомості стосовно власників персональних даних, доступ до персональних даних яких здійснюється іншими суб'єктами відносин, пов'язаних із такими даними.

Використання персональних даних працівниками суб'єктів відносин, пов'язаних із персональними даними, повинне здійснюватися тільки відповідно до їх службових або трудових обов'язків.

Особи, яким було надано доступ до персональних даних у порядку, встановленому законодавством, зобов'язані не допускати розголошення будь-яким способом персональних даних, які їм довірені або стали відомі у зв'язку з виконанням службових або трудових обов'язків. Таке зобов'язання зберігає чинність після припинення їх діяльності, пов'язаної з персональними даними, крім випадків, встановлених законом.

Відомості щодо особистого життя фізичної особи не можуть використовуватися як обумовлювання, яке підтверджує чи не підтверджує її ділову здібність.

Підставами виникнення права на використання персональних даних буде:

- письмова згода фізичної особи на обробку її персональних даних, надана у довільній формі;
- письмовий договір про введення відомостей про фізичну особу до бази персональних даних. Власник персональних даних матиме право робити в договорі застереження щодо обмеження обробки його персональних даних;

- дозвіл на обробку персональних даних, наданий відповідно до закону суб'єкту відносин, пов'язаних із персональними даними, виключно для виконання його повноважень.

Збирання персональних даних передбачає будь-які дії щодо зосередження певних відомостей про фізичну особу з будь-яких джерел та розміщення їх у базі персональних даних.

При первісному розміщенні відомостей про фізичну особу до складу бази персональних даних їх власник повідомляється протягом одного місяця про мету розміщення даних.

Повідомлення не здійснюється, якщо персональні дані збираються:

- для забезпечення захисту персональних даних;
- у випадках, визначених законом в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та прав людини;
- для тимчасового, на строк не більше трьох місяців, їх зберігання у базі персональних даних. У разі подальшої обробки персональних даних понад зазначеного тримісячного строку їх введення до бази персональних даних їх власник повідомляється протягом одного місяця про мету обробки цих даних;
- із загальнодоступних джерел.

Відомості про фізичну особу, що зібрані з будь-яких джерел, а також інформація про їх джерела надаються власнику персональних даних за його вимогою.

Накопичення персональних даних передбачає будь-які дії щодо поєднання та систематизацію відомостей про фізичну особу чи групу фізичних осіб або введення цих даних до бази персональних даних. Забороняється накопичення персональних даних, якщо мета їх збирання не відповідає законам.

Зберігання персональних даних передбачає будь-які дії щодо забезпечення їх цілісності та відповідного режиму доступу до них.

У разі зберігання персональних даних з метою їх поширення в знеособленій формі необхідно зберігати окремі відмінності, за якими конкретні відомості про фізичну особу можуть бути поставлені у відповідність з певним суб'єктом відносин, пов'язаних із персональними даними.

Поширення персональних даних передбачає будь-які дії щодо передачі відомостей про фізичну особу між суб'єктами відносин, пов'язаних із персональними даними, для їх обробки.

Поширення персональних даних здійснюватиметься безпосередньо власником персональних даних або уповноваженим ним суб'єктом, крім випадків здійснення органами державної влади та органами місцевого самоврядування своїх повноважень, передбачених законом.

Поширення персональних даних без згоди власника персональних даних або уповноваженого ним суб'єкта дозволяється у випадках, визначених законом, і лише в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та прав людини. Відповідальність за виконання вимог встановленого режиму захисту даних про фізичну особу несе сторона, що поширює персональні дані.

Будь-який суб'єкт відносин, пов'язаних із персональними даними, матиме право звернутися до будь-якого іншого суб'єкта таких відносин стосовно персональних даних певної фізичної особи. Доступ до персональних даних здійснюється згідно з режимом доступу, встановленим згідно з законодавством.

Доступ до персональних даних не надаватиметься, якщо суб'єкт відносин пов'язаних із персональними даними, відмовляється взяти на себе зобов'язання щодо забезпечення умов захисту персональних даних.

Держава здійснює контроль за додержанням режиму доступу до персональних даних. Контроль за додержанням режиму доступу до персональних даних здійснюється уповноваженим органом з питань захисту персональних даних. Завдання контролю за додержанням режиму доступу полягає у забезпеченні виконання вимог законодавства про персональні дані всіма суб'єктами відносин, пов'язаних із персональними даними, недопущення ними несанкціонованого доступу до персональних даних.

Суб'єкт відносин, пов'язаних із персональними даними, подає запит щодо доступу (надалі - запит) до персональних даних іншому суб'єкту відносин, пов'язаних із персональними даними.

Запит повинен містити такі відомості:

- прізвище, ім'я та по батькові, місце проживання та реквізити документа, що посвідчує фізичну особу, яка подає запит;
- найменування, місцезнаходження та адреса юридичної особи, якою подається запит, посада, прізвище, ім'я та по батькові особи, яка засвідчує запит; підтвердження того, що зміст запиту відповідає повноваженням юридичної особи;
- прізвище, ім'я та по батькові та інші відомості, що дають змогу ідентифікувати фізичну особу, стосовно якої робиться запит;
- відомості про інформаційну (автоматизовану) систему обробки персональних даних, стосовно яких подається запит, чи відомості про розпорядника цієї системи;
- перелік персональних даних, що запитуються;
- мета запиту.

Строк вивчення запиту на предмет його задоволення не повинен перевищувати десяти днів. Протягом цього строку будь-який суб'єкт відносин, пов'язаних із персональними даними, сповіщає особу, яка подає запит, про те, що запит буде задоволено, або про те, що відповідні персональні дані не підлягають наданню, із зазначенням підстави, визначеної в нормативно-правовому акті. Запит задовольняється протягом одного місяця.

Власник персональних даних матиме право на одержання будь-яких відомостей про себе у будь-якого суб'єкта відносин, пов'язаних із персональними даними, згідно із законом.

Віднесення персональних даних до категорії відомостей, які становлять державну або іншу визначену законом таємницю, і доступ до них здійснюються відповідно до закону.

Порядок обробки персональних даних, які становлять державну або іншу визначену законом таємницю, та захисту цих даних визначається законодавством.

Порядок і строк засекречування персональних даних, які становлять державну або іншу визначену законом таємницю, визначаються відповідно до закону.

Відстрочення у доступі до персональних даних допускатиметься в тому разі, коли необхідні дані не можуть бути надані протягом місяця. Повідомлення

про відстрочення доводитиметься до відома фізичної або юридичної особи, яка зробила запит, у письмовій формі з роз'ясненням порядку оскарження такого рішення.

У повідомленні про відстрочення зазначається:

- прізвище, ім'я та по батькові посадової особи, яка відмовляє у задоволенні доступу в місячний строк;
- дата відправлення повідомлення;
- причина відстрочення;
- строк, протягом якого буде задоволено запит.

Відмова в доступі до персональних даних допускається в разі, якщо їх віднесено до категорії відомостей, які становлять державну або іншу визначену законом таємницю, або якщо доступ до персональних даних заборонено згідно із законом. У повідомленні про відмову зазначається:

- прізвище, ім'я, по батькові посадової особи, яка відмовляє у доступі;
- дата відправлення повідомлення;
- причина відмови.

Рішення про відстрочення або відмову в доступі до персональних даних може бути оскаржено до уповноваженого органу з питань захисту персональних даних або до суду.

Якщо запит зроблено власником персональних даних, обов'язок щодо доведення в суді законності відстрочення чи відмови у його доступі до персональних даних покладається на суб'єкта відносин, пов'язаних із персональними даними, до якого подано запит на доступ.

Кожний власник персональних даних матиме право:

- знати про місцезнаходження інформаційної (автоматизованої) системи, що обробляє його персональні дані, її призначення та найменування, місцезнаходження та адресу володільця або розпорядника цієї системи;
- на доступ до своїх персональних даних, які обробляються в архівних установах;
- отримати в місячний строк відповідь про те, чи зберігаються його персональні дані у відповідній інформаційній (автоматизованій) системі;
- пред'являти вмотивовану вимогу щодо зміни або знищення даних будь-яким володільцем персональних даних щодо обробки персональних даних про нього, якщо ці дані обробляються незаконно чи є недостовірними;
- звертатися до суду для захисту своїх прав.

Доступ власника персональних даних до даних про себе здійснюватиметься безоплатно.

Доступ інших суб'єктів відносин, пов'язаних із персональними даними, до персональних даних певної фізичної особи чи групи фізичних осіб може бути платним. Оплаті підлягає робота, пов'язана із обробкою персональних даних, а також робота з консультування та організації доступу до відповідних даних. Розмір плати за послуги з надання персональних даних органами державної влади визначатиметься Кабінетом Міністрів України.

Органи державної влади та органи місцевого самоврядування мають право на безперешкодний і безоплатний доступ до персональних даних відповідно до покладених на них повноважень.

Зміни чи доповнення до персональних даних вносяться на підставі вмотивованої письмової вимоги власника персональних даних. Дозволяється внесення зміни до персональних даних за зверненням інших суб'єктів відносин, пов'язаних із персональними даними, якщо на це є згода власника персональних даних чи відповідна зміна здійснюється за рішенням суду, що набрало законної сили. Зміна персональних даних, які не відповідають дійсності, проводиться протягом чотирнадцяти робочих днів з дня звернення власника персональних даних.

Про зміну, доповнення, знищення персональних даних або обмеження до них доступу володільці персональних даних повідомляють власника персональних даних, а також суб'єктів відносин, пов'язаних із персональними даними, яким ці дані передаються, якщо це необхідно для захисту інтересів власника персональних даних.

Держава гарантує фізичній особі право на захист персональних даних. Суб'єкти відносин, пов'язаних із персональними даними, повинні забезпечити захист прав власності на персональні дані.

Власник персональних даних має право на захист цих даних від несанкціонованої обробки та випадкової втрати, знищення, завдання шкоди у зв'язку з умисним приховуванням, ненаданням чи несвоєчасним їх наданням, а також на захист від надання відомостей, що є недостовірними чи ганьблять честь, гідність та ділову репутацію фізичної особи.

Основними повноваженнями уповноваженого органу з питань захисту персональних даних будуть:

- підготовка пропозицій щодо формування державної політики у сфері захисту персональних даних;
- реєстрація баз персональних даних, інформаційних (автоматизованих) систем обробки персональних даних;
- контроль за виконанням законодавства з питань захисту персональних даних з безперешкодним доступом до приміщень, в яких здійснюється обробка персональних даних;
- надання приписів щодо припинення роботи баз персональних даних, інформаційних (автоматизованих) систем обробки персональних даних у разі виявлення порушень;
- розгляд пропозицій, запитів, звернень, вимог та скарг фізичних і юридичних осіб;
- забезпечення взаємодії з іноземними суб'єктами відносин, пов'язаних із персональними даними;
- участь у роботі міжнародних організацій з питань захисту персональних даних.

Реєстрація баз персональних даних, інформаційних (автоматизованих) систем обробки персональних даних здійснюється за заявами володільців персональних даних.

В органах державної влади та органах місцевого самоврядування, організаціях, установах і підприємствах усіх форм власності визначається відповідальна особа, яка організовує роботу, пов'язану із захистом персональних даних при їх обробці в інформаційних (автоматизованих)

системах та картотеках персональних даних, і несе персональну відповідальність за забезпечення захисту.

Фізичні особи-підприємці, адвокати, приватні нотаріуси несуть персональну відповідальність за організацію захисту персональних даних згідно з вимогами закону.

Обмеження прав, передбачених законом здійснюватиметься лише в інтересах:

- національної безпеки, економічного добробуту та прав людини;
- захисту прав і свобод фізичних осіб, персональні дані яких обробляються, чи прав інших суб'єктів відносин, пов'язаних із персональними даними, а також з метою боротьби з адміністративними порушеннями та злочинністю;
- забезпечення зведеною знеособленою інформацією щодо персональних даних органів державної влади, органів місцевого самоврядування, юридичних та фізичних осіб відповідно до законодавства.

Суб'єкти відносин, пов'язаних із персональними даними, здійснюють свої повноваження в установлених Конституцією України, законами України межах. Фінансування заходів щодо забезпечення захисту персональних даних здійснюється за рахунок коштів Державного бюджету України та місцевих бюджетів, коштів суб'єктів відносин, пов'язаних із персональними даними.

Порушення законодавства України про захист персональних даних тягне за собою відповідальність, встановлену законом.

Несанкціоновані дії або бездіяльність володільців персональних даних, що завдали шкоду фізичним чи юридичним особам можуть бути оскаржені до суду в порядку, встановленому законом. Шкода, завдана фізичним чи юридичним особам володільцем персональних даних під час виконання ним своїх обов'язків, підлягає відшкодуванню в порядку, встановленому законом.

Передача персональних даних іноземним суб'єктам відносин, пов'язаних із персональними даними, здійснюється лише за умов забезпечення права власності на персональні дані і за наявності дозволу уповноваженого органу з питань захисту персональних даних у випадках, встановлених законом або міжнародним договором України. Персональні дані не можуть поширюватися з іншою метою, ніж та, з якою вони були зібрані.

ЛАБОРАТОРНА РОБОТА №5

з навчальної дисципліни “ Організаційне забезпечення захисту інформації”

Тема: Правовий статус та зміст інформації з обмеженим доступом про особу

Мета роботи: Навчитися класифікації інформації персональних даних про особу, та вміти організовувати захист інформації з обмеженим доступом.

Час виконання практичної роботи

2 академічні години.

Обладнання, матеріали, програмні засоби.

Для виконання лабораторної роботи необхідні:

- персональний комп'ютер з доступом до Інтернету;
- браузер (Google Chrome, Microsoft Edge, Mozilla Firefox або ін.);
- текстовий редактор (OpenOffice Writer, Microsoft Word або ін.)

Завдання до лабораторної роботи

Як ви здійснюєте організаційне забезпечення захисту інформації персональних даних про особу у вашому віртуальному підприємстві.

Скласти звіт про виконання лабораторної роботи.